

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου»

Κατεύθυνση: Ευρωπαϊκές Πολιτικές, Σχεδιασμός και Ανάπτυξη του Χώρου

ΑΣΤΙΚΟΣ ΤΡΟΦΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Urban Food Planning)

Εμπειρίες από την εφαρμογή του στην Βόρεια Ευρώπη και την Βόρεια Αμερική και οι πρώτες εμπειρίες από τους δημοτικούς λαχανόκηπους στην Ελλάδα

Διπλωματική εργασία της Βασιλικής Ρέστα

Αθήνα, Ιούνιος 2014

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου»

Κατεύθυνση: Ευρωπαϊκές Πολιτικές, Σχεδιασμός και Ανάπτυξη του Χώρου

ΑΣΤΙΚΟΣ ΤΡΟΦΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Urban Food Planning)

Εμπειρίες από την εφαρμογή του στην Βόρεια Ευρώπη και την Βόρεια Αμερική και οι πρώτες εμπειρίες από τους δημοτικούς λαχανόκηπους στην Ελλάδα

Διπλωματική εργασία της Βασιλικής Ρέστα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Σοφία Σκορδίλη

Αθήνα, Ιούνιος 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρακολούθηση του μεταπτυχιακού προγράμματος στο Χαροκόπειο ήταν για μένα πολύ σημαντική καθώς ήθελα μέσω της γεωγραφίας να ασχοληθώ με την μετανάστευση. Όμως, η εργασία του αστικού τροφικού σχεδιασμού για το μάθημα της κας Σκορδίλη ήταν ό,τι πιο ενδιαφέρον και ελκυστικό είχα διαβάσει όλα αυτά τα χρόνια.

Για τον λόγο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω πρώτα εκείνη, γιατί μου έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσω τον αστικό τροφικό σχεδιασμό και τελικά να τον επιλέξω για την διπλωματική μου εργασία ενώ όλο αυτό το διάστημα με ενθάρρυνε και με βοηθούσε για το καλύτερο.

Τέλος, ένα τεράστιο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου που βρίσκεται δίπλα μου σε κάθε μου προσπάθεια .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	σελ 5
- ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ 6
- ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ7
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Η ιστορία του σχεδιασμού αστικών τροφικών συστημάτων</u>	σελ 9
1.1 Αστικό τροφικό σύστημα	σελ10
1.2 Διατροφικές έρημοι και Super Market	σελ11
1.3 Επιστήμονες του χώρου και η νέα διατροφική εξίσωση	σελ12
1.4 Πως εμπλέκονται οι επιστήμονες του χώρου;	σελ 14
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο :Οι καλύτερες πρακτικές σχεδιασμού αστικών τροφικών συστημάτων</u>	σελ16
2.1 TORONTO	σελ16
2.2 SAN FRANCISCO.....	σελ20
2.3 LONDON	σελ25
2.4 CARDIFF	σελ31
2.5.VANCOUVER.....	σελ40
2.6.NEA YOPKH	σελ45
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο :Η Ελληνική πραγματικότητα. Υπάρχει διατροφική πολιτική;</u>	σελ51
<u>3.1 Η ανατροπή των δεδομένων.....</u>	σελ52
3.1.1. Οικονομική κρίση και τρόφιμα.....	σελ53
3.1.2. Πως επηρέασε η κρίση την στάση των καταναλωτών απέναντι στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας;	σελ55
<u>3.2. Κρίση και ευκαιρία χάραξης τροφικής πολιτικής.....</u>	σελ59
<u>3.3. Δημοτικοί Λαχανόκηποι.....</u>	σελ62
3.3.1. Λάρισα.....	σελ63
3.3.2. Άγιος Δημήτριος.....	σελ66
3.3.3. Καρπενήσι.....	σελ67
3.3.4. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.....	σελ68
3.3.5. Αλεξανδρούπολη	σελ69
3.3.6. Συμπεράσματα Δημοτικών Λαχανόκηπων	σελ71
- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ72
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ74

- **ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ**

Εικόνα 1^η :Σχέδιο δράσης για το Τορόντο

Εικόνα 2^η :Κινητό παντοπωλείο στο Τορόντο

Εικόνα 3^η :Στοιχεία για το τροφικό σύστημα του San Francisco

Εικόνα 4^η : Ο τερματικός σταθμός του San Francisco (υπό κατασκευή)

Εικόνα 5^η :Η δομή του Food Policy Council

Εικόνα 6^η :Τράπεζα τροφίμων. Ο αριθμός των ατόμων που σιτίζονται

Εικόνα 7^η :Τράπεζες Τροφίμων στο Λονδίνο

Εικόνα 8^η : Χάρτης της περιοχής Cardiff

Εικόνα 9^η : Κατανάλωση τροφίμων και υποβαθμισμένες περιοχές

Εικόνα 10^η :Η δομή του Cardiff Health Alliance

Εικόνα 11^η : Κατανάλωση τροφίμων στην Ελλάδα(1971-2001)

Εικόνα 12^η :Περικοπές στα είδη διατροφής 2011

Εικόνα 13^η :Αύξηση τιμών και συνέπειες

Εικόνα 14^η : Εισόδημα και δαπάνες

Εικόνα 15^η : Αδυναμία ικανοποίησης αναγκών νοικοκυριού 2008-2012

Εικόνα 16^η : Πρόθεση αγοράς προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας

Εικόνα 17^η :Ικανοποίηση από τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας

Εικόνα 18^η :Σύγκρισης προϊόντων επώνυμων και ιδιωτικής ετικέτας

Εικόνα 19^η : Πωλήσεις επιχειρήσεων που διαθέτουν προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο αστικός τροφικός σχεδιασμός (urban food planning), αν και έχει τις ρίζες του στον 19^ο αιώνα, εμφανίζεται σαν μια νέα ερευνητική περιοχή με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η ερευνητική του προσέγγιση μπορεί να επεκταθεί από την παραγωγή τροφίμων, στην διανομή και στην διαχείριση των τροφικών αποβλήτων και γι' αυτό απαιτείται η σύμπραξη διάφορων επιστημονικών ειδικοτήτων (ανθρωπογεωγράφοι, χωροτάκτες, πολεοδόμοι, και περιφερειολόγοι). Η παρούσα εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει μέσα από την βιβλιογραφία το εύρος του αστικού τροφικού σχεδιασμού (urban food planning), τις εμπειρίες από την εφαρμογή του σε πόλεις της Βόρειας Αμερικής και Βόρειας Ευρώπης και να συνδέσει τα πρώτα βήματα των δημοτικών λαχανόκηπων την Ελλάδα με τον τομέα αυτό.

SUMMARY

Although urban food planning has been considered a new field of research, its roots go back in 19th century. As the research approach can be extended from food production and distribution up to food waste management, plenty scientific disciplines can get involved in the planning field (they are all called “planners”). This paper intends to present the literature review of urban food planning, the extend of the terminology used, the best practices developed both in North Europe and North America and, finally, the first attempts of urban food planning in Greece through the creation of urban gardens.

- Εισαγωγή

Η τροφή αποτελεί μια διαρκής ανάγκη του οργανισμού για να επιβιώσει (APA, 2007: 1). Προκειμένου να καλυφθούν οι διατροφικές ανάγκες του παγκόσμιου πληθυσμού, ο οποίος αναμένεται μέχρι το 2050 να αγγίζει τα 9,1 δις, θα πρέπει να υπάρξει αύξηση της παραγωγής τροφίμων κατά 70% , πράγμα που σημαίνει ότι η παραγωγή κρέατος θα ξεπεράσει τους 470 εκατομμύρια τόνους, ενώ η παραγωγή δημητριακών τα 3 δις. Όλα αυτά πρόκειται να συμβούν ενώ το 70% του πληθυσμού, θα κατοικεί σε αστικές περιοχές.¹

Η σίτιση της ανθρωπότητας, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας κατοικεί σε πόλεις, απαιτεί ένα πολύπλοκο σύστημα αλληλεπιδράσεων μεταξύ κοινωνικοοικονομικών και οικολογικών σχέσεων (FAO 2011:6). Τα αστικά, περι-αστικά και αγροτικά διατροφικά συστήματα γίνονται όλο και πιο σημαντικά για την διατροφική ασφάλεια των πόλεων, μιας και εκείνα είναι που τροφοδοτούν τον αστικό πληθυσμό (FAO 2011:6).

Η διατροφική κρίση γίνεται περισσότερο εμφανής στις πόλεις. Οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών έχουν ευκολότερη πρόσβαση στα τρόφιμα σε αντίθεση με εκείνους των πόλεων οι οποίοι ταλανίζονται ιδιαίτερα από τις αυξανόμενες τιμές και τις ελλείψεις βασικών αγαθών όπως γάλακτος, κρέατος και δημητριακών. Επίσης, η επέκταση των πόλεων προκαλεί την απώλεια αγροτικής γης από τις περι-αστικές περιοχές, απομακρύνοντας ακόμη περισσότερο τα παραγωγικά συστήματα (Sonnino 2009:426).

Γενικότερα οι περισσότεροι άνθρωποι σχηματίζουν συγκεκριμένη εικόνα στο μυαλό τους όταν αναφέρονται στις διαφορές αστικού και αγροτικού χώρου όλα αυτά τα χρόνια. Οι πόλεις συστηματικά αγνοούν την αγροτική ενδοχώρα, δίνοντας την εντύπωση ότι είναι αυτόνομες(Steel 2008) παρά το γεγονός ότι, για 10.000 χρόνια βασίστηκαν στις αγροτικές περιοχές για να εξασφαλίσουν όσα χρειάζονταν για την επιβίωσή τους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες πόλεις και χωριά κατέληξαν στην ανάπτυξη μιας άβολης σχέσης, με τις αστικές αρχές να κάνουν ότι μπορούν ώστε να κυριαρχήσουν, ακόμη κι αν η αειφορία των πόλεων βρίσκεται σε απόλυτη συνάρτηση με τις αγροτικές περιοχές(Steel 2008:7). Καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση αυτής την κατάστασης αποτέλεσε η δυνατότητα μεταφοράς και διατήρησης τροφίμων για μεγάλες αποστάσεις, κάνοντας τις αγροτικές περιοχές ακόμη πιο αόρατες. Ακόμη κι αν μένουν στην αφάνεια, εκείνες φροντίζουν για την σίτιση της πόλης και σε περίπτωση που η αστικοποίηση συνεχίσει με τον ίδιο ρυθμό τότε θα υπάρξει σημαντικό πρόβλημα στην επιβίωση των πόλεων. (Steel 2008:10).

¹ Food and Agriculture Organization (FAO), *How to Feed the World in 2050* : 2-3

Η αστικοποίηση, η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, η απώλεια αγροτικής γης και η αύξηση των τιμών των τροφίμων ώθησαν ορισμένες πόλεις να πρωτοστατήσουν στην χάραξη αστικού τροφικού σχεδιασμού. Τα παρακάτω τρία κεφάλαια, προσεγγίζουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ιστορία του τροφικού σχεδιασμού και στις κοινωνικές και οικονομικές επεκτάσεις του. Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζονται έξι πόλεις που έχουν αναπτύξει τροφικό σχεδιασμό σε Βόρεια Ευρώπη και Βόρεια Αμερική και οι οποίες αποτελούν φωτεινά παραδείγματα. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ελληνική πραγματικότητα καθώς και τα πρώτα ψήγματα αστικού τροφικού σχεδιασμού στις ελληνικές πόλεις, ακόμη και μέσω της κοινωνικής πολιτικής μέσω της δημιουργίας δημοτικών λαχανόκηπων. Τέλος, προβάλλονται σε συνοπτικό πλαίσιο τα συμπεράσματα της βιβλιογραφίας του αστικού τροφικού σχεδιασμού και των εμπειριών εντός και εκτός Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ιστορία του σχεδιασμού αστικών τροφικών συστημάτων

Ο σχεδιασμός του τροφικού συστήματος εμφανίζεται σαν μια νέα δημοφιλής ερευνητική περιοχή. Όμως, όλες οι πτυχές του έχουν τις ρίζες τους στην πρώτη γενιά σχεδιασμού, έναν αιώνα πριν (Vitiello and Brinkley 2013) και η ιστορία του τροφικού σχεδιασμού είχε μείνει κρυμμένη για χρόνια. Πρόσφατα, οι μελετητές ανακάλυψαν ότι ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} οι άνθρωποι ασχολούνταν με την τροφική παραγωγή, την διανομή των τροφίμων και την ασφάλεια. Κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, η γεωργία κατείχε εξέχουσα θέση στον σχεδιασμό(Vitiello and Brinkley 2013:2). Βέβαια, αυτό οι ιστορικοί το θεώρησαν περισσότερο ως φυσικό σχεδιασμό παρά ως σχεδιασμό τροφικού συστήματος. Η επιλογή αυτή αναδεικνύει και την διχογνωμία που υπάρχει σχετικά με το εύρος του όρου «τροφικός σχεδιασμός», καθώς ορισμένοι εντάσσουν την κοινοτική και οικονομική ανάπτυξη αλλά και τον κοινωνικό ακτιβισμό.

Πρακτικά, το πεδίο του διατροφικού σχεδιασμού περιλαμβάνει όλες τις υποκατηγορίες του σχεδιασμού, ανάλογα με το πρίσμα που παρατηρείται. Παρατηρώντας τον διατροφικό σχεδιασμό μέσα από το πρίσμα της γεωργίας, είναι ξεκάθαρα συνδεδεμένος με τις χρήσεις γης, το περιβάλλον και τον περιφερειακό σχεδιασμό. Υπό το πρίσμα της πρόσβασης στα τρόφιμα, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης, αντανακλά την διάσταση της κοινοτικής ανάπτυξης και της υγείας. Τα ζητήματα της διανομής των τροφίμων μέσα από τον διατροφικό σχεδιασμό, συνδέονται στενά με τις μεταφορές και τις υποδομές. Σήμερα, οι σχεδιαστές του διατροφικού συστήματος(επιστήμονες του χώρου) περιλαμβάνουν στις δραστηριότητές τους όλα τα προηγούμενα, αναπτύσσοντας συνολική δραστηριότητα από την δημιουργία θεωρίας μέχρι και την πρακτική(Vitiello and Brinkley 2013) .

Όπως και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έτσι και σήμερα οι επιστήμονες του χώρου, προωθούν ένα φιλόδοξο όραμα περιφερειακής χρήσης γης. Το κυρίαρχο ρεύμα των επιστημόνων έχει ενσωματώσει την αστική γεωργία στα σχέδια, ως μέρος της στρατηγικής αναδόμησης της ελεύθερης γης μετά την αποβιομηχάνιση. Νέες αστικές φάρμες, αγροκήπια, κοινοτικά συστήματα, υπόσχονται πολλά στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής. Οι επιστήμονες του χώρου και οι τοπικές κυβερνήσεις επιδιώκουν να συνεργαστούν για να επανεντάξουν τις διατροφικές πολιτικές στην αστική ζωή.

Ο σχεδιασμός αστικών τροφικών συστημάτων είναι μια από τις πιο δυναμικές και πολλά υποσχόμενες επιστήμες και πρέπει να έρθει αντιμέτωπος με χρόνια προβλήματα. Δεν είναι σίγουρο αν θα πετύχει, το σίγουρο είναι πως τώρα πια έχει βγει από την αφάνεια. (Vitiello and Brinkley 2013:14-16).

1.1 Αστικό τροφικό σύστημα (urban food system)

Το αστικό τροφικό σύστημα είναι το λιγότερο εμφανές σε σύγκριση με τα υπόλοιπα συστήματα όπως εκείνο των μεταφορών, της στέγασης, της απασχόλησης ακόμη και του περιβάλλοντος. Στην συνέχεια αναλύονται οι λόγοι που καθίσταται «αόρατο».

Καταρχήν, οι κάτοικοι μίας πόλης θεωρούν δεδομένη της ύπαρξη τροφής κάθε στιγμή της ημέρας και για τον λόγο αυτό δεν είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα προβλήματα που σχετίζονται με την πρόσβαση των τροφίμων στα αστικά κέντρα και το κατά πόσο είναι προσιτά για όλους. Ο δεύτερος λόγος είναι η διάκριση που έχει κυριαρχήσει πως το αστικό διαφέρει από το αγροτικό και πως κάποια προβλήματα είναι αποκλειστικά της μιας ή της άλλης περιοχής. Για παράδειγμα, το τροφικό σύστημα δεν συγκαταλέγεται ως αστικό ζήτημα στο ίδιο επίπεδο που κατατάσσεται το στεγαστικό, ή η εγκληματικότητα, ή τα μεταφορικά δίκτυα. Ο τρίτος, και ίσως σημαντικότερος λόγος που καθίσταται αόρατο, είναι η τεχνολογική επανάσταση που προέκυψε τα τελευταία χρόνια. Οι τεχνολογικές αλλαγές, οι αυτοματοποιημένες φάρμες, η επέκταση των μεταφορικών δικτύων, η δημιουργία συστημάτων ψύξης και τα συστήματα επεξεργασίας τροφίμων συνέβαλλαν καθοριστικά στην απομάκρυνση της παραγωγής από τις περι-αστικές περιοχές. Η δυνατότητα μεταφοράς των προϊόντων με σταθερή θερμοκρασία για μεγάλες χιλιομετρικές αποστάσεις, δίχως να επηρεάζονται από τις εξωτερικές κλιματικές συνθήκες, οδήγησε τα αγροκτήματα να βρίσκονται αρκετά χιλιόμετρα μακριά από τον αστικό ιστό τον οποίο τροφοδοτούσαν (Pothukuchi and Kaufman 1999:213-214).

Τα παραπάνω κατέδειξαν πως με την πάροδο των ετών τα τροφικά συστήματα απομακρύνθηκαν από τις περι-αστικές περιοχές και απομονώθηκαν σε αγροτικές εκτάσεις, πολλές φορές μίλια μακριά από την περιοχή που τροφοδοτούσαν. Η εξέλιξη αυτή είχε δυο συνέπειες. Αφενός, την δημιουργία τροφικών ερήμων² (food deserts), και την αύξηση των διατροφικών μιλίων³ (food miles).

² Περιοχές στις οποίες δεν υπάρχει πρόσβαση σε φρέσκα φρούτα και λαχανικά λόγω της έλλειψης οπωροπωλείων και προμηθευτών υγιεινών τροφίμων (ορισμός usda (<http://americannutritionassociation.org/newsletter/usda-defines-food-deserts>))

³ Η απόσταση που έχει διανύσει κάποιο τρόφιμο από την παραγωγή μέχρι το κατάστημα πώλησης μαζί με τα παράγωγα CO₂ που έχει προκαλέσει η μεταφορά του (http://www.ers.usda.gov/media/122868/err97_1_.pdf)

1.2 Διατροφικές Έρημοι και Super-Markets

Η αύξηση των ποσοστών παχυσαρκίας, των χρόνιων παθήσεων, των καρδιαγγειακών νοσημάτων και του διαβήτη σχετίζεται άμεσα με τις διατροφικές συνήθειες. Οι ερευνητές θεωρούν ότι σε κάποιες περιπτώσεις, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η ελλιπής πρόσβαση σε φθηνά και θρεπτικά τρόφιμα.

Ως διατροφικές έρημοι ορίζονται τα τμήματα εκείνα της χώρας που έχουν μεγάλο ποσοστό φτώχειας και παρουσιάζουν έλλειψη πρόσβασης σε φρέσκα φρούτα, λαχανικά και άλλα υγιεινά τρόφιμα. Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη οπωροπωλείων, λαϊκών αγορών και προμηθευτών. Αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα καθώς οι κάτοικοι των περιοχών αυτών στρέφονται αναγκαστικά στο πρόχειρο φαγητό το οποίο προκαλεί σοβαρά προβλήματα, όπως η παχυσαρκία και η έλλειψη βιταμινών.

Η ευκολία ή η δυσκολία πρόσβασης εξαρτάται από την τοποθεσία του καταστήματος σε σχέση με τον καταναλωτή, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πελάτη, και της γειτονιάς(π.χ. μεταφορικά μέσα). Το κόστος μετάβασης στο S/M, ο χρόνος που δαπανάται για την απόκτησή των αγαθών και η προετοιμασία των γευμάτων αποτελούν σημαντικές παράμετροι για την απόφαση του καταναλωτή αν θα προετοιμάσει ή όχι κάποιο γεύμα. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι κάτοικοι διατροφικών ερήμων τροποποιούν τις συνήθειες τους ανάλογα με τις διαθέσιμες επιλογές. Το πώς φθάνει στο σημείο μια περιοχή να καταλήγει σε διατροφική έρημο, το εξηγεί σαφέστερα η πολιτική επέκτασης των Super Market (S/M) και η φιλοσοφία του κέρδους που εμπνέει την οποιαδήποτε κίνησή τους. (American Nutrition Association 2014: 2-7).

Τις περασμένες δεκαετίες, παρατηρήθηκε η σταδιακή εγκατάλειψη των κεντρικών περιοχών των πόλεων από S/M και η μετακίνησή τους σε προάστια. Με την μετακίνηση αυτή επεδίωκαν την διευκόλυνση της επιχείρησης(δυνατότητα επέκτασης σε προσκείμενες εκτάσεις, ευκολότερος ανεφοδιασμός προϊόντων) και των πελατών(άμεση πρόσβαση από και προς αυτοκινητοδρόμους και κεντρικές αρτηρίες). Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί έλλειψη καταστημάτων τροφίμων στα αστικά κέντρα, ωθώντας τους καταναλωτές να πληρώνουν περισσότερο για τα είδη διατροφής σε απόμακρα S/M για την κάλυψη των αναγκών τους (Pothukuchi 2005).

Έρευνες κατέδειξαν πως, λόγω της μετακίνησης των S/M, ορισμένες περιοχές υπό-εξυπηρετούνταν ακόμα και κατά 25% της υπάρχουσας ζήτησης. Η αλλαγή στρατηγικής των S/M οφείλεται σε ένα συνδυασμό οικονομικών και άλλων λόγων. Το υψηλό κόστος ενοικίασης σε εμπορικές θέσεις στο κέντρο της πόλης, η έλλειψη χώρου και η αυξημένη εγκληματικότητα σε ορισμένες περιοχές λειτούργησαν αποθνητικά για τα καταστήματα

αυτά. Επιπλέον, η τάση που υπάρχει τα υψηλότερα εισοδήματα να συγκεντρώνονται στα προάστια και η πληθυσμιακή συρρίκνωση κεντρικών περιοχών διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην επιλογή περιοχής.

Από το 1990, παρατηρείται σταδιακή μεταστροφή της πολιτικής των Σ/Μ. Έτσι, αναζητώντας περισσότερο επικερδείς αγορές, αφού στις προηγούμενες είχε επέλθει κορεσμός, έστρεψαν το βλέμμα τους στα ξεχασμένα αστικά κέντρα (innercity). Ταυτόχρονα, εκδηλώθηκε και κινητικότητα από την πλευρά των δήμων και τοπικών οργανισμών διάφορων περιοχών (Pittsburgh, Boston, Tennessee) για την προσέλκυση Σ/Μ ή μικρότερων καταστημάτων με στόχο να καλυφθούν οι διατροφικές ανάγκες των πολιτών και να μειωθούν τα αυξημένα ποσοστά παχυσαρκίας και διαβήτη. Τα κίνητρα τα οποία έδωσαν οι πόλεις για την προσέλκυση των Σ/Μ είχαν είτε οικονομική μορφή (όπως στην περίπτωση του Fiestamart στη περιοχή του Dallas το οποίο έλαβα ελαφρύνσεις σε δημοτικά τέλη) είτε κτιριακές παροχές (το Topmarket δεσμεύτηκε να ανοίξει στην περιοχή του Rochester 5 Σ/Μ και ζήτησε σαν αντάλλαγμα το ένα να εξοπλιστεί από τον δήμο ως αντάλλαγμα για την επένδυσή του). Ορισμένοι δήμοι διευκόλυναν και τις διαδικασίες για την δημιουργία καταστήματος τροφίμων (υπηρεσία μιας στάσης, όπου μπορούσες να ολοκληρώσεις σύντομα γραφειοκρατικές εργασίες για το άνοιγμα ενός Σ/Μ ή να βρεις έτοιμο καταρτισμένο προσωπικό π.χ. Σικάγο) (Pothukuchi 2005).

1.3 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΗ

Τα τελευταία χρόνια, η αυξανόμενη αβεβαιότητα σε ολόκληρο τον κόσμο, για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών, έχει στρέψει την προσοχή στις τροφικές πολιτικές που μπορούν να εφαρμοστούν. Πλέον, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις προσπαθούν να επιτύχουν εκείνα στα οποία απέτυχαν οι κεντρικές διοικήσεις. Νέα Υόρκη, Belo Horizonte, Λονδίνο, Τορόντο, Cardiff, προσπαθούν να καταστήσουν διατροφικά ασφαλείς τους κατοίκους τους. Οι πόλεις παρέχουν πια καινοτόμες προτάσεις για την αντιμετώπιση της διατροφικής κρίσης, τόσο με τις συμβάσεις που πραγματοποιούν όσο και με την δημιουργία διατροφικών στρατηγικών πλάνων και αρμόδιων συμβουλίων (food policy councils).

Στην προσπάθεια αυτή, ο ρόλος των επιστημόνων είναι σημαντικός. Οι κοινωνικοί επιστήμονες πρέπει να «χτίσουν» την απαιτούμενη γνώση σχετικά με τα αστικά διατροφικά συστήματα και πώς αυτά λειτουργούν και στην συνέχεια να «διαδώσουν» την γνώση αυτή, γιατί η διατροφική ασφάλεια χρειάζεται τοπικές λύσεις και παγκόσμια συνεργασία μέσω επιστημονικών δικτύων ώστε να γίνονται γνωστές και να εφαρμόζονται οι πιο επιτυχημένες πρακτικές (Sonnino 2009:6).

Ο ρόλος όμως που πρέπει να διαδραματίσουν οι επιστήμονες του χώρου⁴ κρίνεται ακόμη πιο σημαντικός. Ο λόγος για τον οποίον θεωρούνται “key players”(«παίκτες κλειδιά») επεξηγείται παρακάτω. Δίχως να το γνωρίζουν, οι επιστήμονες του χώρου μπορούν να συμβάλλουν καταλυτικά στον περιορισμό προβλημάτων υγείας που προκύπτουν από τις διατροφικές συνήθειες, όπως είναι η παχυσαρκία και ο διαβήτης δεύτερου τύπου. Για την επίλυση των προβλημάτων αυτών μπορούν να εφαρμοστούν μέτρα για την προστασία της υγείας όπως η δημιουργία περισσότερων αειφόρων αστικών περιοχών όπου οι κάτοικοι της πόλης θα μπορούσαν να αγοράσουν κάπου φθηνά τοπικά προϊόντα, θα απολάμβαναν έναν περίπατο και αθλητικές δραστηριότητες προσβάσιμες σε όλους. Στην ουσία, δίνεται η ευκαιρία στους επιστήμονες του χώρου να διαδραματίσουν ένα καινοτόμο ρόλο στην δημιουργία βιώσιμων πόλεων και να συμπεριλάβουν με περισσότερη ένταση τα διατροφικά ζητήματα στην πολιτική ατζέντα της τοπικής αυτοδιοίκησης (Morgan, 2009).

*“Planners now find themselves addressing food policy for one very simple reason: their political masters have been forced to treat food policy more seriously because of the **new food equation**”* (Morgan 2009)

Οι επιστήμονες του χώρου μπορούν να ασχοληθούν περισσότερο με την διατροφική πολιτική, καθώς οι πολιτικοί στρέφονται με περισσότερη θερμότητα στην αντιμετώπιση της διατροφικής πολιτικής εξαιτίας της «νέας διατροφικής εξίσωσης».

Με τον όρο «νέα διατροφική εξίσωση» αναφερόμαστε στα νέα δεδομένα που προέκυψαν στο παγκόσμιο διατροφικό χάρτη. Ύστερα από την διατροφική κρίση του 2007-2008 και την εκτόξευση των τιμών του σιταριού και του ρυζιού (διπλασιάστηκαν και τριπλασιάστηκαν οι τιμές αντίστοιχα), ακόμη και ασφαλείς κοινωνικές τάξεις, έθεσαν σε αμφισβήτηση την επισιτιστική τους ασφάλεια, επηρεάζοντας την ζωή 2 δις ανθρώπων. Επίσης, η διατροφική ανασφάλεια έγινε εθνικής σημασίας ζήτημα ύστερα από τις οδομαχίες, που ακολούθησαν την εκτόξευση των τιμών, σε περισσότερες από 60 χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο, εξαναγκάζοντας το 2009 τους ηγέτες των G8⁵ να συγκαλέσουν Σύνοδο Κορυφής με θέμα τα τρόφιμα. Ταυτόχρονα με τα παραπάνω και ενώ η στάθμη της θάλασσας αναμένεται να αυξηθεί, ειδικά στις φτωχότερες χώρες οι οποίες δεν έχουν προκαλέσει ούτε στο ελάχιστο την παγκόσμια αύξηση της θερμοκρασίας, οι εδαφικές συγκρούσεις κλιμακώνονται. Χώρες που χρειάζονται άμεσα τρόφιμα (όπως η Σαουδική

⁴ Στην συγκεκριμένη περίπτωση επιστήμονες του χώρου θεωρούνται οι ανθρωπογεωγράφοι, πολεοδόμοι, χωροτάκτες και περιφερειολόγοι.

⁵ Η σύνοδος των 8 ισχυρότερων κρατών του κόσμου έλαβε χώρα το 2009 στην L'Aquila της Ιταλίας μεταξύ των Καναδά, Ρωσικής Ομοσπονδίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιαπωνίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Η.Π.Α., και στις θεματικές που αναπτύχθηκαν ήταν και η διατροφική ασφάλεια. (<http://www.g8italia2009.it/G8/Home/G8-G8-Layout-locale-1199882116809-Summit.htm>)

Αραβία και η Νότια Κορέα) εξαγοράζουν εναγωνίως γόνιμες εκτάσεις στην Αφρική και στην Ασία προκειμένου να διασφαλίσουν την διατροφική τους ασφάλεια, τροφοδοτώντας μια νέα μορφή αποικιοκρατίας. Τέλος, η ταχύτατη αστικοποίηση, κάνει τους ανθρώπους να συνειδητοποιούν με μεγαλύτερη ευκολία πως, λόγω της έλλειψης τροφίμων, οι περιοχές τους αποτελούν πολιτικά εύφλεκτα μέρη σε όποια χώρα και αν βρίσκονται (Morgan 2009).

1.4. Πως εμπλέκονται οι επιστήμονες του χώρου;

Αρχικά, υπήρχε η πεποίθηση πως το διατροφικό σύστημα (από την παραγωγή, μέσω της επεξεργασίας, στην διανομή, στην κατανάλωση και στη διαχείριση των αποβλήτων) μόνο έμμεσα επηρεάζει το δομημένο περιβάλλον. Επιπλέον είχε δημιουργηθεί η εντύπωση πως δεν υπάρχει κάτι λανθασμένο στο κομμάτι της διατροφής, όποτε δεν έχριζε διόρθωσης (APA 2007:1) Όμως, έγινε κατανοητό πως το τροφικό σύστημα σχετίζεται *άμεσα* με την αστική και την περιφερειακή γη. Αυτό αποδεικνύεται από τον πολύ-λειτουργικό χαρακτήρα του διατροφικού συστήματος, ο οποίος σχετίζεται με πολλούς άλλους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας υγείας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ενέργειας, της γης, των μεταφορών και της οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον, καταρρίφθηκε η νοοτροπία ότι η παραγωγή τροφίμων είναι αποκλειστικά αγροτική δραστηριότητα καθώς ανέκαθεν υπήρχαν πόλεις στο Νότιο Ημισφαίριο που παρήγαγαν για να καλύψουν τις ανάγκες τους, παράδειγμα το οποίο μιμήθηκαν εκ νέου πιο βιώσιμες πόλεις του Βορρά, επαναπροσδιορίζοντας την πόλη ως αγρόκτημα (Morgan 2013).

Συμπληρωματικά, υπάρχουν και πρακτικοί λόγοι για τους οποίους οι επιστήμονες του χώρου θα πρέπει να ασχοληθούν περαιτέρω με το θέμα. Ο διατροφικός τομέας αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι στην οικονομική ζωή κάθε πόλης. Και αυτό γιατί συμπεριλαμβάνει μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων που αποτελείται από εστιατόρια, fast-foods, super-markets, χονδρεμπόρους τροφίμων και εργαζομένους στα καταστήματα αυτά. Επιπρόσθετα, τα νοικοκυριά δαπανούν ένα αρκετά μεγάλο ποσό του οικογενειακού τους προϋπολογισμού, στις αγορές τροφίμων για το νοικοκυριό και στην κατανάλωση γευμάτων εκτός σπιτιού (Pothukuchi and Kaufman 1999). Επιπλέον η μόλυνση που προκαλείται από την χρήση χημικών και εντομοκτόνων στις καλλιέργειες των περιφερειακών περιοχών καθώς και η ατμοσφαιρική ρύπανση από την αναγκαστική μετάβαση των κατοίκων των αστικών περιοχών σε απομακρυσμένες περιοχές για την προμήθεια των τροφίμων, συνηγορούν στην συμμετοχή των επιστημόνων του χώρου στην χάραξη πολιτικής. Τέλος, οι διατροφικές επιλογές μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα υγείας. Συμπτώματα ελλειπών διατροφής ή παχυσαρκίας, κερδίζουν έδαφος τα τελευταία χρόνια προκαλώντας υποσιτισμό και διαβήτη και σε αυτό θα μπορούσε να συμβάλει μόνο ο σωστός διατροφικός

σχεδιασμός με την παροχή υγιεινών γευμάτων, άμεσα προσβάσιμων και σωστή διατροφική ενημέρωση (Pothukuchi and Kaufman 1999).

Συνολικά, ο σχεδιασμός μπορεί να διακρίνει περιοχές συγκεκριμένης χρήσης, με προτάσεις για την δημιουργία κοινοτικών κήπων και διατηρώντας τις κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις με συγκεκριμένες πολιτικές οι οποίες θα μπορέσουν να συμβάλλουν στην δημιουργία αειφόρων, αυτοδύναμων κοινοτήτων και περιφερειακών τροφικών συστημάτων ενώ ταυτόχρονα θα προτείνουν τρόπους αλληλεπίδρασης των περιφερειών τους, με στόχο την επίτευξη πλεονεκτημάτων στους τομείς της δημόσιας υγείας, της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και της πολιτισμικής ποικιλομορφίας.

Έτσι, έγινε κατανοητό πως το **αστικό τροφικό σύστημα** σχετίζεται **άμεσα** με την αστική και την περιφερειακή γη άρα μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην μείωση της πείνας, στην ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και στην επίλυση του προβλήματος της μόλυνσης του περιβάλλοντος από χημικά (APA 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται οι καλύτερες πρακτικές αστικού τροφικού σχεδιασμού. Ακολουθεί ο διατροφικός προγραμματισμός που πραγματοποιούν το Τορόντο, το Σαν Φραντσίσκο, το Λονδίνο, το Κάρντιφ, το Βανκούβερ και η Νέα Υόρκη. Ο λόγος που επιλέχθηκαν οι προαναφερθείσες πόλεις είναι γιατί πρωτοπορούν στον τομέα και πραγματοποιούν συνολική και πολύπλευρη προσέγγιση του ζητήματος.

2.1. TORONTO

ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΣ ΣΤΟ ΤΡΟΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Η περιοχή του Τορόντο στον Καναδά είναι μια εύφορη γη στην οποία υπάρχουν πολλοί λαχανόκηποι και φάρμες εντός των ορίων της πόλης. Επίσης, είναι γνωστή για την ποιότητα των τροφίμων της πόλης. Ωστόσο, δέκα χιλιάδες άνθρωποι εξαρτώνται άμεσα από τις Τράπεζες Τροφίμων που προσφέρουν καθημερινά φαγητό ενώ άλλοι βασίζονται στα γεύματα που παρέχονται από καταφύγια έκτακτης ανάγκης και φιλανθρωπικές οργανώσεις.

Από την άλλη πλευρά, το ζήτημα της έλλειψης φρέσκων τροφίμων και λαχανικών αντιμετωπίζουν και εκείνοι που, αν και έχουν την οικονομική δυνατότητα να τα αγοράσουν, έχουν πρόβλημα προσέγγισης των περιοχών λόγω ασθενειών, γήρατος και σωματικής αδυναμίας. Επιπλέον, υπάρχουν άνθρωποι διατεθειμένοι να καλλιεργήσουν, οι οποίοι όμως δεν έχουν την δυνατότητα να το κάνουν επειδή δεν έχουν διαθέσιμη γη. Η έλλειψη χώρου στις πόλεις αποτελεί ένα ακόμη αρνητικό σημείο, κυρίως ως προς το ζήτημα ανεφοδιασμού των καταστημάτων λιανικής πώλησης τροφίμων, από τους προμηθευτές τους. Ειδικά στο Τορόντο, παρουσιάζεται μεγάλη έλλειψη καταστημάτων πώλησης αγροτικών προϊόντων.

Την λύση στα παραπάνω προβλήματα προσπάθησαν να δώσουν από την δική τους πλευρά διάφοροι φορείς. Οι Τράπεζες Τροφίμων, Daily Bread Food Bank και North York Harvest Food Bank, ηγούνται στην παροχή τροφίμων στο Τορόντο και συμβάλλουν στις προσπάθειες που γίνονται. Άλλες υπηρεσίες που παρέχονται με στόχο την εξάλειψη της πείνας, είναι τα προγράμματα που προσφέρονται

EIKONA 1

από τις υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης και τα καταφύγια έκτακτων αναγκών. Στόχος των

προγραμμάτων αυτών δεν είναι να καταπολεμήσουν τα αίτια της φτώχειας, αλλά να απαλύνουν προσωρινά τις δυσμενείς συνέπειες που προκαλεί, όπως η πείνα και η εξαθλίωση. Όσο τα κοινωνικά προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας μειώνονται, τόσο η ζήτηση σε αυτά τα προγράμματα θα αυξάνεται. Για τον λόγο αυτό τα προγράμματα παροχής τροφίμων ενισχύονται συνεχώς και επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους.

Επίσης, υπάρχουν προγράμματα παροχής πρωινών γευμάτων και σνακ σε ορισμένα σχολεία της πόλης με την υποστήριξη των κοινοτικών φιλανθρωπικών οργανώσεων. Φρέσκα τρόφιμα παρέχονται και μέσω του προγράμματος Good Food Box σε λογικές τιμές, ενώ ένα ακόμη πρόγραμμα υποστηρίζει την παράδοση τροφίμων στα σπίτια ηλικιωμένων ή κινητικά αδύναμων ανθρώπων. Πολύ σημαντική είναι και η παροχή αγροτικών τεμαχίων για την καλλιέργεια λαχανικών σε δημοτικούς λαχανόκηπους.

Συνολικά βλέπουμε ότι η πολιτεία του Τορόντο, πρωτοπόρος σε θέματα τροφικού σχεδιασμού, δείχνει τεράστιο ενδιαφέρον για τα θέματα σίτισης. Τα στοιχεία που ακολουθούν, επεξηγούν τους λόγους για τους οποίους το Τορόντο έχει στρέψει την προσοχή του στον συγκεκριμένο σχεδιασμό.

Ενδεικτικά, το ένα όγδοο των εργαζομένων απασχολείται στον τομέα των τροφίμων, κάτοικοι και κυβέρνηση δαπανούν \$7 δις ετησίως για τροφή και εισάγουν \$4,8 δις σε τρόφιμα. Το “σύστημα διατροφής” είναι υπεύθυνο για το 38% της μόλυνσης και της παραγωγής αερίων του θερμοκηπίου, την ώρα που η γεωργία αποτελεί τον μέγιστο καταναλωτή νερού, σπαταλώντας τα δύο τρίτα της συνολικής κατανάλωσης της περιοχής. Επιπλέον, το ενδιαφέρον της πολιτείας έχει ενισχυθεί λόγω της έξαρσης που έχει προκύψει σε ασθένειες που προκαλούνται από χαμηλής διατροφικής αξίας τροφές (Toronto 2008).

Τα βήματα της πόλης

Το 1976 ο Καναδάς υπέγραψε το Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα των ανθρώπων. Μέσα σε αυτά περιλαμβάνεται το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε ανθρώπου να μην στερείται τροφής. Την περίοδο εκείνη δεν λαμβάνει ενεργό δράση προκειμένου να καταπολεμήσει το φαινόμενο της πείνας. Το 1992 υπογράφεται η Διακήρυξη για την Διατροφή στην Ρώμη, η οποία περιλαμβάνει και σχέδιο δράσης το οποίο πρέπει να ακολουθήσει ο Καναδάς ενώ δεν είχε ακόμη υιοθετήσει ούτε εθνικό διατροφικό μαθητικό πρόγραμμα. Ελλείψει περιφερειακής διατροφικής πολιτικής, το 1991 το Τορόντο προχωρά στην σύσταση του Toronto Food Policy Council και το 1992 εκδίδεται η Διακήρυξη για τα τρόφιμα και την διατροφή, για την αντιμετώπιση της πείνας και των νοσημάτων που σχετίζονται με την διατροφή όπως οι καρδιαγγειακές παθήσεις και ο διαβήτης δευτέρου τύπου. Ο οργανισμός αυτός υπάγεται στο Υγειονομικό και έχει ως

στόχο του την συμβουλευτική υποστήριξη στα ζητήματα σίτισης της πόλης. Αποτελείται από φορείς που σχετίζονται άμεσα με τα ζητήματα αυτά, καθώς και από εκπροσώπους των κοινοτήτων (City of Toronto 2010). Το 2001, το δημοτικό συμβούλιο του Τορόντο , υιοθέτησε τον Διατροφικό Χάρτη του Τορόντο(Toronto`s Food Charter). Το κείμενο αυτό αποτελεί το όραμα για την επισιτιστική επάρκεια της πόλης καθώς και ένα νέο ξεκίνημα για τον διατροφικό σχεδιασμό της. Ο Διατροφικός Χάρτης του Τορόντο διακηρύττει πως κάθε κάτοικος πρέπει να έχει πρόσβαση σε φθηνές, επαρκείς, τροφές υψηλής διατροφικής αξίας. Αναγνωρίζει πως τα τρόφιμα αποτελούν σημαντικό κομμάτι της οικονομίας, δεσμεύεται για την προσπάθεια επίτευξης διατροφικής ασφάλειας, ενώ ταυτόχρονα, υπογραμμίζει την πολιτιστική σημασία της διατροφής αφού αντανακλά την κουλτούρα και την πολυπολιτισμικότητα κάθε περιοχής ενώνοντας τους πολίτες μιας κοινότητας. Μεταξύ άλλων στο περιεχόμενο του ασχολείται με συγκεκριμένους τομείς δράσης που σχετίζονται και αλληλεπιδρούν με τον διατροφικό τομέα. Για παράδειγμα οι κύριοι άξονες του Διατροφικού Χάρτη είναι η δράση για τα τρόφιμα και την καταπολέμηση της πείνας, η υγεία, η διατήρηση της αγροτικής γης και ο αστικός σχεδιασμός, η οικονομική ανάπτυξη

EIKONA 2

της πόλης, η αστική γεωργία, τα κατάλοιπα των τροφίμων, οι δημοτικοί λαχανόκηποι και τέλος η επικοινωνία και η εκπαίδευση των νέων ώστε να εδραιωθεί η σωστή διατροφική συνείδηση στους μικρούς μαθητές (City of Toronto 2010). Η κίνηση αυτή, με την θέσπιση Χάρτη, θεωρείται πως είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο, ειδικά το 2005, οπότε και τέσσερις εταιρείες οι οποίες είχαν στον έλεγχο τους το 88% της αγοράς βοείου κρέατος καναδικής συσκευασίας αποφάσισαν να εισάγουν κίνητρα για να προωθήσουν πιο υγιείς διατροφικές επιλογές, σαφέστερη σήμανση προϊόντος, και εναλλακτικές πρακτικές marketing. Ακόμη, θεωρήθηκε ιδιαίτερα βοηθητική καθώς το σημαντικότερο όλων είναι οι εταιρείες που κατέχουν το κυρίαρχο ρεύμα της αγοράς, να προωθούν και να προβάλλουν τις διατροφικά «σωστές» επιλογές (City of Toronto 2010). Στην πρόσφατη έρευνα του Toronto Public

Health, παρουσιάζεται μια ακόμη καινοτομία στον σχεδιασμό της διατροφικής της πολιτικής. Όπως έχει προαναφερθεί, σε ορισμένες γειτονιές, αρκετοί κάτοικοι του Τορόντο αντιμετωπίζουν προβλήματα κατά την πρόσβασή τους σε υγιεινά τρόφιμα. Το σημαντικότερο πρόβλημα είναι το ότι αφενός, δεν υπάρχουν ποιοτικά τρόφιμα και να υπάρξουν δεν είναι σε προσιτή τιμή, αφετέρου δεν υπάρχουν οπωροπωλεία σε κοντινή απόσταση ακόμη και αν χρησιμοποιηθούν τα μέσα μεταφοράς. Οπότε τα χαμηλά εισοδήματα είναι εκείνα που αντιμετωπίζουν και τα σοβαρότερα προβλήματα. Ακόμη όμως και εκείνοι που μένουν σε περιοχές που διαθέτουν καταστήματα που προσφέρουν υγιεινά τρόφιμα, αντιμετωπίζουν δυσκολίες, ιδίως οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με αναπηρία και οι μονογονεϊκές οικογένειες με μικρά παιδιά. Για τον λόγο αυτό, γεννήθηκε μια νέα ιδέα στο Τορόντο, εκείνη του κινητού Παντοπωλείου που διέρχεται από περιοχές που υπο-εξυπηρετούνται και το οποίο πουλάει φρέσκα προϊόντα σε λογικές τιμές. Το κινητό παντοπωλείο διέρχεται από οκτώ περιοχές χαμηλών εισοδημάτων, πουλώντας φρέσκα φρούτα και λαχανικά σε μεγάλη ποικιλία (City of Toronto 2014).

Στατιστικά

- ✓ Το Τορόντο έχει πάνω από 1.000 κοινοτικούς κήπους σε πάρκα, δημόσιες εκτάσεις και οικιστικές περιοχές. Υπάρχουν 20 δημοτικά κηπάκια ανεπτυγμένα σε 2.500 οικοπέδα. Τα ατομικά οικοπέδα με κήπο ξεπερνούν συνολικά 4,500.
- ✓ Το ένα τρίτο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στον Καναδά έχουν πωλήσεις πάνω από \$100.000
- ✓ Η καναδική γεωργία και τα αγρο-τροφικά συστήματα αντιπροσώπευαν το 8,3% του συνολικού Καναδικού ΑΕΠ το 2003
- ✓ Το Οντάριο εισάγει \$ 4 δις περισσότερα γεωργικά προϊόντα από εκείνα που εξάγει. Σε εθνικό επίπεδο, οι καναδοί παραγωγοί εξάγουν λίγα περισσότερα τρόφιμα από ό, τι εισάγουν.
- ✓ Οι ετήσιες λιανικές πωλήσεις σε ολόκληρο τον Καναδά ανέρχονται σε \$57 δις.

2.2 SAN FRANCISCO

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Το Σαν Φρανσίσκο είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της Καλιφόρνια και η δεύτερη πιο πυκνοκατοικημένη της Αμερικής μετά την Νέα Υόρκη. Αποτελεί το κεντρικό σημείο της περιοχής του Κόλπου του Σαν Φρανσίσκο. Αποτελεί μια από τις πρωτοπόρες περιοχές στα θέματα της αστικής γεωργίας και αστικού τροφικού προγραμματισμού. Από το 1997, καταρτίζει σχέδιο βιωσιμότητας των τροφίμων και της γεωργίας, προσεγγίζοντας το διατροφικό σύστημα και θέτοντας μακροχρόνιους στόχους. Η βιωσιμότητα και η αειφορία που επιδιώκεται είναι προς το συμφέρον των κατοίκων του Σαν Φρανσίσκο για τη μακροπρόθεσμη ευημερία τους, και για να διασφαλιστεί ότι, το περιβάλλον στο οποίο ζουν τόσο οι ίδιοι όσο και οι μελλοντικές γενιές θα διατηρείται σε υγιή, παραγωγική κατάσταση, δημιουργώντας μια κοινωνία που προβλέπει για την ευημερία του παρόντος, χωρίς να θυσιάζεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (Sustainable-city.org 1997).

Το 2002, δημιουργείται ένα ανεξάρτητο πρόγραμμα, το San Francisco Food Systems, το οποίο υποστηρίζεται από το τμήμα Δημόσιας Υγείας με την χρηματοδοτική ενίσχυση του San Francisco Foundation Community Initiative Funds. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα λειτούργησε ως σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την αξιολόγηση και την αντιμετώπιση της επισιτιστικής ανασφάλειας, της πείνας και της παχυσαρκίας, αλλά και για όλα τα υπόλοιπα θέματα που σχετίζονται με τα τρόφιμα, ενώ επικεντρώνεται σε ερευνητικές δραστηριότητες και συνεργασίες.

Τον Μάρτιο του 2003, πραγματοποιείται στο Σαν Φρανσίσκο συνέδριο υπο την αιγίδα του San Francisco Food Systems. Απόρροια του συνεδρίου αυτού ήταν η δημιουργία του San Francisco Food Alliance, μιας ομάδας κατοίκων της πόλης, δικηγόρων, ακαδημαϊκών και επαγγελματιών οι οποίοι που επιδιώκουν την δημιουργία ενός δυναμικού και βιώσιμου τροφικού κινήματος που θα έχει σαν στόχο του την καλύτερη λειτουργία των τροφικών συστημάτων μέσα από ενημέρωση, εκπαίδευση και προώθηση των συμφερόντων της κοινότητας. Το San Francisco Food Alliance οραματίζεται μια πόλη, στην οποία όλοι οι κάτοικοι έχουν πρόσβαση σε θρεπτικά, οικονομικά και νόστιμα τρόφιμα, τα οποία παράγονται με σεβασμό προς το περιβάλλον και θέτει ως στόχο την δημιουργία μιας κοινωνικά δίκαιης και βιώσιμης κοινωνίας. Οραματίζονται μια πόλη όπου οι πολίτες της θα συμβάλλουν ενεργά στην διαμόρφωση ενός υγιούς διατροφικού συστήματος.

Το 2005, ιδρύεται το San Francisco Collaborative Food System από την κοινότητα των πολιτών, υπό την ηγεσία του San Francisco Food Alliance. Για πρώτη φορά προτάθηκε η

διεξαγωγή μιας πρόταξη αξιολόγησης για όλη την πόλη. Στόχος της αξιολόγησης αυτής ήταν να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα στοιχεία ώστε οι προτεινόμενες πολιτικές από την πολιτεία του Σαν Φρανσίσκο, να είναι περισσότερο στοχευμένες.

(<http://www.sfphe.org/component/jdownloads/finish/5/156>)

Το 2008, στην πόλη διοργανώνεται μια εκδήλωση στα πλαίσια του διεθνούς κινήματος Slow Food⁶. Στόχος της εκδήλωσης αυτής είναι να αλλάξει τον τρόπο που τρώνε οι άνθρωποι. Ο δήμαρχος του Σαν Φρανσίσκο, Gavin Newsom, είχε αναφέρει πως αυτό έχει αντίκτυπο σε κάθε ένα από εμάς, άσχετα από το πώς ζούμε και πως ανατραφήκαμε, αποτελεί ξεκάθαρα ένα πολύ σημαντικό ζήτημα (*"This impacts every single one of us. No matter where we live or how we've been raised, this is a profoundly important issue."*) (Finz 2008).

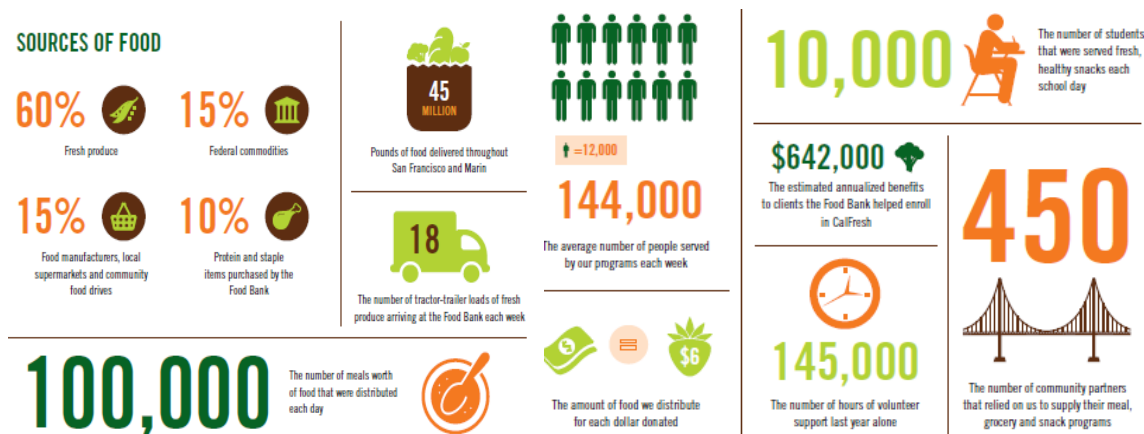
Το 2009 ο δήμαρχος εξέδωσε την Οδηγία 09-03 σχετικά με την Υγεία και την Αειφορία των τροφίμων. Η οδηγία, αποτελεί την επίσημη πολιτική της πόλης και στοχεύει στην αύξηση των υγιών και περιβαλλοντικά αειφόρων τροφίμων που προσφέρονται στους κατοίκους, ενώ ξεκαθαρίζει την ευθύνη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την πραγματοποίηση των απαραίτητων βημάτων και την τελική επίτευξη του στόχου (Cohen 2009).

Με βάση την οδηγία αυτή η διατροφική πολιτική του San Francisco στοχεύει στην διατήρηση των επιτυχημένων πρακτικών πάνω στον τροφικό προγραμματισμό καθώς και την βελτίωση αυτών, την αναθεώρηση των διαδικασιών και των συστάσεων με έμφαση στις νέες προτεραιότητες που τίθενται, και τέλος, στην κινητοποίηση των πολιτών και άλλων κοινωνικών ομάδων με στόχο την βελτίωση του τροφικού συστήματος (San Francisco Government 2009). Εκείνο που επιτυγχάνεται με την νέα εκτελεστική οδηγία είναι η διασφάλιση της ποιότητας ζωής της διακίνησης και της κατανάλωσης τροφίμων, η εξάλειψη της πείνας, η ευκολότερη πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα από όλους, η προσφορά υγιεινών διατροφικών επιλογών για τους κατοίκους της πόλης, ο περιορισμός των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των ρύπων που προκύπτουν από την παραγωγική διαδικασία των τροφίμων. Επίσης, ορίζονται νέοι χώροι για την δημιουργία δημοτικών λαχανόκηπων, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές, που θα πρέπει να υποδείξουν τους χώρους στους οποίους υπάρχει η δυνατότητα να γίνει μετατροπή στην λειτουργία τους. Οι χώροι αυτοί θα προστεθούν στους 35 υπάρχοντες χώρους που διαχειρίζονται ήδη από τους εθελοντές και από τους κατοίκους.

⁶ το Slow Food είναι μια παγκόσμια, λαϊκή οργάνωση με υποστηρικτές σε 150 χώρες σε όλο τον κόσμο, οι οποίοι συνδέουν την απόλαυση του καλού φαγητού με μια δέσμευση για την κοινότητά τους και το περιβάλλον. Οι υποστηρικτές του κινήματος πιστεύουν ότι ο καθένας έχει το θεμελιώδες δικαίωμα στην απόλαυση του καλού φαγητού και, κατά συνέπεια, την ευθύνη για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της βιοποικιλότητας, του πολιτισμού και της γνώσης που κάνει εφικτή αυτή την απόλαυση. http://www.slowfood.com/international/1/about-us?-session=query_session:55486873138f127D80vM38AE691A

Με την συμμαχία εθελοντών από 30 διατροφικές οργανώσεις αναμένεται να εκτοξευθεί η παραγωγή τροφίμων στην πόλη. Ταυτόχρονα, προωθούνται τα πράσινα επαγγέλματα και τα τοπικά επαγγέλματα που σχετίζονται με τρόφιμα καθώς και η εκπαίδευση των παιδιών για την αναγνώριση από μέρους τους, των διατροφικά υγιεινών προϊόντων μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων(San Francisco Government 2009).

Απο τα σημαντικότερα σημεία της Οδηγίας είναι η σύσταση του *San Francisco Food Policy Council*. Ο οργανισμός αυτός παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες στον Δήμαρχο. Αποτελείται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και συμπεριλαμβάνει δέκα υπηρεσίες και εννέα κοινότητες, με αρμοδιότητα την επιτήρηση των χρονοδιαγραμμάτων που ορίζονται στην Οδηγία και την συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς. Στους φορείς που ασχολούνται με την διατροφική πολιτική περιλαμβάνεται ακόμη ένας σημαντικός οργανισμός ο οποίος σχετίζεται με την διατροφική υποστήριξη, *SAN FRANCISCO FOOD BANK*. Ιδρύθηκε το 1987 και παρέχει τροφή με δύο τρόπους. Είτε με άμεση διανομή από αποθήκες τροφίμων που έχει σε πολλές γειτονιές ,είτε με την «πώληση» τροφίμων μέσω «κοινωνικού παντοπωλείου» ανοιχτό σε κάθε πολίτη που έχει ανάγκη. Επιπρόσθετα, πραγματοποιεί το μεγαλύτερο επισιτιστικό πρόγραμμα της πόλης, παρέχοντας τροφή είτε δωρεάν, είτε έναντι μικρού αντιτίμου, σε 22,000 μαθητές. Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες να ενταχθεί σε πρόγραμμα βελτίωσης των παρεχόμενων διατροφικών επιλογών και το σχολικό πρόγραμμα(San Francisco Government 2009). Ειδικά, στην τελευταία έκθεση της Τράπεζας Τροφίμων, αναφέρονται εντυπωσιακά νούμερα.

ΕΙΚΟΝΑ 3

ΠΗΓΗ: http://www.sffoodbank.org/sites/default/files/annual_report_fy11-12.pdf

Στα τελευταία νέα στο τομέα της διατροφικής πολιτικής από το San Francisco θα πρέπει να προσθέσουμε την έγκριση που δόθηκε από το San Francisco Board of Supervisors στο Τμήμα Ανάπτυξης και Πάρκων ώστε να ηγηθεί του συντονισμού της αστικής γεωργίας στην πόλη. Με την ψηφοφορία στις 16 Ιουλίου 2013 παραχώρησε την έγκριση για την έναρξη ενός προγράμματος για την αστική γεωργία περίπου ένα χρόνο μετά την απόφαση

του συμβουλίου για τη θέσπιση υψηλότερων στόχων και μεγαλύτερου συντονισμού. Το πρώτο έτος του προγράμματος έχει προτεραιότητα και θα είναι ζωτικής σημασίας ο συνδυασμός με τα απαραίτητα έργα. Αυτά περιλαμβάνουν:

- Την καθιέρωση του προγράμματος αστικής γεωργίας ως μια πρωτοβουλία που αναπτύσσεται μεταξύ όλων των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων υποστηρίζοντας ενεργά τους κηπουρούς και τους γεωργούς όλων των κατηγοριών.
- Την δημιουργία υπηρεσίας μια στάσης ώστε να κατατοπίζει τους ενδιαφερόμενους που χρειάζονται βοήθεια για έργα σε δημόσιες ή ιδιωτικές εκτάσεις.
- Την λειτουργία τριών σημείων όπου ο ενδιαφερόμενος βρίσκει ο,τι απαραίτητο για τον κήπο του είτε αφορά υπηρεσίες, είτε υλικά.
- Η συνεργασία με το Francisco Real Estate Division προκειμένου να βρεθούν οι στέγες που ανήκουν στην ιδιοκτησία του Δήμου και οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αστική γεωργία
- Η ανάπτυξη συγκεκριμένης στρατηγικής για την μείωση της αναμονής των πολιτών που επιθυμούν να αποκτήσουν ένα τμήμα γης στους δημοτικούς λαχανόκηπους.

Συνολικά βλέπουμε πως προκύπτει μια ολοκληρωμένη παρέμβαση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε πολλαπλά επίπεδα καθώς και την ενεργή συμμετοχή της Κοινωνίας των πολιτών σε όσα εξελίσσονται στην πόλη, καθώς αναγνωρίζεται ο ρόλος των τροφίμων ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε όλες τις κοινωνικές ομάδες , σε όλες τις κουλτούρες και τους πολιτισμούς.

ΕΙΚΟΝΑ 4

San francisco transbay terminal 2

Η δομή του food policy council και οι τομείς με τους οποίους ασχολείται:

Πηγή: City and county of San Francisco

EIKONA 5

<http://www.sfgov3.org/index.aspx?page=754>

2.3. Λονδίνο

Θρέφοντας μια παγκόσμια

πόλη

Οι περισσότεροι άνθρωποι σκεπτόμενοι το Λονδίνο, φαντάζονται ένα αστικό μητροπολιτικό κέντρο, το οποίο αποτελεί τόπο διαβίωσης επτά εκατομμυρίων ανθρώπων και καλύπτει περίπου 158,000

It is not the kingdom which makes London rich, but London makes the rest of the kingdom rich. The country corresponds with London, but London corresponds with the world. The country supplies London with corn and cattle; and if there were not such a metropolis, what would become of the farmers? (Defoe, 1720:110–111)

εκτάρια. Λίγοι άνθρωποι γνωρίζουν πως στο Λονδίνο υπάρχουν 472 καταχωρημένες φάρμες, οι οποίες απασχολούνται στην πράσινη Ζώνη της πόλης και πως το 15% της περιοχής είναι αγροτική γη. Κάθε χρόνο οι κάτοικοι του Λονδίνου καταναλώνουν 2,4 τόνους τροφίμων, και το μεγαλύτερο μέρος αυτών καταναλώνεται από τα σούπερ μάρκετ και συχνά εισάγονται από κάθε γωνιά της γης.

Όμως, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα ακμάζων ενδιαφέρον για τα τοπικά προϊόντα καθώς και αυξανόμενη ζήτηση για αυτά. Αυτή η τάση αντανακλάται αφενός με την αύξηση του αριθμού των λαϊκών αγορών στην περιοχή του Λονδίνου, αφετέρου δε με την αύξηση της διαθεσιμότητας των προϊόντων αυτών και στα σούπερ μάρκετ (Greater London Authority 2013).

Ήδη από το 2002, γίνεται στο Λονδίνο μια πρώτη προσπάθεια ανάδειξης των προβλημάτων που σχετίζονται με τον διατροφικό τομέα. Η έκθεση Curry⁷ αναφέρεται στα προβλήματα αυτά. Στόχος της ήταν να παρέχει συμβουλές στην κυβέρνηση σχετικά με το πώς θα γινόταν εφικτή η γεωργική και τροφική ποικιλομορφία με στόχο την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, την περιβαλλοντική πρόοδο και την ορθή ανατροφή των ζώων. Όλα τα παραπάνω θα έπρεπε να πραγματοποιούνται με συνέπεια ως προς τις αρχές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της απελευθέρωσης του εμπορίου μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Cabinet Office-Government UK 2008).

Ανάμεσα στα κύρια θέματα με τα οποία καταπιανόταν η έκθεση, ήταν και το πλήγμα που είχε δεχτεί η κτηνοτροφική βιομηχανία στο Ηνωμένο Βασίλειο, εξαιτίας της σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας των βοοειδών και του αφθώδους πυρετού. Πριν από τα συγκεκριμένα

⁷ Η έκθεση Curry πήρε το όνομα της από τον πρόεδρο της επιτροπής Sir Donald Curry που κατάρτισε την έκθεση « Report of the Policy Commission on the Future of Farming and Food» (<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100807034701/http://archive.cabinetoffice.gov.uk/farming/pdf/PC%20Report2.pdf>)

περιστατικά η Βρετανοί εμπιστεύονταν όλο και περισσότερο τα εισαγόμενα προϊόντα. Μετά από αυτό, η προτροπή προς τους καταναλωτές να αγοράζουν ντόπια προϊόντα έγινε ισχυρότερη. Εκείνο που πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι ότι καμία από τις παραπάνω ασθένειες δεν έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην διαμόρφωση της τροφικής πολιτικής. Δύο άλλες ασθένειες ήταν εκείνες που κινητοποίησαν το 2006, τον δήμαρχο Ken Livingstone να δώσει μεγάλη ώθηση στον διατροφικό σχεδιασμό, και αυτές ήταν τα καρδιοαγγειακά νοσήματα και η παχυσαρκία (Reynolds 2009:418)

Το 2006 σηματοδοτεί μια νέα αρχή στα διατροφικά θέματα για το Λονδίνο και με πρωτοβουλία του δημάρχου εκδίδεται η νέα στρατηγική της πόλης με τίτλο « Healthy and sustainable food for London» η οποία περιλαμβάνει 5 θεματικές ενότητες οι οποίες επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα τρόφιμα και είναι το περιβάλλον, η οικονομία, ο πολιτισμός και η ασφάλεια. Οι στόχοι που τίθενται είναι η βελτίωση της υγείας των Λονδρέζων, η μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, η ελαχιστοποίηση του αντίκτυπου που έχουν τα τροφικά συστήματα στο περιβάλλον, η υποστήριξη μιας ακμάζουσας οικονομίας, η προώθηση της γαστρονομικής κουλτούρας της πόλης και τέλος, η εδραίωση της διατροφικής ασφάλειας των πολιτών (Greater London Authority 2010:83).

Υπεύθυνοι για την εφαρμογή της νέας πολιτικής τίθενται έξι προϋπάρχοντες οργανισμοί και ορίζεται η ίδρυση ενός νέου. Ο οργανισμός London Food Board, ιδρύθηκε το 2004 και είναι ένας οργανισμός αντίστοιχος με εκείνον του Toronto Food Policy Council, αποτελούμενο από κυβερνητικά στελέχη, επαγγελματίες, εκπροσώπους των κοινοτήτων κ.α. οι οποίοι συναντώνται έξι φορές ετησίως, προκειμένου να συζητήσουν σχετικά με τα διατροφικά συστήματα της πόλης. Παραθέτοντας τους σκοπούς του οργανισμού βλέπουμε πως ιεραρχούνται ως εξής: η βελτίωση της ποιότητας ζωής και της υγείας των κατοίκων του Λονδίνου, η μείωση του περιβαλλοντικού αντίκτυπου από το διατροφικό σύστημα, η υποστήριξη της οικονομίας που στηρίζεται στα τρόφιμα, η εδραίωση της διατροφικής ασφάλειας της πόλης και τέλος, η προώθηση της Λονδρέζικης διατροφικής κουλτούρας. (Greater London Authority 2010 :49- 50)

Ο οργανισμός κατηγοριοποιεί σε 8 επίπεδα τον διατροφικό τομέα από την ανάπτυξη ως την εναπόθεση των τροφίμων στα απορρίμματα. Ταυτόχρονα, με μια σειρά δράσεων, φροντίζει να εμπεδώσει στους πολίτες την υγιεινή διατροφή. Για να το πετύχει αυτό πραγματοποιεί εκπαίδευση σε σχολεία, νοσοκομεία, φυλακές και οικιακές υπαλλήλους, ενισχύει τις υποδομές για τα τοπικά παραγόμενα προϊόντα (π.χ. δημιουργία μικρών καταστημάτων σε γειτονιές που υπάρχει στέρηση), φροντίζει για την διοργάνωση διατροφικών εκδηλώσεων (π.χ. Real Food Festival) ενώ συμβάλλει στην αύξηση των κεφαλαίων (στόχος ήταν μέχρι το

2012 να συγκεντρωθούν 2012 χώροι μέσα στην πόλη όπου αναπτύσσονται αγρο-τροφικές καλλιέργειες)

(Reynolds 2009:418)(London Development Agency 2007).

Από την θεωρία στην πράξη, η νέα στρατηγική ορίζει έξι τομείς προτεραιότητας :

1. Εξασφάλιση εμπορικής κίνησης. Ο τρόπος με τον οποίο αναμένεται να επιτευχθεί ο στόχος είναι μέσω των διατροφικών και γαστρονομικών εκδηλώσεων που θα αναδείξουν τα υγιεινά τρόφιμα, θα ενισχύσουν την κοινοτική συνοχή και θα δώσουν ώθηση στα καταστήματα της περιοχής. Επίσης προτείνεται η αύξηση των εστιατορίων που προσφέρουν τοπικά, βιολογικά προϊόντα.
2. Εξασφάλιση της υποστήριξης των καταναλωτών. Η νέα στρατηγική ορίζει την δημιουργία καμπάνιας προώθησης υγιεινών τροφίμων και τρόπων μαγειρέματος.
3. Η σύναψη περισσότερων συμβάσεων με προμηθευτές και εμπόρους ώστε να παρέχονται φρέσκα τρόφιμα σε ολόκληρη την πόλη και σε πολλά σημεία αυτής.
4. Ανάπτυξη περιφερειακών δεσμών. Στόχος είναι η επανασύνδεση των παραγωγών με τους καταναλωτές με την παροχή ευκολιών στους παραγωγούς προκειμένου να πωλούν τα προϊόντα τους στους καταναλωτές.
5. Παροχή σχολικών γευμάτων. Με το μέτρο αυτό επιδιώκετε σε πρώτη φάση η παροχή ενός υγιεινού θρεπτικού σχολικού γεύματος και στην συνέχεια η εκπαίδευση των παιδιών στο σχολείο ώστε να προτιμούν τα υγιεινά προϊόντα από το γρήγορο φαγητό.
6. Μείωση των τροφικών αποβλήτων και απορριμμάτων. Η παραγωγή τροφίμων έχει σημαντικές περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις, όπως και επιπτώσεις στην υγεία. Τα τροφικά απόβλητα αποτελούν τα απορρίμματα συσκευασίας των τροφίμων καθώς και τα οργανικά τροφικά απορρίμματα.

(London Development Agency 2007: 4-20)

Η στρατηγική του Λονδίνου προχωράει ακόμη πιο μακριά ως προς τον σχεδιασμό μεριμνώντας για τα τρόφιμα μέχρι και την εναπόθεση τους στα απορρίμματα. Το 2011 εκδίδεται η στρατηγική «London`s wasted resource» (City of London 2014) η οποία θέτει ως στόχους την επίτευξη μηδενικού ποσοστού αστικών αποβλήτων σε χώρους υγειονομικής ταφής μέχρι το 2025, την μείωση των οικιακών αποβλήτων το 2008/09 από 970 kg σε 790kg από το 2031, την αύξηση της ικανότητας του Λονδίνου για την επαναχρησιμοποίηση ή την επισκευή των αστικών αποβλήτων από τους περίπου 6,000 τόνους ετησίως το 2008 σε

40,000 το 2012 και 120,000 το 2031 και την μετατροπή του 45% των αστικών αποβλήτων το 2015 για ανακύκλωση ή λίπασμα και το 50% ως το 2020 (City of London 2014:18).

Στην τελευταία έκθεση London Assembly που εκδόθηκε τον Μάρτιο του 2013(Greater London Authority 2013:7) υπογραμμίζεται πως η διατροφική φτώχεια βρίσκεται σε έξαρση στο Λονδίνο. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία πέρα από το ηθικό πρόβλημα που δημιουργείται με την ύπαρξη τόσων ανθρώπων που υποσιτίζονται, είναι το κόστος που προκαλείται τόσο στις δημόσιες όσο και στις υπηρεσίες υγείας αφού, έχει υπολογιστεί πως ο υποσιτισμός κοστίζει περίπου £ 7,4 δις τον χρόνο στις υπηρεσίες υγείας. Οι κυριότεροι λόγοι έξαρσης του φαινομένου είναι η ανεργία, οι αυξανόμενοι φόροι και η αύξηση των τιμών των τροφίμων και τα χαμηλά εισοδήματα καθώς υπολογίζεται ότι 112.000 άτομα στο Λονδίνο πληρώνονται με χαμηλότερο ποσό από το όριο του Εθνικού Κατώτατου Μισθού. Επίσης, είναι συγκλονιστικό το γεγονός ότι το 44% των παιδιών στο Inner London βρίσκονται αντιμέτωπα με την φτώχεια. Τέλος, σημαντικό ρόλο παίζουν οι διατροφικές έρημοι που έχουν εντοπιστεί από παλαιότερες έρευνες και στις οποίες η απόσταση προσέγγισης καταστήματος με τρόφιμα αγγίζει ακόμη και τα 400 μέτρα (Greater London Authority 2013:10-12).

Για την καταπολέμηση του διατροφικού προβλήματος που έχει προκύψει, τρεις είναι οι πρακτικές που ακολουθούνται προκειμένου να καλυφθούν προσωρινά οι ανάγκες των ανθρώπων σε τρόφιμα.

α.) ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Προσωρινή λύση στο πρόβλημα του υποσιτισμού δίνουν οι Τράπεζες Τροφίμων που αποτελούν και τον πιο γνωστό οργανισμό βραχυπρόθεσμης καταπολέμησης της πείνας. Η πιο δημοφιλής τράπεζα τροφίμων της Βρετανίας είναι η Trussell Trust και ιδρύθηκε από τοπικές εκκλησιαστικές ομάδες και άλλους χριστιανικούς οργανισμούς, ενώ υπάρχουν και κάποιες μικρότερες.

Στον πίνακα που ακολουθεί, παρουσιάζεται ο αριθμός των παρόχων τροφίμων και ο αριθμός των ωφελουμένων ανα οικονομικό έτος. Βλέπουμε πως υπάρχει σταδιακή αύξηση καθώς το 2009 στο Λονδίνο υπήρχαν 6 Τράπεζες Τροφίμων, ενώ τώρα 40. Επίσης, ενώ το 2009 ο αριθμός των ωφελουμένων ήταν 400 άτομα σήμερα φτάνει στα 34000.

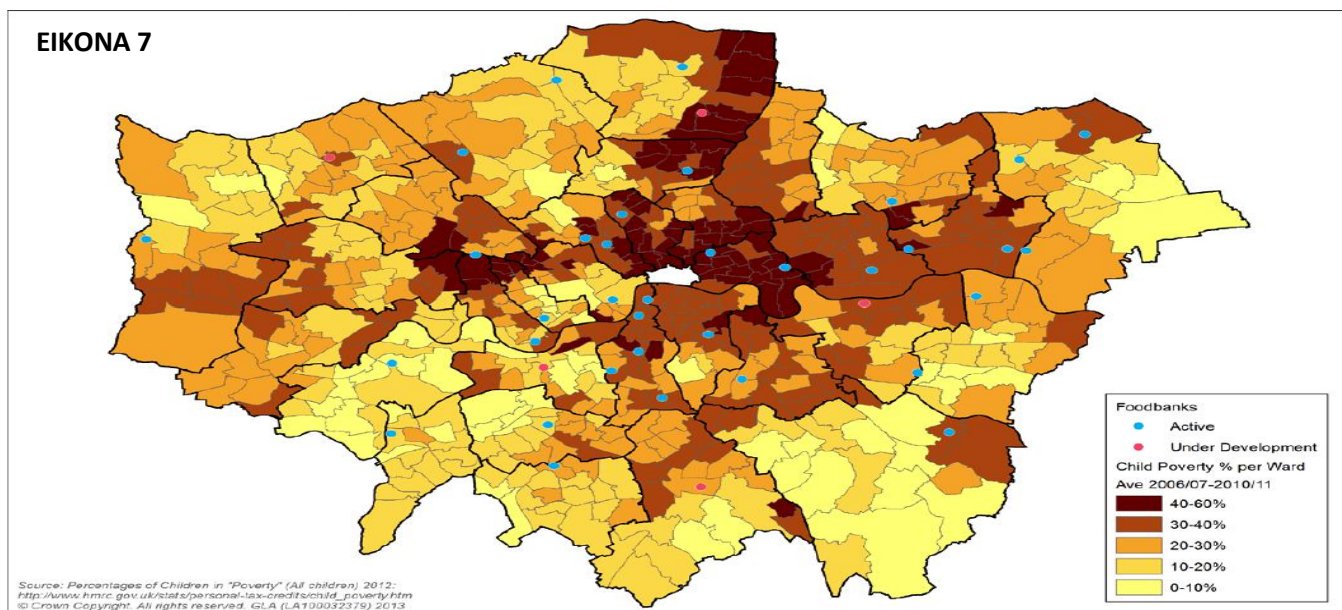
ΕΙΚΟΝΑ 6

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	Μ.Ο. ΑΤΟΜΩΝ ΑΝΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΑΝΑ ΕΤΟΣ
2009/10	6	238(58%)	170(42%)	408	68
2010/11	16	2689 (42%)	3690(58%)	6379	399
2011/12	30	8056(55%)	6513(45%)	14569	486
1 ^η ΑΙΠΡ.2012- 15 ΦΕΒΡ.2013	40	14286(42%)	19709(58%)	34004	850

ΠΗΓΗ: Food banks data for London, Trussell Trust, 2013, page 16

<http://www.london.gov.uk/sites/default/files/A%20Zero%20Hunger%20City.doc.pdf>

ΕΙΚΟΝΑ 7

Στον χάρτη παρατηρούμε με τις μπλε κουκίδες τις ενεργές και τις υπο σύσταση Τράπεζες Τροφίμων που βρίσκονται στο Λονδίνο. ΠΗΓΗ: <http://www.london.gov.uk/sites/default/files/A%20Zero%20Hunger%20City.doc.pdf>

β.) ΣΧΟΛΙΚΑ ΓΕΥΜΑΤΑ

Είναι γεγονός πως ένας μεγάλος αριθμός παιδιών στο Λονδίνο ζει σε συνθήκες σοβαρής εισοδηματικής φτώχειας. Η πόλη του Λονδίνου έχει το υψηλότερο ποσοστό παιδικής φτώχειας σε ολόκληρο το Ηνωμένο Βασίλειο. Μέρος της λύσης για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας αποτελεί το πρόγραμμα “Breakfast club” το οποίο έχει διττό ρόλο καθώς

προσφέρει αφενός, πρωινό σε παιδιά τα οποία για διάφορους λόγους δεν έχουν φάει από το σπίτι τους, αφετέρου αναλαμβάνει την πρωινή μέριμνα των παιδιών για την εξυπηρέτηση των εργαζόμενων γονιών. Στην Αγγλία τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να λαμβάνουν και σχολικά γεύματα, εφόσον οι γονείς είναι δικαιούχοι ορισμένων πλεονεκτημάτων. Το πρόβλημα είναι πως οι περισσότεροι γονείς που εργάζονται από 16 ώρες και πάνω, ανεξαρτήτως μισθού, δεν δικαιούνται να συμμετάσχουν τα παιδιά τους στο πρόγραμμα.

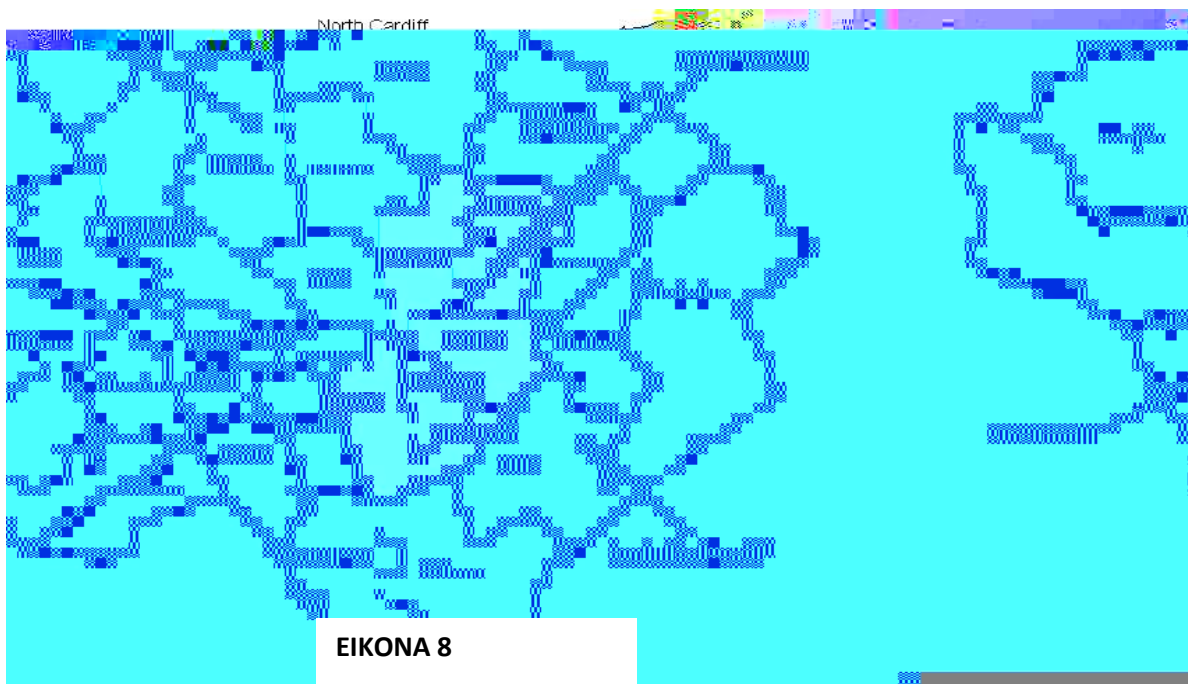
Η αύξηση των παρεχόμενων σχολικών γευμάτων, αποτελεί ζωτικής σημασίας ζήτημα για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της διατροφικής ανασφάλειας. Πρέπει να αποτελέσει κυβερνητική προτεραιότητα η διεύρυνση των σχολικών γευμάτων με την επεξεργασία και διαφορετικών μοντέλων χρηματοδότησης (Greater London Authority 2013:23-24) .

γ.) **ΤΡΟΦΙΚΟΙ ΕΡΗΜΟΙ**

Το ζήτημα των τροφικών ερήμων αφορά σε δύο προσεγγίσεις. Η μία από αυτές αφορά στην

2.4.CARDIFF

Γεωγραφική περιοχή

Το Cardiff είναι μια περιοχή η οποία έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα τα τελευταία είκοσι χρόνια, με τεράστια οικονομική ανάπτυξη και σταδιακά μεταμορφώνεται σε μια γεμάτη αυτοπεποίθηση, φιλόδοξη πρωτεύουσα, προσηλωμένη στην επίτευξη υψηλής ποιότητας διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής και των κοινοτήτων. Λόγω του γεγονότος ότι αποτελεί την πρωτεύουσα της Ουαλίας, είναι ένας περιφερειακός κόμβος στον οποίο δραστηριοποιούνται καθημερινά πολλοί επισκέπτες , για καθημερινές δουλειές, για δημόσιες εκδηλώσεις και πολλοί φοιτητές. Η ποικιλομορφία της συγκεκριμένης κοινότητας με τις εθνοτικές μειονότητες να ξεπερνούν το 11,7% προερχόμενες από 100 διαφορετικά κράτη από όλο τον κόσμο, και τον ρυθμό αύξησης των μεταναστών και των φοιτητών να αυξάνεται ταχύτατα, καθιστά το Cardiff μια πόλη ευκαιριών.

ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το 1997 αναπτύχθηκε στην Βρετανικές πόλεις πλούσια βιβλιογραφία η οποία αναφερόταν στο θέμα των διατροφικών ερήμων ή αλλιώς food deserts. Η αρχική ιδέα που διαμορφώθηκε ήταν η παρακάτω:

“Διατροφικοί έρημοι, με βάση τον Υπουργό Δημόσιας Υγείας ορίζονται ως οι περιοχές εκείνες που βρίσκονται στο κέντρο της πόλης και στις οποίες είναι δυσεύρετα φθηνά θρεπτικά τρόφιμα. Κάτοικοι χωρίς αυτοκίνητο, οι οποίοι δεν έχουν πρόσβαση σε σουπερ-μαρκετ τα οποία βρίσκονται εκτός πόλης, είναι πλήρως εξαρτημένοι από τα μαγαζάκια της

γειτονιάς όπου οι τιμές είναι υψηλότερες, τα προϊόντα επεξεργασμένα και τα φρέσκα φρούτα και λαχανικά είναι ανύπαρκτα αν όχι σε πολύ μικρή ποσότητα.” (Cliff et al. 2004:73).

Η αναφορά στο συγκεκριμένο ζήτημα προκάλεσε ανησυχία στον πολιτικό κόσμο με το φόβο της περαιτέρω επιβάρυνσης του ήδη ανεπαρκούς βρετανικού διαιτολογίου. Στη συνέχεια, η συζήτηση επικεντρώθηκε στα αίτια που προέκυψαν οι διατροφικοί έρημοι. Ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν τα καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων να προχωρήσουν σε κλείσιμο των μικρών καταστημάτων που είχαν και στην δημιουργία νέων υπερκαταστημάτων. Τους χειρισμούς που πραγματοποίησαν οι ιδιοκτήτες τους αποτυπώνει πλήρως το παρακάτω σχόλιο από το Υπουργείο Υγείας:

«η πλειονότητα των καταστημάτων που παραδοσιακά εξυπηρετούσαν εκείνους που ζούσαν στις υποβαθμισμένες γειτονιές, ήταν μικρά και ανεξάρτητα μαγαζιά, τύπου παντοπωλείου. Από την στιγμή που τα υπερκαταστήματα αυξήθηκαν από 457 το 1986 σε 1102 το 1997, περίπου 8 καταστήματα τύπου παντοπωλεία, έκλειναν κάθε ημέρα. Το μέγεθος των ανεξάρτητων καταστημάτων μειώθηκε κατά 40% μέσα σε 11 χρόνια από το 1986 έως το 1997. Για εκείνους με χαμηλό εισόδημα, τα ταξίδια με το αυτοκίνητο καθώς και η μέση απόσταση προς τα σούπερ μάρκετ αυξήθηκε. (Cliff et al. 2004:1).

Στο Food retail change and the growth of food deserts (Cliff et al. 2004:73), σχολιαστές αναφέρουν πως υπάρχει συγκεκριμένη αιτία μεταξύ της αντίστροφης σχέσης μεταξύ υπερμαρκετ και παντοπωλείων. Οι οικονομίες κλίμακας, δίνουν την δυνατότητα να πωλούνται τα τρόφιμα στα σούπερ μάρκετ σε χαμηλότερη τιμή, παρέχοντας ταυτόχρονα και μεγαλύτερο εύρος εν αντιθέσει με τα συνοικιακά παντοπωλεία. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι το καλάθι της νοικοκυράς κόστιζε περισσότερο στις υποβαθμισμένες περιοχές παρά στις εύπορες. Η αυξανόμενη τάση των σούπερ μάρκετ να μετακινούνται μακριά από το κέντρο των πόλεων είναι ο λόγος που δημιουργήθηκαν οι διατροφικές έρημοι, δίνοντας την δυνατότητα μόνο σε όσους έχουν αυτοκίνητο ή την οικονομική δυνατότητα να χρησιμοποιούν δημόσιες συγκοινωνίες, να φτάνουν σε αυτά.

Οι «καταγγελίες» ενάντια στα σουπερμάρκετ είχαν δυο σκέλη. Καταρχήν, κατηγορήθηκαν για το κλείσιμο υποκαταστημάτων τους σε περιοχές με χαμηλό εισόδημα. Με την δημιουργία νέων υποκαταστημάτων σε εύπορες περιοχές, δημιουργήθηκε τεράστιο θέμα κοινωνικών ανισοτήτων λόγω της αδυναμίας κάποιων να έχουν πρόσβαση σε αυτά. Το αντεπιχείρημα από την πλευρά των επιχειρηματιών ότι διευκολυνόταν η πρόσβαση με την μεταφορά των καταστημάτων σε άλλες περιοχές γρήγορα σταμάτησε να διαδίδεται. Κατά δεύτερον, οι μεγαλύτεροι έμποροι τροφίμων λιανικής πώλησης, κατηγορήθηκαν για το

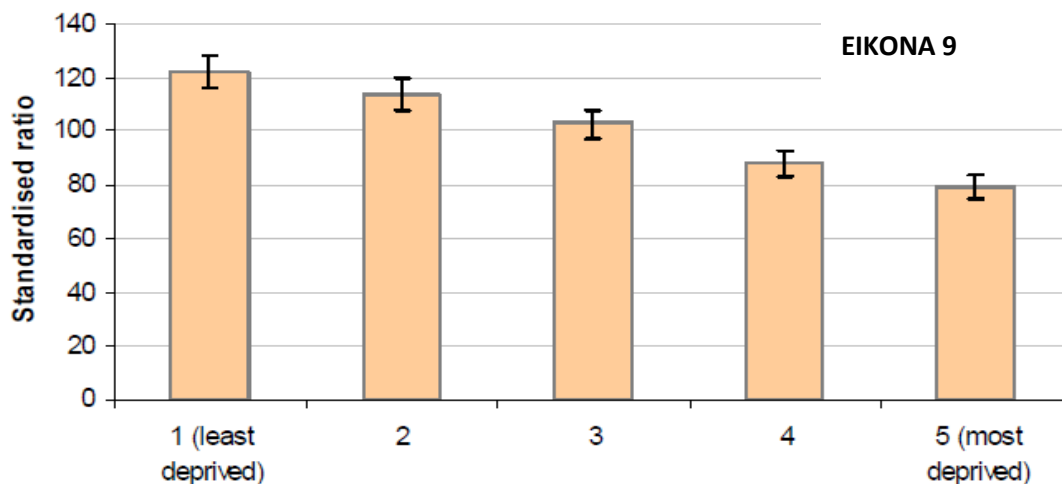
κλείσιμο των μικρών καταστημάτων τους (food shops) , τα οποία λειτουργούσαν ιδιώτες οι οποίοι είχαν αν αντιμετωπίσουν και τις συνέπειες από την δημιουργία νέων υπερκαταστημάτων. Ο μεγαλύτερος αριθμός καταστημάτων τροφίμων που έκλεισαν στο κέντρο υπόκεινται στην παραπάνω περίπτωση.

Τα παραπάνω, αποτελούν τον γενικό κανόνα στις Βρετανικές πόλεις και έχουν ιδιαίτερο έρεισμα και στην περιοχή του Cardiff όπου η αλήθεια βρίσκεται κάπου στην μέση , καθώς δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα υπερκαταστήματα που λειτούργησαν στην περιοχή δεν ωφέλησαν κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές. Όμως, καταστήματα τροφίμων στο κέντρο της πόλης έκλεισαν, με μόνη διαφορά ότι στην περίπτωση αυτή βρίσκονταν σε παραδοσιακές συνοικίες και τοπικά κέντρα. Κλείνοντας, είναι γεγονός ότι στις περισσότερες πόλεις στην περιοχή του Cardiff , ύστερα από μια δεκαετία κατασκευής κτιρίων και του εξορθολογισμού, η προσπάθεια των πολιτών να έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε υψηλής διατροφικής αξίας τρόφιμα, έγινε πολύ δυσκολότερη. (Cliff et al. 2004:73).

ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Στην περιφέρεια του Cardiff συνυπάρχουν δυο διαφορετικοί κόσμοι. Στον Βορρά επικρατεί η ευημερία την ώρα που στο Νότο περίπου 50.000 κάτοικοι έρχονται αντιμέτωποι με πολλαπλές στερήσεις (Cardiff Health Alliance 2008:14). Ο όρος «ανισότητες» στον τομέα της υγείας αναφέρονται στην διαφορετική πρόσβαση που έχει κάθε πολίτης στον τομέα της υγείας, είτε προέρχεται από υποβαθμισμένες περιοχές είτε από εθνικές μειονότητες και είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την κακής ποιότητας διατροφή.

Στον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε την σύνδεση μεταξύ ανισοτήτων και ελλειπούς διατροφής.

(Σχόλιο: στο πίνακα περιγράφεται η αναλογία των ανθρώπων που καταναλώνουν πράσινα φρούτα και λαχανικά ή σαλάτα τουλάχιστον 6 ή 7 φορές την εβδομάδα ως προς την περιοχή στην οποία διαμένουν στην Ουαλία λαμβάνοντας υπόψη κατά πόσο υποβαθμισμένες είναι.. Οι περιοχές έχουν διαβαθμίσεις από το 1 έως το 5 όπου 1 οι λιγότερο υποβαθμισμένες και 5 οι περισσότερες υποβαθμισμένες. Τα δεδομένα προήλθαν από την έρευνα Welsh Health Survey(1998) όπου οι κατανάλωση φρούτων και λαχανικών ήταν δείκτης υγιεινής διατροφής(Cardiff Health Alliance 2008:15)

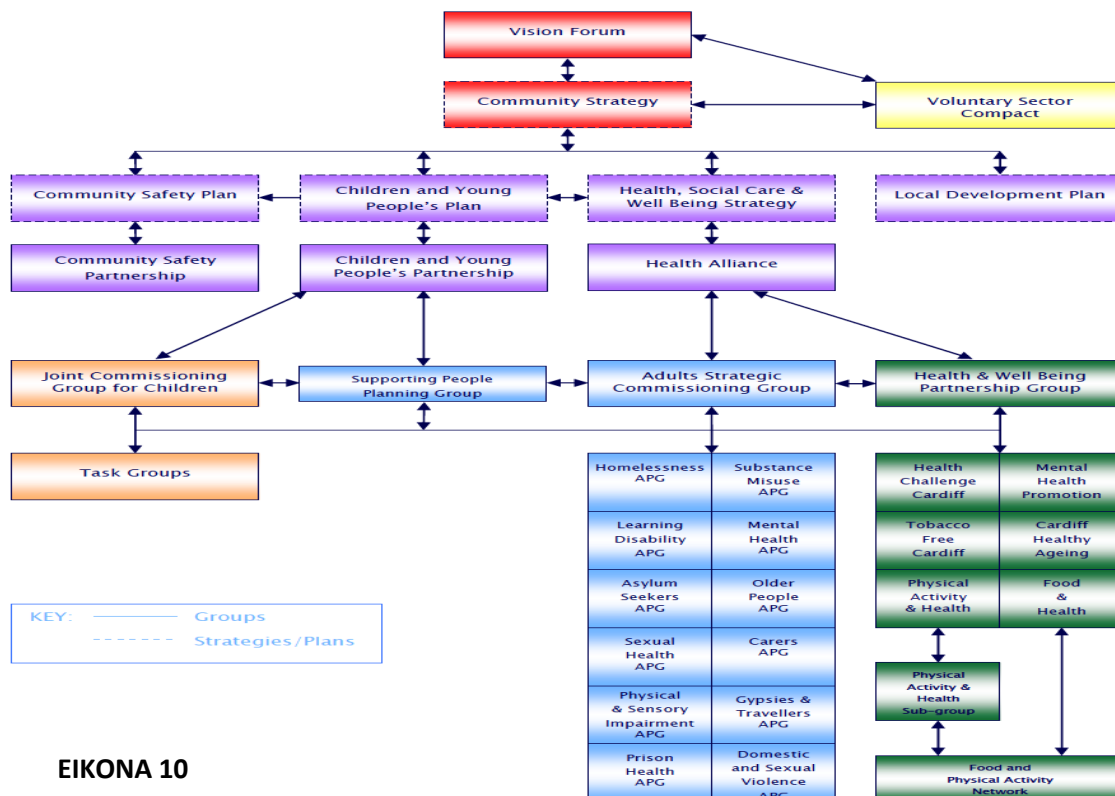
Μια ισορροπημένη διατροφή μειώνει τον κίνδυνο εμφάνισης χρόνιων ασθενειών όπως η στεφανιαία νόσος, ορισμένοι τύποι καρκίνου (παχέως εντέρου και καρκίνου του στήθους), η παχυσαρκία, ο διαβήτης δεύτερου τύπου και η υπέρταση. Οι ασθένειες αποτελούν τους κυρίαρχους λόγους νοσηρότητας και θνησιμότητας. Είναι επιστημονικά αποδεκτό πως οι προσεγμένες διατροφικές συνήθειες, βελτιώνουν το προσδόκιμο ζωής καθώς και την ποιότητα ζωής συνολικά.

Με βάση τις μελέτες, ανάμεσα στα πρώτα αίτια νοσηρότητας και θνησιμότητας στο Cardiff ήταν η στεφανιαία νόσος και ο καρκίνος. Επιπλέον, τα ποσοστά παχυσαρκίας αυξάνονταν συνεχώς με αποτέλεσμα το 42,8% των ανδρών και το 33% των γυναικών στην περιοχή να είναι υπέρβαροι. Η συνολική αυτή εικόνα της υγείας των κατοίκων έκανε τις αρχές να προχωρήσουν σε πολύ σημαντικά βήματα σχετικά με την βελτίωση της ποιότητας ζωής τους(Cardiff Health Alliance 2008).

Το όραμα των τοπικών αρχών όπως αυτό δηλώνεται στις έρευνες, ήταν και παραμένει « *Η βελτίωση της ποιότητας ζωής και της υγείας και η μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας διευκολύνοντας και υποστηρίζοντας την πρόσβαση σε μια υγιεινή και ισορροπημένη διατροφή μέσω μιας βιώσιμης και ισορροπημένης προσέγγισης*(Cardiff Health Alliance 2008:6). Για τον λόγο αυτό τον Φεβρουάριο του 2000 δημιουργήθηκε ο οργανισμός Cardiff Health Alliance με σκοπό την βελτίωση της υγείας και της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής. Η συμμαχία αυτή, αποτελείται από ένα σύνολο φορέων και εργάζεται πάνω στην επίτευξη αλληλο-υποστήριξης μεταξύ των κοινοτήτων για την βελτίωση της υγείας και των συνθηκών διαβίωσης, την διασφάλιση της συνεργασίας μεταξύ των τοπικών αρχών και των υπηρεσιών του περιβάλλοντος καθώς και των κοινωνικών υπηρεσιών και των εθελοντών⁸.

⁸ Cardiffhealthalliance.org, Cardiff Health Alliance,
<http://www.cardiffhealthalliance.org/eng/aboutus.php>

CARDIFF HEALTH ALLIANCE PARTNERSHIP STRUCTURES

EIKONA 10

Η πρώτη στρατηγική από το **Cardiff Health Alliance** για τα τρόφιμα και την υγεία παρουσιάζεται το 2006 και στην συνέχεια ακολούθησαν και οι αντίστοιχες στρατηγικές για το 2008-2011 και το 2011-2014.

Το σύνολο των φορέων κατανόησε πως προκειμένου να βελτιωθεί η διατροφική ζωή των κατοίκων της περιοχής πρέπει να γίνουν μια σειρά από ενέργειες και διαφορετικές προσεγγίσεις. Έτσι, προέκυψαν παρεμβάσεις στην διατροφή, στην παροχή τροφίμων, στην προμήθεια τροφίμων, στη βιωσιμότητα των τροφίμων, την ασφάλεια των τροφίμων, τη διατροφική εκπαίδευση και κατάρτιση.

Μέσω της συμμαχίας, δυο προσεγγίσεις τέθηκαν στο πλάνο. Καταρχήν, η προσέγγιση του συνολικού πληθυσμού, αναζητώντας τρόπους βελτίωσης της πρόσβασης σε υγιεινά τρόφιμα για όλους τους κατοίκους της περιοχής και της αύξησης των σημείων προσφοράς των τροφών αυτών.(π.χ. σε χώρους εργασίας, σε πάρκα, σε δημόσιες εκδηλώσεις της πόλης. Η δεύτερη προσέγγιση πολιτών αφορά συγκεκριμένες ομάδες όπου εφαρμόζονται πολύ συγκεκριμένες πολιτικές και στις οποίες παρατηρούνται ανισότητες εις βάρος παιδιών, νέων ανθρώπων, ηλικιωμένων και ευάλωτων ανθρώπων(Cardiff Health Alliance 2008:6)

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Welsh assembly government -Community grown food action plan

Το 2009 η Υπουργός Γεωργικών υποθέσεων της Βρετανίας Elin Jones ανακοίνωσε πως η Ουαλική Συνέλευση, αποφάσισε να συμβάλλει στην προώθηση και την ενίσχυση της κοινοτικής γεωργίας (community growing). Ήταν πια κοινώς αποδεκτό πως η κοινοτική γεωργία είχε πολλά οφέλη και αντίκτυπο σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας. Περιβάλλον, υγεία, εκπαίδευση, εκμάθηση, οικονομική ανάπτυξη και κοινοτική ανάπτυξη είναι μόνο μερικοί τομείς που αλληλεπιδρούν άμεσα με την κοινοτική γεωργία. Επιπλέον μπορούσε να συμβάλλει καθοριστικά και σε τομείς όπως οι δεσμεύσεις για επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, κλιματικής αλλαγής, μείωσης του διοξειδίου του άνθρακα και τέλος μείωση του οικολογικού αποτυπώματος της περιοχής.

Αναλυτικότερα, μπορούμε να διαχωρίσουμε πέντε στρατηγικούς τομείς .

1. Περιβάλλον και αειφορία

Η τροφική αλυσίδα ευθύνεται για το 31% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου εντός της Ε.Ε. Η ενασχόληση με την κοινοτική γεωργία και η παραγωγή τροφίμων μέσω αυτής μπορεί να μειώσει τα τροφικά μίλια (food miles με επεξήγηση) , την εισαγωγή αγροχημικών , την μόλυνση στις πόλεις με την αύξηση των «πράσινων χώρων» οι οποίοι θα απορροφούν περισσότερο διοξείδιο του άνθρακα και τέλος να ελαττώσει τις συσκευασίες τροφίμων συμβάλλοντας και κατά συνέπεια και τα απορρίμματα που καταλήγουν στους χώρους υγειονομικής ταφής. Ένα ακόμη περιβαλλοντικό πλεονέκτημα είναι η δυνατότητα αύξησης της βιοποικιλότητας. Εξίσου σημαντικό θεωρείται και η διατροφική ασφάλεια που παρέχεται με τον τρόπο αυτό και η θωράκιση για το διατροφικό μέλλον του τόπου.

2. Υγεία και ευεξία

Η εργασία στην φύση έχει πολλά πλεονεκτήματα και σημαντικό αντίκτυπο στην υγεία μας τόσο την σωματική όσο και την ψυχική. Με την δραστηριότητα αυτή οι άνθρωποι μαθαίνουν να τρώνε υγιεινά, δραστηριοποιούνται , ανακουφίζονται από το άγχος και το στρες και συμβάλλουν στην διατροφική ασφάλεια της περιοχής τους.

3. Εκπαίδευση και κατάρτιση

Τα παιδιά ωφελούνται από την ανάπτυξη δραστηριοτήτων σχετικά με την κοινοτική γεωργία, πραγματοποιούν εργασίες και μαθαίνουν πως και ποτε μπορούν να παράγουν και να μαγειρέψουν την συγκομιδή τους.

4. Κοινοτική ανάπτυξη

Οι δημοτικοί λαχανόκηποι αποτελούν σημεία συνάντησης διαφορετικών πολιτισμών. Μικροί και μεγάλοι ενώνουν τις δυνάμεις τους προκειμένου να συνεργαστούν παρακάμπτοντας τις εθνοτικές, πολιτικές και κοινωνικο-οικονομικές διαφορές. Όλοι εργάζονται για το καλό της κοινότητας ακόμη και άνθρωποι με προβλήματα υγείας ή και με κινητικά προβλήματα.

5. Οικονομική ανάπτυξη

Ως προς την οικονομική διάσταση του ζητήματος η κοινοτική γεωργία είναι κάτι που μπορεί να αξιοποιηθεί μέσω των κοινωνικών επιχειρήσεων και να αποκομίστούν πολλαπλά οφέλη.

ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Κύριος σκοπός του προγράμματος είναι η προώθηση, η υποστήριξη και η ενίσχυση της κοινοτικής γεωργίας τόσο μεταξύ των κοινοτήτων και καλλιεργητών του προγράμματος κοινοτικής γεωργίας.

Μεταξύ άλλων οι στόχοι επεκτείνονται στη συνεργασία για την βελτίωση της διατροφικής ασφάλειας της περιοχής, στην βελτίωση της υγείας και της ευεξίας των κατοίκων και στην αύξηση των ατόμων εκείνων που ασχολούνται με την καλλιέργεια τροφίμων.

ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η κοινοτική καλλιέργεια τροφίμων έχει γίνει πολύ δημοφιλής τα τελευταία χρόνια. Έχουν ληφθεί πολλές πρωτοβουλίες και πολλά projects «τρέχουν» στην Ουαλία. Η δημοσιοποίηση του θέματος έχει φέρει στο προσκήνιο ζητήματα όπως η διατροφική ασφάλεια, η κλιματική αλλαγή, η υγεία και η ευεξία. Επιστήμονες και ειδικοί κάθε ειδικότητας υπογραμμίζουν την σημασία ορισμένων θεμάτων όπως η υγιεινή διατροφή στα σχολεία και τα τοπικά παραγόμενα προϊόντα.

Όμως υπάρχουν πολλές δυσκολίες για τους ανθρώπους που επιθυμούν να ασχοληθούν με τα projects της κοινοτικής καλλιέργειας, μεταξύ άλλων τεράστιες λίστες αναμονής για τους χώρους που παραχωρεί η τοπική αυτοδιοίκηση, προβλήματα ως προς την εύρεση της απαραίτητης γης για τα νέα projects καθώς και η έλλειψη σταθερής χρηματοδότησης.

Η κυβέρνηση της Ουαλικής Συνέλευσης ήδη υποστηρίζει ένα μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων που βοηθούν την ανάπτυξη και την συντήρηση των αγροτικών τεμαχίων που παρέχονται στους πολίτες. Από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης καταβάλλεται επίσης η προσπάθεια να βελτιωθεί αφενός, η ποιότητα τροφίμων και ποτών που προσφέρονται στα σχολεία, αφετέρου δε, οι μαγειρικές και καλλιεργητικές δυνατότητες των μαθητών.

ΠΡΟΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.

Μια συγκεκριμένη ομάδα εργασίας αποτελούμενη από εξωτερικούς φορείς και υπαλλήλους της κυβέρνησης, ορίστηκε προκειμένου να καταρτίσει ένα σχέδιο δράσης με σκοπό την προώθηση της κοινοτικής καλλιέργειας. Το σχέδιο αυτό κατατέθηκε στο Υπουργείο Αγροτικών Υποθέσεων και περιέγραφε την κατάσταση στην Ουαλία ως προς το ζήτημα της κοινοτικής καλλιέργειας τροφίμων. Επίσης, περιέγραφε το ισχύον καθεστώς που βρίσκεται σε εφαρμογή και το οποίο χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση της Ουαλικής Συνέλευσης αλλά και από άλλους οργανισμούς. Το συγκεκριμένο έγγραφο συμπεριελάμβανε και μια σειρά από συστάσεις σχετικά με την προώθηση της κοινοτικής καλλιέργειας.

Λόγω του ότι στο συγκεκριμένο θέμα είναι δυνατό να συμπεριληφθούν διάφορα πεδία ενασχόλησης, για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκαν τρεις θεματικές κατηγορίες.

1. Community supported agriculture(CSA)/ Γεωργία υποστηριζόμενη από την Κοινότητα.

Η CSA αποτελεί έναν συνεταιρισμό αγροτών και μελών της κοινότητας. Οι δύο αυτές ομάδες δουλεύουν πάνω σε γη που προσφέρεται από την κοινότητα και ο έλεγχος της οποίας παραδίδεται στον αγρότη επι πληρωμή με την προϋπόθεση να προσφέρει μέρος των παραγόμενων τροφίμων στην κοινότητα και την μετάδοση τεχνογνωσίας στα μέλη της κοινότητας. Επίσης είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι υπάρχει κοινωνική αλληλεπίδραση, τοπικά παραγόμενα τρόφιμα και περιβαλλοντικά οφέλη.

2. Κοινοτική καλλιέργεια

Καλύπτει όλους τους τύπους καλλιέργειας από την καλλιέργεια τροφίμων από ιδιώτες σε προσωπική έκταση μέχρι την καλλιέργεια σε μεγάλης έκτασης κοινοτικούς λαχανόκηπους. Κάποιοι συνεταιρισμοί από αυτούς είναι κερδοσκοπικού χαρακτήρα και έχουν την δυνατότητα να διευρύνουν ακόμη περισσότερο τις εκτάσεις τους. Πέρα από αυτούς τους συνεταιρισμούς υπάρχουν και τοπικοί συνεταιρισμοί τροφίμων.

Στα πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης δραστηριότητας συμπεριλαμβάνονται τα τοπικά παραγόμενα τρόφιμα, η συνεργασία των μελών της κοινότητας και τέλος, η βελτίωση της υγείας των συνεργαζόμενων ατόμων λόγω της φυσικής δραστηριότητας της εργασίας. Στα μειονεκτήματα καταλογίζονται η έλλειψη γης, εξειδικευμένων καλλιεργητικών γνώσεων καθώς και η έλλειψη χρηματοδότησης.

3. ALLOTMENTS/ ΜΕΡΙΔΙΑ ΓΗΣ

Ο όρος allotments αναφέρεται στα μικρά μερίδια γης τα οποία ενοικιάζονται σε ιδιώτες με σκοπό την καλλιέργεια τροφίμων. Το μέγεθος των περισσότερων από αυτά είναι περίπου 250 τ.μ. . Τα περισσότερα από αυτά ανήκουν στις τοπικές αρχές αν και υπάρχουν και ιδιόκτητα μέρη και μπορεί να λειτουργούν από ορισμένες ενώσεις παραχώρησης.

Οι παραχωρήσεις αυτές υπόκεινται στον νόμο και συνήθως έχουν την μορφή μακροχρόνιας μίσθωσης. Τις παραχωρήσεις αναλαμβάνει συγκεκριμένη αρχή κλήρων.

Τα ζητήματα που δυσκολεύουν τις παραχωρήσεις γης συμπεριλαμβάνονται η έλλειψη κατάλληλης γης και των απαραίτητων πόρων από τις τοπική εξουσία για την διεύρυνση και την παρακολούθηση του προγράμματος. Επίσης υπάρχει θέμα με την ασφάλεια ορισμένων χώρων και με φαινόμενα βανδαλισμών.

Φορέας υποστήριξης: COMMUNITY GROWN FOOD TASK AND FINISH GROUP

Σκοπός του συγκεκριμένου φορέα είναι η παροχή βοήθειας, στην προετοιμασία του σχεδίου δράσης καθώς και η υποστήριξη όλων των πτυχών της κοινοτικής καλλιέργειας τροφίμων, ακόμη και των παραχωρήσεων και της πρόσθετης δυναμικής που θα μπορούσε να λάβει η CSA (community supported agriculture). Πιο συγκεκριμένα ο ρόλος του φορέα διαχείρισης είναι :

- Να τακτοποιεί τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με την κοινοτική καλλιέργεια και να υποστηρίζει το ενδιαφέρον των ανθρώπων που επιθυμούν να ασχοληθούν με αυτή.
- Να παρέχει λειτουργικές λύσεις τις οποίες και θα κοινοποιεί στον Υπουργό Αγροτικών Υποθέσεων με την μορφή σχεδίου δράσης.
- Να αλληλεπιδρά και να συνεργάζεται με άλλους οργανισμούς για την επίτευξη των αντικειμενικών στόχων του εκάστοτε προγράμματος.
- Να αναζητά μακροπρόθεσμες λύσεις και να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την επίτευξή τους (Cardiff Health Alliance 2008).

2.5. Vancouver

Το Βανκούβερ αποτελεί έναν από τους 22 δήμους που σχηματίζουν την περιφέρεια Metro Vancouver, με πληθυσμό 603,500 πολίτες. Βρίσκεται στην δυτική πλευρά του Καναδά, διαθέτει εύφορη γη, παράγει πλήθος προϊόντων όπως γαλακτοκομικά, πουλερικά, βατόμουρα και λαχανικά η αξία των οποίων ξεπερνά τα \$1,9δισ και αυξάνεται συνεχώς(City of Vancouver 2013:16). Η πόλη του Βανκούβερ σε συνεργασία

με πλήθος φορέων προσπαθεί ήδη από το 2003 να δημιουργήσει ένα δίκαιο και αειφόρο διατροφικό σύστημα. Η τοπική αυτοδιοίκηση προσεγγίζει το διατροφικό σύστημα από όλες τις πλευρές, από την παραγωγή μέχρι και την διαχείριση των απορριμμάτων, συμβαδίζοντας με την νέα διεθνή τάση που επιβάλλει την αποκέντρωση των λειτουργιών αυτών. Η αποκέντρωση της τροφικής πολιτικής και η άσκησή της από τους δήμους μπορεί να συμβάλλει στο να αναδειχθεί σε σημαντικό ζήτημα της κοινωνίας, να αντιμετωπιστεί συνολικά σε κάθε επίπεδο, και να διευρυνθούν οι στόχοι στα πλαίσια της αειφορίας.

Η πόλη του Βανκούβερ ξεκινά τον τροφικό της προγραμματισμό το 2004, με την χάραξη του Vancouver Food Action Plan, και το 2007 με το Vancouver Food Charter. Ο απόλυτος στόχος που έχει τεθεί στην πόλη αφορά στο 2020 και συγκεκριμένα την προσπάθεια να καταστεί μέχρι τότε ηγέτης στα αστικά διατροφικά συστήματα. Το πλάνο «Greenest City Action Plan 2020» περιλαμβάνει τους στόχους που έχουν τεθεί σε πολλούς τομείς όπως η οικονομία, η φύση, το κλίμα, οι μεταφορές, ώστε το 2020 να ευημερεί παρέχοντας ένα καλύτερο επίπεδο ζωής στους κατοίκους

Για να επιτευχθούν όλα αυτά εργάζεται ένα πλήθος ανθρώπων είτε σε επίσημο επίπεδο είτε σε εθελοντικό. Οργανισμοί όπως οι Vancouver Food Policy Council, Vancouver Urban Farmers Society, Vancouver Farmers Market Society, Village Vancouver, Environmental Youth Alliance, Vancouver Street Food Association συνεργάζονται για την επίτευξη των στόχων που τίθενται.

Οι πολίτες της περιοχής συμμετέχουν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις δραστηριότητες του δήμου για τους κοινοτικούς κήπους, τις λαϊκές αγορές, την μελισσοκομία και τα αστικά αγροκτήματα. Ήδη η πόλη διαθέτει κοινοτικούς χώρους καλλιέργειας

οπωροφόρων και λαχανικών, υπαίθριους αυτόματους πωλητές τροφίμων, αστικά αγροκτήματα, συσσίτια και λαϊκές αγορές.

Παρά το γεγονός ότι όλοι φροντίζουν να ενισχύσουν το διατροφικό σύστημα, εν τούτοις υπάρχουν ακόμη ελλείψεις και τρωτά σημεία. Αυτό οφείλεται σε ποικίλους λόγους καθώς πέρα από τις διαφορετικές κοινωνικές, οικονομικές και δημογραφικές συνθήκες, οι δημοτικές αρχές έχουν να αντιμετωπίσουν και τα περιφερειακά προβλήματα του Καναδά όπως η παιδική φτώχεια, τα αυξανόμενα ποσοστά πείνας και το υψηλό κόστος στέγασης.

Την απάντηση στα παραπάνω προβλήματα μπορούν να δώσουν τα τρόφιμα με την ευρεία έννοια, καθώς το φαγητό αποτελεί μια πτυχή που μπορεί να ενώσει τους ανθρώπους, να τους φέρει κοντά, να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στο περιβάλλον, την βιοποικιλότητα, τη τοπική οικονομία και να παρέχει ευκαιρίες στην εκπαίδευση στην κοινωνική ένταξη και την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών στην κοινωνία (City of Vancouver 2013:16-32).

Για να υπάρχει καλύτερη στόχευση στο διατροφικό του πρόγραμμα, το Βανκούβερ έχει θέσει πέντε προγραμματικές αρχές και πέντε στόχους.

ΑΡΧΕΣ

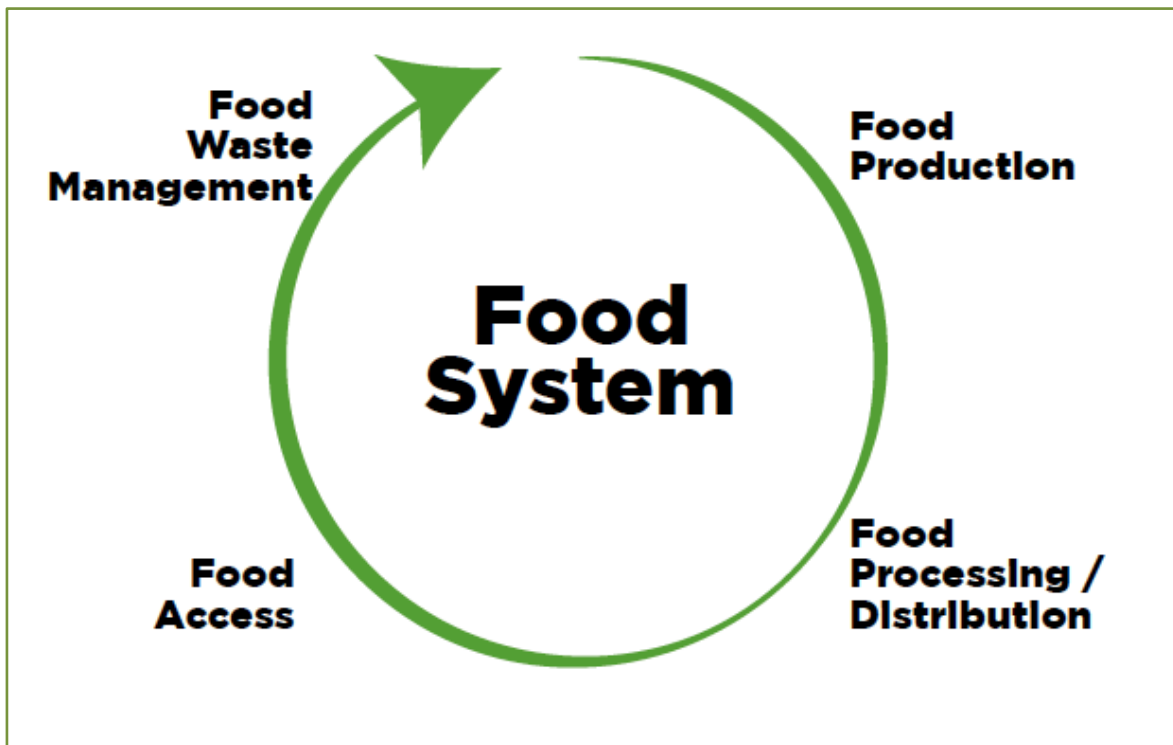
1. **Οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας**, με την προώθηση ντόπιων προϊόντων
2. **Υγιές οικοσύστημα**, με την προστασία των φυσικών πηγών και την επίτευξη περιβαλλοντικής σταθερότητας
3. **Κοινωνική δικαιοσύνη**, βασισμένη στην ιδέα της ίσης πρόσβασης σε τρόφιμα για όλους
4. **Συνεργασία και συμμετοχή**, με στόχο την σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ της κοινότητας
5. **Πανηγυρισμός**, με στόχο την δημιουργία ενός κλίματος γιορτής μέσα από εκδηλώσεις για τα τρόφιμα. (σελ 39)

ΣΤΟΧΟΙ

1. Δημιουργία και υποστήριξη διατροφικά φιλικών περιοχών
2. Προτροπή να αναλάβουν δράση οι κάτοικοι
3. Πρόσβαση σε υγιείς, οικονομικά βιώσιμες και πολιτιστικά ποικίλες διατροφικές επιλογές για όλους τους κατοίκους
4. Επίκεντρο της πράσινης οικονομίας του Βανκούβερ, η διατροφή
5. Προσπάθεια για την υποστήριξη ενός δίκαιου και αειφόρου διατροφικού συστήματος σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης

Ο σφαιρικός τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει η πόλη του Βανκούβερ το διατροφικό της προγραμματισμό, αντικατοπτρίζεται στο παρακάτω σχήμα, όπου διακρίνονται τέσσερις τομείς του διατροφικού συστήματος. (σελ 15)

1. Παραγωγή τροφίμων
2. Επεξεργασία και διανομή τροφίμων
3. Πρόσβαση σε τρόφιμα
4. Διαχείριση τροφικών απορριμμάτων

1. Παραγωγή τροφίμων

Το κομμάτι της τροφικής παραγωγής συμπεριλαμβάνει διάφορα επίπεδα.

- Κοινοτικοί κήποι

Οι κοινοτικοί κήποι αποτελούν κομμάτι γης το οποίο καλλιεργείται από μια ομάδα κατοίκων και χρησιμοποιείται κυρίως για την καλλιέργεια λαχανικών. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, πέρα από την παραγωγή τροφίμων, στην κοινωνικοποίηση των πολιτών, στην σύσφιξη των δεσμών μεταξύ τους και στην αναζωογόνηση κάθε γειτονιάς.

Η συνήθης δομή των κοινοτικών λαχανόκηπων αποτελείται από μια μη κερδοσκοπική ομάδα πολιτών από κατοίκους της περιοχής. Συντονιστής είναι συνήθως ένας επιστάτης για την διαχείριση του χώρου. Κάθε δικαιούχος πρέπει να φροντίζει το τμήμα που του ανήκει αλλά και να συμμετέχει στις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται.

- Αστική γεωργία

Αναφέρεται στην παραγωγή τροφίμων που προορίζονται για πώληση ή για κατανάλωση από άλλον πέρα του παραγωγού. Συμβάλλει στην αύξηση του πράσινου της πόλης, στην βελτίωση της βιοποικιλότητας, στην ενεργοποίηση εγκαταλελειμμένων τμημάτων γης και την αύξηση της οικονομικής ευημερίας της πόλης.

Συνήθως, τα αστικά αγροκτήματα καλλιεργούνται μόνο με βιολογικές πρακτικές, με σπάνια χρήση εντατικών μεθόδων καλλιέργειας. Οι ιδιοκτήτες τους τις περισσότερες φορές αναπτύσσουν ταυτόχρονη δραστηριότητα σε πολλά μέρη στην πόλη, όπως σε ταράτσες και σχολικές αυλές.

- Χρήση βρώσιμων για λόγους εξωραϊσμού

Αφορά στην χρήση βρώσιμων για τον εξωραϊσμό τμημάτων της πόλης και την διαμόρφωση των τοπίων.(π.χ. χρήση λαχανικών και βοτάνων, βατόμουρων και φιστικιών)

- Μελισσοκομία

Η ενασχόληση με την μελισσοκομία στον ελεύθερο χρόνο των πολιτών μπορεί να αυξήσει την βιοποικιλότητα, την γονιμοποίηση των φυτών και των λαχανικών και να βελτιώσει τις σοδειές.

- Οικόσιτη ορνιθοτροφία

Η οικόσιτη ορνιθοτροφία αναφέρεται στην εκτροφή θηλυκών κοτόπουλων (από 4 μηνών και επάνω) . Θεωρείται θετικό ότι γιατί το νοικοκυριό διαθέτει φρέσκα αυγά, αλλά πέρα από αυτό τα ζώα τροφοδοτούν το έδαφος με άζωτο κάνοντας δυνατή την χρήση του σαν λίπασμα (City of Vancouver 2013:53-70).

2. **Επεξεργασία και διανομή τροφίμων**

Η επεξεργασία αναφέρεται σε κάθε διαδικασία που γίνεται στα τρόφιμα πριν την κατανάλωση. Ως επεξεργασία εννοείται είτε κάτι απλό, όπως παραδείγματος χάρη η ψύξη ενός τροφίμου, είτε κάτι πιο σύνθετο όπως η συσκευασία, η βαθειά κατάψυξη γευμάτων, η ξήρανση για την διατήρηση των θρεπτικών συστατικών και η επεξεργασία κρέατος.

Απαραίτητο συστατικό για την επεξεργασία των τροφίμων είναι η ύπαρξη μεγάλων εκτάσεων αποθήκευσης , κοντά στην πόλη για να επιτυγχάνετε η άμεση προσέγγιση.

Η διανομή των τροφίμων αφορά στην μεταφορά των τροφίμων από τον παραγωγό στον οπωροπώλη, στον ιδιοκτήτη εστιατορίου, στο μαγαζί της γειτονιάς και σε άλλους. Προϋπόθεση για επιτυχημένη διανομή τροφίμων είναι η βελτίωση των αποθηκευτικών χώρων της πόλης του Βανκούβερ, η υποστήριξη των ντόπιων παραγωγών και διανομέων τροφίμων και η αύξηση των σημείων διανομής(City of Vancouver 2013:76).

3. Πρόσβαση σε τρόφιμα

Το πνεύμα της δικαιοσύνης και της ισότητας για την ικανοποίηση μιας βασικής ανάγκης, της τροφής εκφράζεται με τον καλύτερο τρόπο στον ορισμό της διατροφικής ασφάλειας του FAO « η κατάσταση στην οποία όλοι οι άνθρωποι έχουν υλική, κοινωνική και οικονομική πρόσβαση σε επαρκή ασφαλή και θρεπτικά τρόφιμα που ανταποκρίνονται στις διατροφικές ανάγκες και επιλογές για μια δραστήρια και υγιή ζωή.

Στα διατροφικά του σχέδια το Βανκούβερ προτιμά την αντικατάσταση της φράσης «διατροφική ασφάλεια» με εκείνη της «πρόσβασης σε τρόφιμα». Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως προτιμά να αναδεικνύεται η βελτίωση της πρόσβασης σε υγιείς, φρέσκες διατροφικές επιλογές για όλους τους κατοίκους (City of Vancouver 2013:94).

4. Διαχείριση διατροφικών απορριμμάτων

Από τα τρόφιμα προκύπτει πλήθος απορριμμάτων είτε αυτό αφορά σε ουσίες (π.χ. έλαια τηγανίσματος) είτε στα υπολείμματα των τροφών που απορρίπτονται στους κάδους. Στόχος είναι η συγκέντρωση όλων των διατροφικών απορριμμάτων σε χώρους υγειονομικής ταφής, η επεξεργασία και η κομποστοποίηση, με τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο απόρριψης, το σύστημα κλειστού βρόγχου.

Για τον περιορισμό των απορριμμάτων θα πρέπει να μειωθούν τα τρόφιμα που απορρίπτονται προτού φτάσουν στον καταναλωτή, να μειωθεί η συσκευασία που τα περιβάλλει και να επεκταθεί η οικιακή κομποστοποίηση (City of Vancouver 2013).

2.6. ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η ανάπτυξη της παραγωγής των τροφίμων καθώς και η διανομή τους, συνέπεσε με την Βιομηχανική Επανάσταση ενισχύοντας την μαζική αστικοποίηση και την οικονομική ανάπτυξη. Οι εξελίξεις στον χώρο της γεωργίας, μέσω της ανάπτυξης των φυτοφαρμάκων, των συνθετικών λιπασμάτων, της αυτοματοποίησης και των κρατικών επιδοτήσεων, συνέβαλλαν καθοριστικά στην αύξηση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας των Αμερικανών γεωργών(The New York City Council 2010:2). Όμως, από το 1930 έως το 2002, το ποσοστό των εργαζομένων στην Αμερικανική γεωργία μειώθηκε δραματικά από το 24% στο 1,5%. Ενώ το 1940 κάθε παραγωγός παρήγαγε τρόφιμα που ήταν αρκετά για να θρέψουν 11 ανθρώπους, το 1990 παρήγαγε για 100 άτομα. Αιτία της τεράστιας αυτής αλλαγής ήταν φυσικά οι τεχνολογικές εξελίξεις, όπως η ταχεία ψύξη, και οι νέες διαδικασίες συντήρησης τροφίμων, που επέτρεψαν στα τρόφιμα να διατηρούν τα θρεπτικά τους συστατικά για μεγαλύτερες περιόδους και να μειωθεί με τον τρόπο αυτή απώλεια προϊόντων τόσο από τους παραγωγούς όσο και από τους εμπόρους. Οι κυβερνητικές υπηρεσίες ήδη παρείχαν από το 1939 ένα βασικό επίπεδο τροφίμων για όλους τους Αμερικανούς, ανεξαρτήτως εισοδήματος. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι νέοι αυτοκινητόδρομοι που κατασκευάστηκαν, συνέβαλλαν στην μεταφορά τροφίμων από την μια άκρη των Η.Π.Α. στην άλλη. Τα διατροφικά συστήματα άλλαξαν έτσι ώστε να υποστηρίξουν την εξέλιξη και την οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών.

Σήμερα το διατροφικό σύστημα βρίσκεται αντιμέτωπο με την ανάγκη πραγματοποίησης συμπληρωματικών αλλαγών. Πλέον, οι ανάγκες ενός ραγδαία αυξανόμενου πληθυσμού οδηγούν σε ολοένα και αυξανόμενα ποσοστά ενέργειας σε όλες τις φάσεις από την παραγωγή μέχρι και την εναπόθεση τους στα απορρίμματα. Ένας «γερασμένος» γεωργικός πληθυσμός, η απώλεια γης στο όνομα της ανάπτυξης, η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και η «επιδημία» της παχυσαρκίας που απειλεί να ανατρέψει τα πάντα στον τομέα της υγείας, τείνουν συνολικά να προκαλέσουν δραματικές αλλαγές στον διατροφικό τομέα, οι οποίες μπορούν να ανατραπούν μόνο με νέες πρακτικές και επενδύσεις ώστε να βελτιωθεί το διατροφικό σύστημα για τις μελλοντικές γενεές (The New York City Council 2010).

Ο πληθυσμός της Νέας Υόρκης αναμένεται μέχρι το 2030 να αυξηθεί κατά ένα εκατομμύριο κατοίκους(New York City Government 2007). Η πρόβλεψη αυτή ενισχύει την αδήριτη ανάγκη δημιουργίας νέων πρακτικών που θα συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός διατροφικά αειφόρου συστήματος, το οποίο θα ενισχύει την υγεία, την περιβαλλοντική αειφορία και την οικονομική ευημερία. Το 1996, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (World Health Organization) ταύτισε την διατροφική ασφάλεια με την δυνατότητα κάθε ανθρώπου

να έχει πρόσβαση φυσική και σωματική σε επαρκή ποσότητα τροφίμων υγιών και θρεπτικών, για την κάλυψη των διατροφικών του αναγκών σε συνδυασμό με ένα υγιεινό και δραστήριο τρόπο διαβίωσης⁹

Εκείνο που έγινε εμφανές με τα παραπάνω στοιχεία, ήταν το γεγονός ότι το διατροφικό σύστημα της Νέας Υόρκης δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις διατροφικής ασφάλειας, θέτοντας σε άμεσο κίνδυνο την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά της.

Ποια είναι όμως τα ζητήματα που θέτουν σε κίνδυνο την βιωσιμότητα της πόλης;

- ✓ Ενεργοβόρα αγροτική παραγωγή, καθώς συντελεί στην αύξηση του φαινομένου του θερμοκηπίου και δεν είναι οικονομικά βιώσιμη για πολλούς παραγωγούς.
- ✓ Μη ανανεώσιμες εισροές ενέργειας στην μεταποίηση και την διανομή των τροφίμων, διαδικασίες που απαιτούν τεράστια φορτία ενέργειας.
- ✓ Επιβάρυνση περιβάλλοντος από τα απόβλητα των τροφίμων και τις συσκευασίες τους
- ✓ Μένει αναξιοποίητη η οικονομική ισχύς της πόλης που θα μπορούσε να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας και οικονομικές ευκαιρίες σε κάθε φάση του διατροφικού συστήματος

Η διατροφική αγορά της Νέας Υόρκης αποτελείται από περισσότερους από 8 εκατομμύρια κατοίκους και σε αυτήν δαπανώνται περίπου 30 εκατομμύρια δολάρια στα τρόφιμα και στα παρεχόμενα γεύματα. Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν την ιδιαίτερη θέση των τροφίμων στην οικονομία της πόλης. Ο αγρο-τροφικός τομέας στην Νέα Υόρκη συμβάλλει καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη, αφού η βιομηχανία των τροφίμων απασχολεί στην Νέα Υόρκη 33 χιλιάδες εργαζομένους. Σε μελέτη που έγινε από το δήμο, παρατηρήθηκε πως οι Νεοϋορκέζοι σπαταλούν περίπου ένα δις δολάρια ανά έτος σε καταστήματα των προαστίων. Κατά συνέπεια, πραγματοποιήθηκαν προτάσεις για την σύσταση ζωνών για επιχειρήσεις τροφίμων και επενδύσεις στον τομέα αυτό με την δημιουργία καταστημάτων μικρής κλίμακας σε πολλές περιοχές της πόλης.

Επίσης, πολύ σημαντικό ζήτημα για την Πολιτεία είναι η διατροφική εκπαίδευση. Περισσότερο από το 50% των Νεοϋορκέζων ενηλίκων είναι παχύσαρκοι. Παρατηρείται εκρηκτική άνοδος στα ποσοστά διαβήτη τύπου 2, καρδιακών ασθενειών και υπέρτασης μεταξύ παιδιών και ενηλίκων. Η Πολιτεία της Νέας Υόρκης στοχεύει σε εκπαιδευτικά προγράμματα για την σωστή διατροφή, στο σχολικό πρόγραμμα, και να προχωρήσει στην αναβάθμιση των σχολικών γευμάτων με στόχο την παροχή τροφίμων υψηλής διατροφικής

⁹ Who.int, WHO , *Food Security*,
<http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/>

αξίας, στην πρόσληψη εκπαιδευμένου προσωπικού για την προετοιμασία των τροφίμων και τέλος, στον εκσυγχρονισμό των μαγειρείων ώστε να παρέχονται φαγητά μαγειρεμένα με τον καλύτερο τρόπο (City Limits 2009).

Ένα ακόμη ζήτημα με το οποίο έρχεται αντιμέτωπη η πόλη είναι εκείνο του υποσιτισμού. Ως προς το ιδιαίτερο αυτό πρόβλημα, απο το 2003-2007 υπήρξε αύξηση των υποσιτιζόμενων ατόμων κατα 300.000 φτάνοντας το 1,3 εκ. ανθρώπους στην πόλη της Νέας Υόρκης. Σήμερα, το Συμπληρωματικό Πρόγραμμα Διατροφικής Βοήθειας (Supplemental Nutrition Assistance Program)(SNAP), αποτελεί ένα πρόγραμμα του Υπουργείου Γεωργίας των Η.Π.Α.. Σκοπός του προγράμματος είναι η παροχή βοήθειας σε 1,8 εκατομμύρια άτομα χαμηλόμισθους, ηλικιωμένους και ΑμΕΑ (άτομα με ειδικές ανάγκες), ώστε να συμπληρώσουν την διατροφή τους με θρεπτικά τρόφιμα και παρέχεται σε ολόκληρη τη Νέα Υόρκη μέσα από αποθήκες τροφίμων και συσσίτια. Ο τρόπος λειτουργίας αφορά κουπόνια (Food Stamps) που δίνονται στις παραπάνω ευάλωτες ομάδες και στόχο έχουν να χρησιμοποιηθούν για την αγορά διατροφικών προϊόντων, σπόρων και φυτών λαχανικών , νερού, πάγου και μπαχαρικών, ενώ δεν αφορά στην προμήθεια έτοιμων γευμάτων από εστιατόρια, φαρμάκων και τροφών κατοικιδίων¹⁰

Προϋποθέσεις συμμετοχής στο πρόγραμμα Food stamps είναι να είσαι Αμερικανός υπήκοος ή νόμιμος αλλοδαπός, να είσαι κάτοικος Νέας Υόρκης με ατομικό εισόδημα κάτω από \$14,940.¹¹

Τα τελευταία χρόνια έχουν διατυπωθεί προτάσεις σχετικά με την αύξηση των δικαιούχων, την επέκταση του προγράμματος των Foodstamps σε ακόμη περισσότερα άτομα και την προσπάθεια περιορισμού των fast foods σε ορισμένες περιοχές (City Limits 2009).

FOOD WORKS 2010

Η πιο οργανωμένη μελέτη ως προς τον σχεδιασμό από μέρους της Νέας Υόρκης ενός βιώσιμου διατροφικού σχεδιασμού, εκφράστηκε το 2010 με την πρωτοβουλία του Συμβουλίου της πόλης να προχωρήσει στην σύνταξη κατευθύνσεων για τον διατροφική πολιτική που επρόκειτο να ακολουθηθεί . Η έκθεση Food Works: “A Vision to Improve NYC’s Food System”(The New York City Council 2010) εμπεριέχει τις πρώτες στοχευμένες παρεμβάσεις σε συγκεκριμένους τομείς της καθημερινότητας, περικλείοντας όλες τις δραστηριότητες από την παραγωγή των τροφίμων, μέχρι και την εναπόθεση τους σε χώρους υγειονομικής ταφής απορριμμάτων. Η έκθεση πρότεινε στοχευμένες επενδύσεις και

¹⁰ New York City Government, *HRA/DSS - Our Services - SNAP & Emergency Food Programs*.

<http://www.nyc.gov/html/hra/html/services/snap.shtml>

¹¹ Benefitsapplication.com, *New York Food Stamps Application*.

http://www.benefitsapplication.com/program_info/NY/Food%20Stamps?gclid=CO6Vys6Pq74CFWqWtAodHTQAaA

συγκεκριμένες αλλαγές πολιτικής με στόχο την δημιουργία ενός καλύτερου διατροφικού συστήματος για μια αναπτυσσόμενη κοινωνία με υγιή τρόφιμα για όλους (The New York City Council 2010). Η έκθεση διέκρινε πέντε τομείς βελτίωσης του διατροφικού σχεδιασμού της πόλης.

- 1. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ:** δίνεται έμφαση στο σημείο όπου ξεκινούν τα τρόφιμα, δηλαδή στην αγροτική γη, σε κήπους ταρατσών και στα δημόσια κτίρια. Ενίσχυση των δεσμών μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών, ώστε να διευκολυνθεί η είσοδος φρέσκων τροφίμων στην πόλη(π.χ. δημιουργία περισσότερων λαϊκών αγορών). Επίσης, μόνιμη αγορά αγροτικών προϊόντων από όπου οι πελάτες χονδρικής θα μπορούν να προμηθεύονται φρέσκα φρούτα και λαχανικά για τις επιχειρήσεις τους καθώς και ενίσχυση των νέο-εισερχομένων στην γεωργία. Ζωτικής σημασίας είναι οι δημοτικοί λαχανόκηποι και η αστική γεωργία όχι μόνο για την παροχή τροφίμων αλλά και για την εκπαίδευση νέων σχετικά με τα τρόφιμα και την παραγωγή τους (The New York City Council 2010:16-30).

ΣΤΟΧΟΙ

- Ενίσχυση των καναλιών παροχής τροφίμων στην πόλη
- Ενίσχυση δομών για την περαιτέρω ανάπτυξη της αστικής παραγωγής τροφίμων

Ε

- 2. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:** η επεξεργασία των τροφίμων αποτελεί για την πόλη, ένα κλάδο της βιομηχανίας της τάξης των \$5 δις, με περισσότερες από χίλιες εγκαταστάσεις και πάνω από 14 χιλιάδες εργαζομένους.

ΣΤΟΧΟΙ

- Αύξηση της απασχόλησης μέσω νέων βιομηχανικών εκτάσεων για τις επιχειρήσεις και παροχή τεχνικής υποστήριξης σε αυτές
- Αύξηση του αριθμού των προϊόντων που μεταποιούνται μέσα στην Νέα Υόρκη με την διευκόλυνση αστικών και περιφερειακών δεσμών
- Μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και δημιουργία προγραμμάτων ενεργειακής απόδοσης

- 3. ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ :** Η διανομή των τροφίμων αφορά όχι μόνο τους τρόπους με τους οποίους ταξιδεύουν τα τρόφιμα αλλά και τις εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούνται για την διανομή των τροφίμων όπως για παράδειγμα οι αυτόματοι πωλητές τροφίμων, οι συνεταιρισμοί τροφίμων, οι αλυσίδες Σ/Μ κλπ. Η ύπαρξη

τροφίμων σε ολόκληρη την πόλη εξαρτάται άμεσα από την ύπαρξη μεταφορικών υποδομών ώστε το μεγαλύτερο μέρος των τροφίμων να εισέρχεται μέχρι το κέντρο(The New York City Council 2010:34).

ΣΤΟΧΟΙ

- Βελτίωση της διανομής μέσω διεύρυνσης των υποδομών , δημιουργίας εναλλακτικών μεταφορών και διευρυμένης σύνδεσης με μέσα σταθερής τροχιάς.

4. ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ: Είναι η φάση που ορίζει τι ακριβώς και που τρώει κάποιος στην Νέα Υόρκη. Το διατροφικό περιβάλλον όπου ζούμε και εργαζόμαστε έχει τεράστιο αντίκτυπο στο τι καταναλώνουμε. Πάνω από ένα εκατομμύριο πολίτες της Νέας Υόρκης είναι διατροφικά ανασφαλείς, βασιζόμενοι τις περισσότερες φορές στα γεύματα που παρέχονται δωρεάν καθημερινά..(σελ 49) Από τα σοβαρότερα προβλήματα που σχετίζονται με την κατανάλωση τροφίμων είναι η διατροφική ανασφάλεια και η αυξημένη παχυσαρκία λόγω κατανάλωσης κακής ποιότητας τροφίμων(The New York City Council 2010 :34).

ΣΤΟΧΟΙ

- Δημιουργία υγιεινού διατροφικού περιβάλλοντος
- Ενίσχυση του δίκτυ ασφαλείας κατά της πείνας με την διαμόρφωση θρεπτικών προγραμμάτων
- Βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων γευμάτων
- Καλύτερη ενημέρωση σχετικά με την ποιότητα των τροφίμων

5. ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ: Αφορά στην διαχείριση των τροφίμων μετά την κατανάλωση όπως για παράδειγμα την διαχείριση των υπολειμμάτων των τροφίμων, τα χρησιμοποιημένα έλαια κ.λ.π.. Το 36% της ροής αποβλήτων είναι ανακυκλώσιμα υλικά (συσκευασία τροφίμων) ενώ τα υπόλοιπα οδηγούνται σε χώρους υγειονομικής ταφής ή σε κλιβάνους (The New York City Council 2010:38).

ΣΤΟΧΟΙ

- Μείωση της σπατάλης μέσω της μείωσης της χρησιμοποιούμενης συσκευασίας των τροφίμων και των πλαστικών μπουκαλιών
- Αύξηση της ανάκτησης των πόρων όπως γίνεται μέσω της κομποστοποίησης

Το 2013 το συμβούλιο προχωρά στην αναθεώρηση της έκθεσης του 2010 Food Works. Η νέα έκθεση(New York City Council 2013)επικεντρώνεται στα επιτεύγματα και στα μελλοντικά σχέδια του Συμβουλίου πάνω στην διατροφική πολιτική της Νέας Υόρκης. Μερικές από τις νέες πρωτοβουλίες της έκθεσης είναι:

- Η ενίσχυση των ντόπιων παραγωγών μέσω των πανεπιστημιακών γευμάτων, αγοράζοντας τα τρόφιμα από εκείνους (New York City Council 2013:7).
- Ανοικοδόμηση των γειτονιών και εκμετάλλευση των κενών οικοπέδων(New York City Council 2013:9).
- Δημιουργία συσκευαστηρίων στην πόλη(New York City Council 2013:15).
- Δημιουργία κοινόχρηστων εγκαταστάσεων αποθήκευσης (New York City Council 2013)
- Βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων γευμάτων (New York City Council 2013:21).
- Βελτίωση των συνθηκών εργασίας όσων εργάζονται σε ταχυφαγεία(New York City Council 2013:21).
- Επέκταση του προγράμματος Food stamps (New York City Council 2013:22).
- Καταγραφή στοιχείων για την ευκολότερη στόχευση των διατροφικών προγραμμάτων (New York City Council 2013:23).
- Έναρξη καμπάνιας για την μείωση της σπατάλης στο διατροφικό τομέα (New York City Council 2013:29).

Συμπερασματικά, εκείνο που παρατηρούμε είναι πως η Νέα Υόρκη ακολουθεί μια σφαιρική πολιτική αναδιαμόρφωσης του διατροφικού της συστήματος, επιδιώκοντας να ικανοποιήσει όλους τους «παίκτες» του, είτε αυτό αφορά την παροχή βοήθειας σε εκείνους που δεν έχουν την δυνατότητα να ακολουθήσουν μια υγιεινή διατροφή , είτε σε εκείνους που αποτελούν την διατροφική βάση της πόλης όπως είναι οι παραγωγοί, οι ιδιοκτήτες εστιατορίων και οι εργαζόμενοι σε αυτά. Πραγματοποιεί ίσως τον πιο πολύπλευρο διατροφικό σχεδιασμό από τις υπόλοιπες πόλεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Υπάρχει διατροφική πολιτική στην Ελλάδα; Πως προέκυψε;

Τον Σεπτέμβριο του 2000 έγινε η πρώτη προσπάθεια του Ευρωπαϊκού τμήματος του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας(Π.Ο.Υ.) να υπεισέλθει στα ζητήματα διατροφικής πολιτικής και να συντάξει το «Πρώτο σχέδιο για την διατροφική πολιτική και την πολιτική των τροφίμων»(Euro.who.int. 2007). Η στρατηγική αυτή αναφέρεται στα ζητήματα διατροφικής πολιτικής και ασφάλειας των τροφίμων και στοχεύει να μεγιστοποιήσει τα οφέλη για την Δημόσια Υγεία, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στους παρακάτω τομείς:

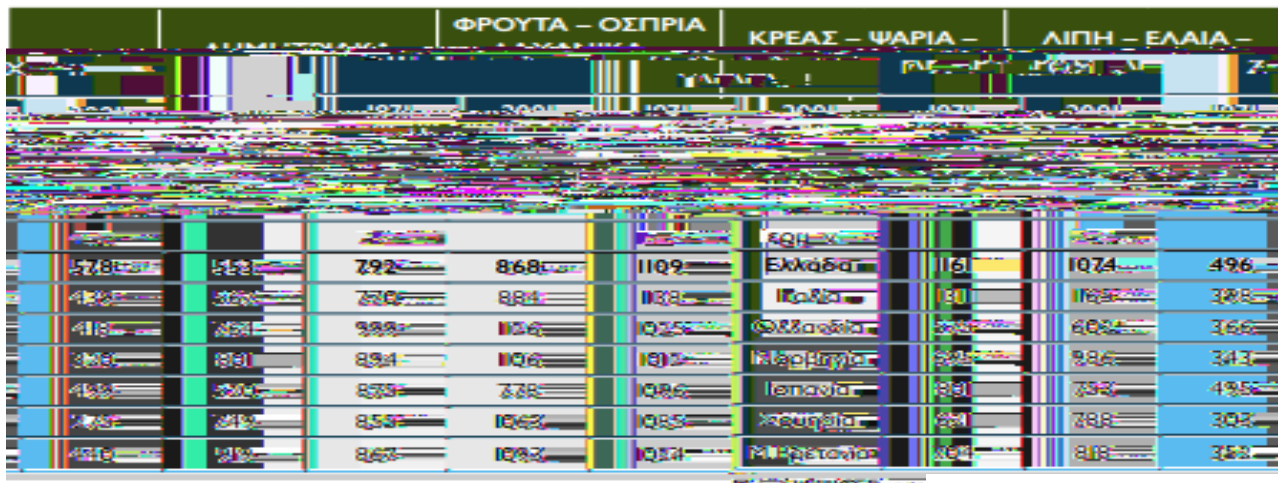
- Στρατηγική προώθησης της υγιεινής διατροφής
- Στρατηγική προώθησης της ασφάλειας των τροφίμων
- Στρατηγική για την εξασφάλιση του εφοδιασμού στα ενδεδειγμένα τρόφιμα

Στην συνέχεια, τον Μάιο του 2004, η Παγκόσμια συνέλευση του Π.Ο.Υ. υιοθετεί την «Παγκόσμια Στρατηγική για την διατροφή, την σωματική δραστηριότητα και την υγεία» (World Health Organization 2004). Το «Δεύτερο σχέδιο δράσης για την διατροφική πολιτική και την πολιτική των τροφίμων 2007-2012» (Euro.who.int, 2007) συνεχίζει στην ίδια κατεύθυνση, συμπεριλαμβάνοντας και την στάθμιση κινδύνων-ωφελειών των νέων τροφίμων. Η ανάπτυξη της ενιαίας πολιτικής τροφίμων και διατροφής θα βασίζεται σε μία διατομεακή συνεργασία από την παραγωγή τροφίμων μέχρι την επεξεργασία και την κατανάλωση.

Οι συστάσεις του Π.Ο.Υ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρακίνησαν πολλές ευρωπαϊκές χώρες να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την προώθηση της υγιεινής διατροφής. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (Ιρλανδία, Ισπανία, Γαλλία, Σλοβενία, Ολλανδία και Μεγάλη Βρετανία)έχουν υιοθετήσει εδώ και χρόνια εθνικές στρατηγικές στον τομέα αυτό, με συγκεκριμένους διατροφικούς στόχους που αφορούν στην κατανάλωση τροφίμων με ειδικά συστήματα εποπτείας και παρακολούθησης των διατροφικών εξελίξεων.

Στην Ελλάδα, η πρώτη προσπάθεια για την χάραξη Εθνικής Στρατηγικής για την Διατροφή έγινε μόλις το 2008 με το « Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Δημόσια Υγεία 2008 – 2012». Στην χώρα μας μετά την δεκαετία του 1960, παρατηρήθηκαν δραματικές αλλαγές στον διατροφικό τομέα. Η μέση κατανάλωση θερμίδων σημείωσε σταθερή και συνεχή άνοδο και από 2912 θερμίδες την περίοδο 1961-1963 ανήλθε στις 3666 θερμίδες το 2003, μια αύξηση της τάξης του 25,9% (Υπουργείο Υγείας 2008:20-22).

Τις επόμενες δύο δεκαετίες μετά το 1960, η κατανάλωση κρέατος και γαλακτοκομικών προϊόντων αυξήθηκε κατά 100% με 130% , ενώ συνέχισε την αυξητική της πορεία με βραδύτερους ρυθμούς. Την ίδια πορεία ακολούθησε και η κατανάλωση λαχανικών και πατάτας. Αντίθετα, μειώθηκε η κατανάλωση δημητριακών, οσπρίων και φρούτων. Από την δεκαετία του 1980 και μετά ξεκίνησε και η αύξηση της κατανάλωσης ζωικών λιπών. Οι εξελίξεις αυτές άλλαξαν το προφίλ της ελληνικής διατροφής σε σχέση με την παραδοσιακή εικόνα που χαρακτήριζε την χώρα (Υπουργείο Υγείας 2008:20-22).

ΕΙΚΟΝΑ 11

Πηγή: Υπουργείο Υγείας 2008

Μόνη ελπίδα για να υπάρξει συγκρατημένη αισιοδοξία είναι η αυξημένη κατανάλωση φυτικών τροφίμων και ορισμένα στοιχεία της διατροφικής παράδοσης, εφόσον και αυτά μπορούν να αξιοποιηθούν (Υπουργείο Υγείας 2008).

3.1. Οικονομική κρίση και τρόφιμα- Η ανατροπή των δεδομένων

Όλα τα παραπάνω στοιχεία αφορούσαν κυρίως τον τρόπο διατροφής πριν από το 2009 οπότε και ξέσπασε η οικονομική κρίση αλλάζοντας τις συνθήκες διαβίωσης όλων μας. Η εντεινόμενη ύφεση μετά το 2009, σε διεθνές, ευρωπαϊκό και ιδιαίτερα Μεσογειακό και ελληνικό επίπεδο με τη σοβαρή μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας, την διακοπή χορήγησης δανείων από τις τράπεζες, τη μείωση των επενδύσεων από το κράτος και τις επιχειρήσεις καθώς και τον περιορισμό της ζήτησης από τους καταναλωτές (μείωση μισθών, συντάξεων και αύξηση της φορολογίας), αναδεικνύει με τον πιο σαφή αλλά και ανησυχητικό τρόπο ότι η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης.

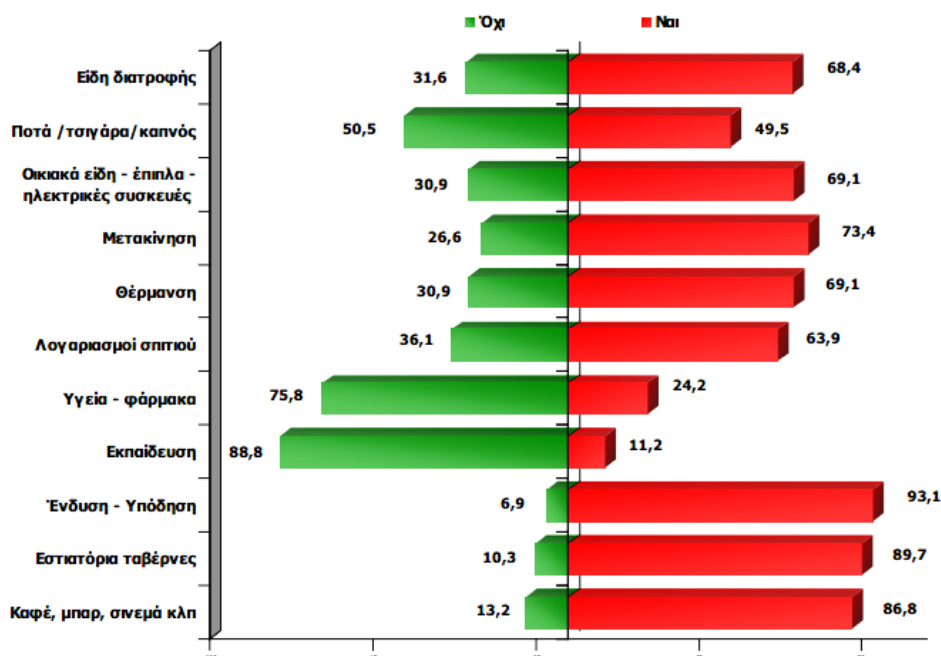
Το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας υποχώρησε κατά 6,4% το 2012 μετά την μείωση κατά περίπου 14,6% στην τετραετία ύφεσης 2008-2011. Έτσι, η σωρευτική μείωση του ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές, κατά την πενταετία 2008-2012 ανήλθε σε 20,1%. Σε τρέχουσες τιμές οι αποδοχές εργασίας μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων κατά την περίοδο 2010-2013

μειώθηκαν κατά 41 δις. ευρώ έναντι του επιπέδου των αποδοχών του 2009. Η αγοραστική δύναμη των αποδοχών του συνόλου των μισθωτών μειώθηκε σωρευτικά κατά την περίοδο 2010-2013, κατά 37,2%¹².

3.1.1. Πως επηρέασε η κρίση τις δαπάνες στα είδη διατροφής και την κατανάλωση τροφίμων ;

Η ελληνική πολιτεία στην μάχη επούλωσης των πληγών της οικονομικής κρίσης φάνηκε ανέτοιμη και κακώς εξοπλισμένη. Εκείνοι που επηρεάστηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις δραματικές αλλαγές ήταν οι άνεργοι, οι χαμηλο-συνταξιούχοι και οι μετανάστες, με άμεσο αντίκτυπο τον κοινωνικό αποκλεισμό τους και τον υποσιτισμό. Άνθρωποι που περιτριγυρίζονται από πλήθος τροφίμων ήταν αδύναμοι να τα αγοράσουν. Οι περικοπές στην κατανάλωση μετά από την οριζόντια μείωση εισοδημάτων ήταν δραματικές όπως επίσης και οι αντιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας (το 76% των νοικοκυριών με εισοδήματα έως 1.000€, έχει κάνει περικοπές στις δαπάνες ειδών διατροφής, ενώ το 91,1% αυτών, περιόρισε τις δαπάνες για ένδυση – υπόδηση)(ΓΣΕΒΕΕ 2014).

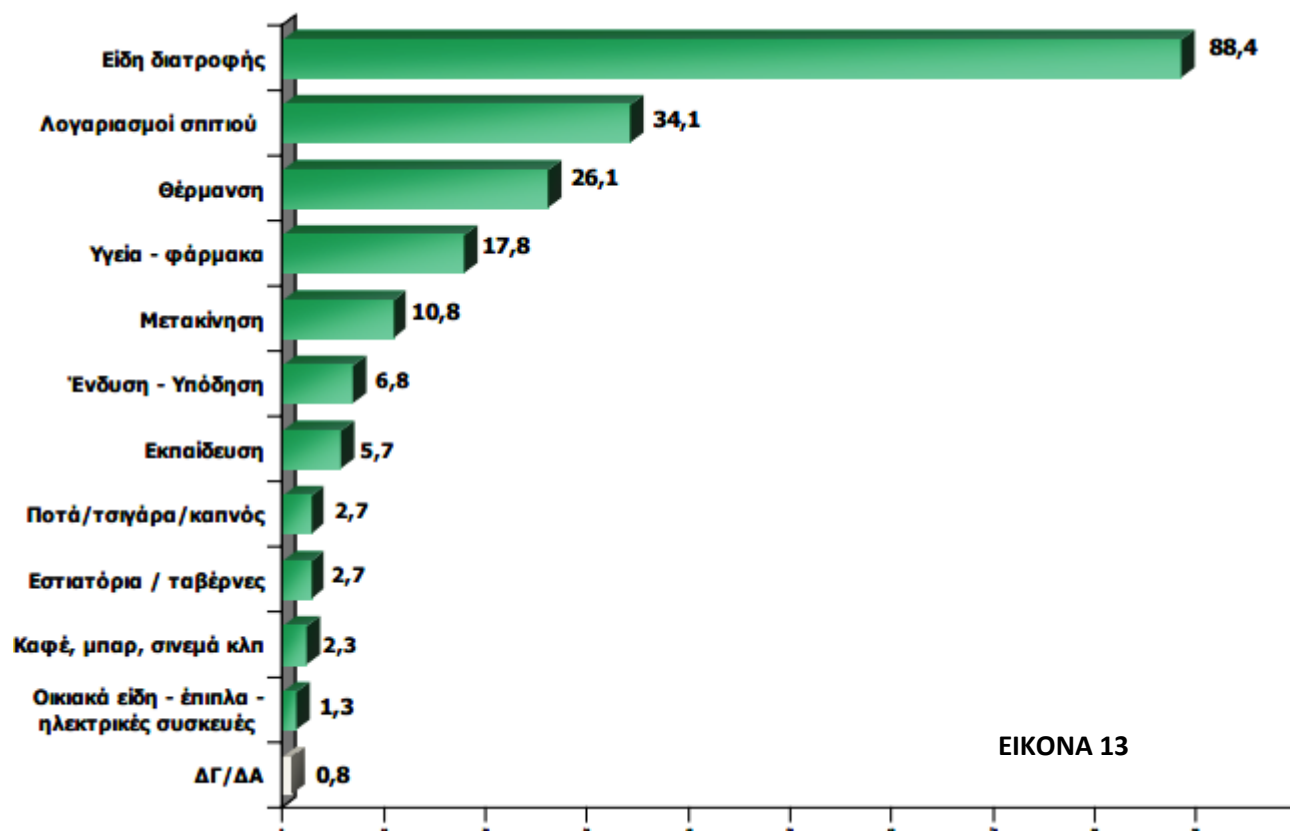
Παρακάτω, στο γράφημα της ΓΣΕΒΕΕ, βλέπουμε την απάντηση που έδωσαν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις δαπάνες που έχουν περικοπεί στο νοικοκυριό σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο. Το 68,4% των νοικοκυριών έχει ήδη κάνει περικοπές στα είδη διατροφής σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο.

ΕΙΚΟΝΑ 12

¹² ΙΝΕΓΣΕΕ, Έκθεση 2013, Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, <http://www.inegsee.gr/ereynes-meletes/ekthesh/869-etisia-ekthesi-2013--i-elliniki-oikonomia-kai-i-apascholisi.html#sthash.36VMYABw.dpuf>

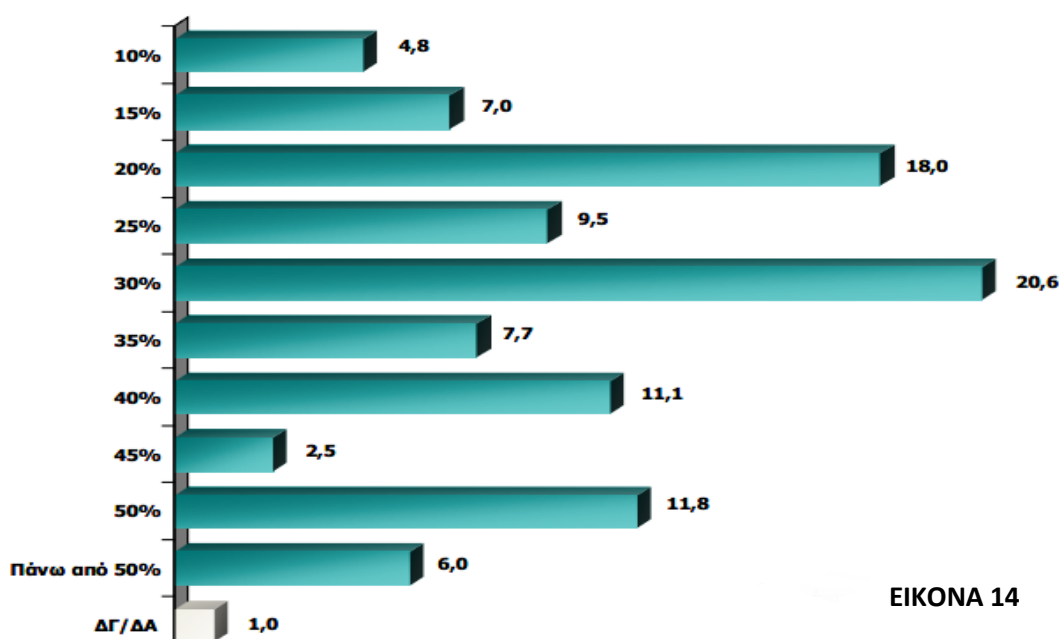
(ΓΣΕΒΕΕ 2014). Σε ένα πρόσθετο ερώτημα της έρευνας, όπου τα νοικοκυριά ρωτήθηκαν σε ποιες από τις παρακάτω κατηγορίες θα δημιουργούνταν πρόβλημα με μια έστω και μικρή αύξηση των τιμών, το 88,4 % δηλώνει και πάλι τα είδη διατροφής.

ΕΙΚΟΝΑ 13

Πηγή ΓΣΕΒΕΕ «ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2011 Εισόδημα - Δαπάνες νοικοκυριών»

Επίσης, στο παρακάτω γράφημα παρατηρείται πως το 30% των νοικοκυριών δαπανά το 20,6% του οικογενειακού εισοδήματος για τα είδη διατροφής.

ΕΙΚΟΝΑ 14

Το 50,3% του φτωχού πληθυσμού δηλώνει ότι στερείται διατροφής που περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του μη φτωχού πληθυσμού εκτιμάται σε 2,9%

Οικονομική αδυναμία ικανοποίησης βασικών αναγκών του νοικοκυριού με διάκριση σε φτωχό και μη φτωχό πληθυσμό: 2008 - 2012					%
		Βασικές ανάγκες του νοικοκυριού			
		Πληρωμή για μία εβδομάδα διακοπών ¹⁰	Διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας	Αντιμετώπιση έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών αξίας ύψους περίπου, 540€ ¹¹	
2008	Σύνολο πληθυσμού	50,5	7,9	30,6	
	Φτωχός πληθυσμός	75,1	33,5	62,5	
	Μη φτωχός πληθυσμός	44,2	1,3	22,5	
2009	Σύνολο πληθυσμού	47,7	7,5	29,4	
	Φτωχός πληθυσμός	77,7	24,1	60,3	
	Μη φτωχός πληθυσμός	40,0	3,3	21,4	
2010	Σύνολο πληθυσμού	46,4	7,9	28,2	
	Φτωχός πληθυσμός	83,4	22,7	63,3	
	Μη φτωχός πληθυσμός	37,0	4,2	19,3	
2011	Σύνολο πληθυσμού	51,2	9,3	34,4	
	Φτωχός πληθυσμός	87,4	42,7	69,5	
	Μη φτωχός πληθυσμός	41,3	0,3	24,9	
2012	Σύνολο πληθυσμού	51,3	13,3	40,8	
	Φτωχός πληθυσμός	84,5	50,3	76,3	
	Μη φτωχός πληθυσμός	42,0	2,9	30,8	

ΕΙΚΟΝΑ 15

ΠΗΓΗ: Ελληνική Στατιστική Αρχή 2012

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα προηγούμενα δεδομένα είναι ότι η οικονομική κρίση και η μειωμένη αγοραστική δύναμη των καταναλωτών επηρέασαν δραματικά το καλάθι της νοικοκυράς, την ποιότητα των τροφίμων καθώς και τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας. Η στέρηση βασικών αγαθών (π.χ. αδυναμία κατανάλωσης κρέατος, ψαριού και λαχανικών κάθε δεύτερη μέρα) δεν αφορά μόνο το φτωχό πληθυσμό αλλά και μέρος του μη φτωχού πληθυσμού.

3.1.2. ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΣΕ Η ΚΡΙΣΗ, ΤΗΝ ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΤΙΚΕΤΑΣ(PRIVATE LABEL);

Ως προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας(private label) θεωρούνται εκείνα που διατίθενται με το εμπορικό σήμα ενός καταστήματος λιανικής. Το εμπορικό σήμα μπορεί να είναι η επωνυμία της επιχείρησης ή ένα σήμα το οποίο δημιουργείται αποκλειστικά από την επιχείρηση λιανικής για το κατάστημα ή τα καταστήματά της. Πολλές φορές, το κατάστημα λιανικής μπορεί να είναι μέλος ενός ομίλου αγορών χονδρικής που έχει αναπτύξει εμπορικά σήματα (μάρκες) για τα μέλη του. Τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας παρασκευάζονται ή

προμηθεύονται από μια επιχείρηση προς διάθεση με το εμπορικό σήμα μιας άλλης. Τα προϊόντα και οι υπηρεσίες «private label» καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα κλάδων από τρόφιμα μέχρι καλλυντικά, χρηματοπιστωτικά προϊόντα (π.χ. πιστωτικές κάρτες) και υπηρεσίες διαδικτύου (web hosting). Η εμπορική τοποθέτηση των προϊόντων αυτών συνήθως αφορά σε μια χαμηλότερου κόστους εναλλακτική λύση στα επώνυμα προϊόντα, είτε αυτά είναι περιφερειακής, εθνικής ή διεθνούς εμβέλειας. Τελευταία όμως ορισμένα από τα συγκεκριμένα προϊόντα τοποθετούνται σε υψηλότερη εμπορική κλίμακα και ανταγωνίζονται επάξια τα “επώνυμα” και κατοχυρωμένα (ICAP Group 2012).

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται αλματώδης αύξηση στην κατανάλωση φθηνότερων προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας. Από 21,5% που ήταν το 2011 έφτασε το 27,4% το 2013, δηλαδή περίπου ένα στα τρία προϊόντα που αγοράζουν οι Έλληνες είναι ιδιωτικής ετικέτας (Μανιφάβα 2013).

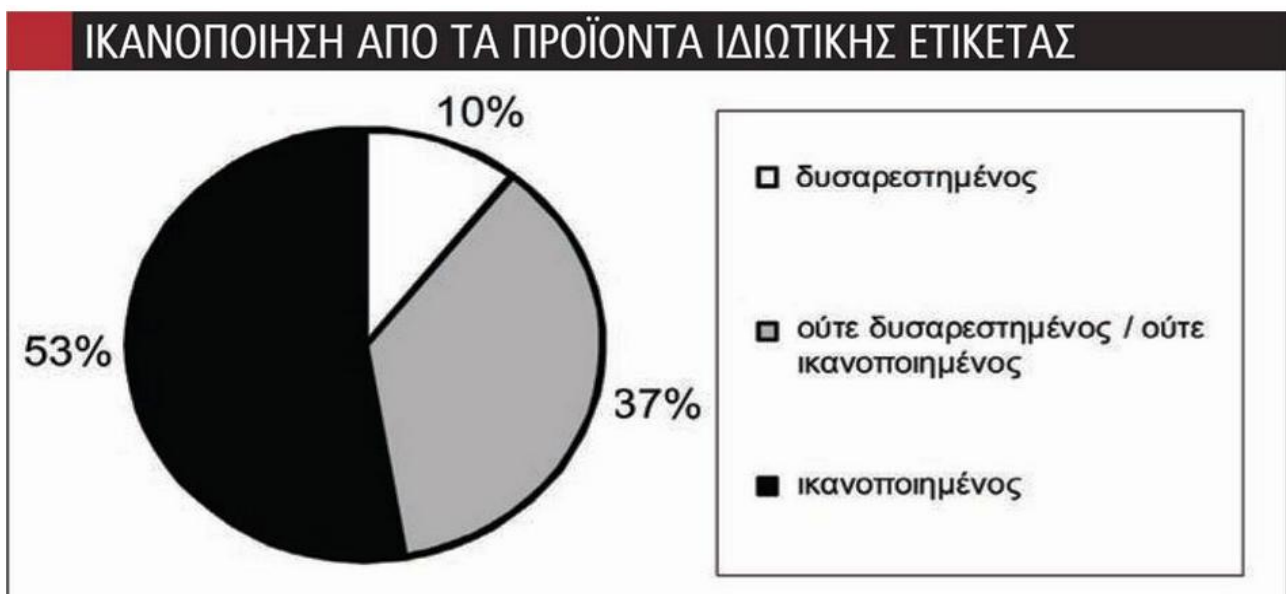
Στη δυναμική της αγοράς αναμφίβολα συμβάλλει η οικονομική ύφεση, η οποία έχει στρέψει σημαντικό μέρος του καταναλωτικού κοινού στα προϊόντα αυτά. Η αλλαγή της αγοραστικής συμπεριφοράς του κοινού, η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, τα εφαρμοζόμενα μέτρα λιτότητας και οι συνθήκες αβεβαιότητας που επικρατούν γενικότερα στην ελληνική οικονομία, οδήγησαν σημαντική μερίδα καταναλωτών στο να προβούν, μεταξύ άλλων, και στη μείωση της αξίας του «καλαθιού αγορών». Ως αποτέλεσμα, περισσότεροι καταναλωτές στρέφονται στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας, τα οποία προσφέρονται σε ανταγωνιστικότερες τιμές από τα αντίστοιχα «επώνυμα», με το όφελος της εξοικονόμησης να ποικίλει ανάλογα με την κατηγορία προϊόντων. Το συνολικό μέγεθος της εγχώριας αγοράς προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής της τάξης του 11% το διάστημα 2007-2011 και εκτιμάται σε περίπου €2.590 εκ. το 2011. Η συνολική αξία πωλήσεων των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας συνεχίζει την ανοδική της πορεία και το 2012, προβλέπεται δε ότι ο ετήσιος ρυθμός αύξησης θα κυμανθεί μεταξύ 4%-5%, σε σχέση με το 2011 (ICAP Group 2012).

Η μακροχρόνια τάση εδραίωσης της ιδιωτικής ετικέτας, ενισχύεται από την οικονομική κρίση και τη γενικότερη αλλαγή που φέρνει στην καταναλωτική συμπεριφορά των ατόμων. Η προαναφερθείσα έρευνα για τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας του καθηγητή του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Γιώργου Μπαλτά δίνει νέα στοιχεία για τη στάση του αγοραστικού κοινού. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (89,2%) θεωρεί ότι τα προϊόντα ιδιωτικού σήματος έχουν καλύτερη τιμή. Στο θέμα της ποιότητας, το 41,2% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι είναι προϊόντα χειρότερης ποιότητας και το 54,5% ίδιας ποιότητας, ενώ μόνο το 4,3% τα θεωρεί ανώτερης ποιότητας από τις μάρκες των

κατασκευαστών. Το 41,3% του δείγματος βρίσκει τις συσκευασίες των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας χειρότερες, το 3,9% καλύτερες και το 54,8% εφάμιλλες με εκείνες των καθιερωμένων μαρκών. Όλα αυτά δείχνουν παρατηρείται μεγάλη βελτίωση των προϊόντων Ιδιωτικής Ετικέτας στον τομέα της συσκευασίας (Μπαλάς 2011).

ΕΙΚΟΝΑ 16

ΕΙΚΟΝΑ 17

ΕΙΚΟΝΑ 18

Πηγή <http://www.advertising.gr/Article/2308/Edraionetai-i-idiotiki-etiketa/?ArticlePage=2>

Πωλήσεις επιχειρήσεων super markets και cash & carry που διαθέτουν προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας (2007-2011)					
	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο	7.513.290.826	8.156.562.965	8.411.666.657	8.446.587.100	8.496.926.329
Αξία σε €					

Πηγή: ICAP Group-Δημοσιευμένοι Ισολογισμοί

ΕΙΚΟΝΑ 19

Πηγή: ICAP Group 2012

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα όπως προκύπτει από τον αρμόδιο καθηγητή είναι πως «η γενική εικόνα που δείχνει η αγορά οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ιδιωτική ετικέτα έχει πλέον ωριμάσει και καθιερωθεί. Έμποροι και καταναλωτές αρχίζουν να αντιμετωπίζουν τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας σαν κανονικές μάρκες, οι οποίες αντί να ανήκουν σε προμηθευτές, ανήκουν σε εμπόρους. Σε μία εποχή που η ισχύς του εμπορίου είναι πρωτοφανής, οι έμποροι μεταφέρουν τη σχέση και την εξοικείωση της επωνυμίας τους με τον καταναλωτή στο πεδίο των προϊόντων. Έτσι οι επιτυχημένες γραμμές ιδιωτικής ετικέτας εκμεταλλεύονται το καλό όνομα των ομώνυμων καταστημάτων και την αφοσίωση των πελατών σε αυτά. Η ιδιωτική ετικέτα στην Ελλάδα περνάει σταδιακά σε μία νέα εποχή ανάπτυξης όπου θα προσφέρει πολύ ανταγωνιστική σχέση αξίας/τιμής και μάλιστα σε ποικιλία κωδικών, κατηγοριών και ποιοτήτων. Για την εθνική οικονομία και το γενικό καλό είναι κρίσιμο η ανάπτυξη αυτή να στηριχθεί σε Έλληνες παραγωγούς και σε προϊόντα Ελληνικής προέλευσης και κατασκευής, τα οποία να βρουν έτσι τον δρόμο για το ράφι των καταστημάτων και το καλάθι των καταναλωτών. Διότι έγινε πια με δραματικό τρόπο κατανοητό ότι δεν είναι δυνατόν να εισάγουμε σχεδόν τα πάντα με δανεικά! Όσον αφορά το μερίδιο αγοράς, τα περιθώρια ανάπτυξης είναι μεγάλα εάν λάβουμε υπόψη ότι το 2010 στη Βρετανία το μερίδιο

της ιδιωτικής ετικέτας εκτιμάται σε ποσοστά άνω του 45%, στη Γερμανία και στην Ισπανία 40% και στην Ελβετία 50%. Φυσικά, κάθε σχετική πρόβλεψη είναι σήμερα παρακινδυνευμένη εξαιτίας του ασταθούς οικονομικού περιβάλλοντος που επηρεάζει τις εξελίξεις στην αγορά. Σε γενικές γραμμές πάντως ενισχύεται η σημασία των καθαρά οικονομικών παραγόντων. Οι τιμές, αλλά και γενικότερα το κόστος κτήσης και χρήσης, διαδραματίζουν σπουδαιότερο ρόλο στις αγοραστικές αποφάσεις των ατόμων. Από αυτήν την πλευρά, η ιδιωτική ετικέτα, όπως κάθε τιμολογιακά ανταγωνιστικό προϊόν, έχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα για επιβίωση και ανάπτυξη»(Μπαλτάς 2011).

Τα πρόσφατα στοιχεία δείχνουν πως η διείσδυση των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας στο σύνολο των πωλήσεων του κλάδου των Σούπερ Μάρκετ αυξάνεται με αξιόλογο ρυθμό τα τελευταία χρόνια. Καταλυτικός είναι ο ρόλος που διαδραματίζει η οικονομική ύφεση που βιώνει η χώρα τα τελευταία χρόνια, έχοντας αναπόφευκτα περικόψει τις καταναλωτικές δαπάνες και στρέφοντας σημαντική μερίδα καταναλωτών στα συγκεκριμένα προϊόντα. Αν και η τιμή λιανικής πώλησης δεν αποτελεί τον μόνο παράγοντα που επηρεάζει τις επιλογές των καταναλωτών και τους ωθεί στην αγορά των συγκεκριμένων προϊόντων, διαφαίνεται πως συμβάλλει καθοριστικά στην απόφαση αγοράς ενός προϊόντος, ειδικά την τρέχουσα περίοδο. Οι συνθήκες αυτές δημιουργούν ευκαιρίες και για εγχώριες παραγωγικές μονάδες, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις του κλάδου (super markets) φαίνεται να προτιμούν την προμήθεια των προϊόντων τους κατά κύριο λόγο από την εσωτερική αγορά (σε ποσοστό της τάξης του 82% κατά μέσο όρο, βάσει της έρευνας). Αυξανόμενη είναι άλλωστε και η τάση προτίμησης των καταναλωτών για ελληνικά προϊόντα, συνεκτιμώντας τόσο αγοραστικά κριτήρια (ποιότητα, ασφάλεια) όσο και το γενικό συμφέρον της χώρας (στήριξη της εγχώριας παραγωγής, διασφάλιση θέσεων εργασίας) (ICAP Group 2012:16).

3.2.ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΧΑΡΑΞΗΣ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το ερώτημα που προκύπτει από όλα αυτά είναι ποιο ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η κρίση στην χάραξη μια σοβαρής διατροφικής πολιτικής από την Ελληνική πολιτεία. Μπορεί να λειτουργήσει η συνολική κατάσταση ως καταλύτης για αλλαγή και κομβικό σημείο στην διατροφική γεωγραφία της Αθήνας, και κατ' επέκταση της χώρας;

Το άρθρο «Economic crisis as a catalyst for food planning in Athens»(Skordili 2013) απαντάει τα παραπάνω ερωτήματα και το πως μπορεί η κρίση να μετατραπεί σε ευκαιρία χάραξης αστικού διατροφικού προγραμματισμού. Η άποψη της συγγραφέως είναι πως η κατάσταση επιδεινώνεται εξαιτίας των περιορισμένων επιλογών προμήθειας τροφίμων ως αποτέλεσμα της εδραίωσης επιθετικών πρακτικών στον τομέα αυτό (Skordili 2013).

Τον σημαντικότερο ρόλο στην περιοχή της Αθήνας διαδραματίζουν οι παντοδύναμοι έμποροι λιανικής πώλησης τροφίμων, οι οποίοι κυριάρχησαν στην αγορά αφού πρώτα εξοστράκισαν δεκάδες χιλιάδες μικρά παντοπωλεία.

Ιστορικά, η είσοδος των διεθνικών εταιρειών στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του '80 αποτέλεσε το κύκνειο άσμα των μικρών ιδιόκτητων παντοπωλείων. Το πρώτο κύμα εισόδου ξεκινά το 1991 οπότε και εισέρχεται στην αγορά η βελγική εταιρεία Delhaize και το 1995 η French promodes (Continent) που εξαγοράστηκε στην συνέχεια από την Carrefour και την Dia (Skordili 2013: 130). Η είσοδος το 1997 της εκπρωτικής αλυσίδας Lidl σήμανε και το τέλος του πρώτου κύματος. Το δεύτερο κύμα διείσδυσης στην ελληνική αγορά γίνεται το 2004 με την Plus και το 2007 με την Aldi, οι οποίες αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στην αγορά και να αποκτήσουν μερίδιο του καταναλωτικού κοινού.

Έτσι, οι πρώτες εταιρείες Carrefour, Delhaize, Lidl και ο εγχώριος ανταγωνιστής τους Σκλαβενίτης, αντιπροσωπεύουν πλέον το 55% των πωλήσεων και περισσότερο από το 80% της ελληνικής αγοράς τροφίμων. Στόχος τους είναι η ανταπόκριση στις ανάγκες του καταναλωτικού κοινού και για τον λόγο αυτό εναλλάσσουν τις μορφές των καταστημάτων που δημιουργούν. Αρχικά, δημιουργούνται καταστήματα σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, και κεντρικά σημεία της πόλης. Στην συνέχεια, λόγω της μετακίνησης του πληθυσμού στα προάστια, κατασκευάζονται τεράστια καταστήματα σε πολυσύχναστους κόμβους με θέσεις στάθμευσης για την διευκόλυνση των πελατών. Με την έναρξη της κρίσης, στρέφονται και πάλι στα μικρά καταστήματα της γειτονιάς μέσα σε πυκνοκατοικημένες περιοχές καθόλου τυχαία καθώς, τα μικρά μαγαζιά, με χαμηλό επενδυτικό και εργατικό κόστος, πωλούν συγκεκριμένο εύρος προϊόντων με υψηλότερο περιθώριο κέρδους, συμβάλλοντας στα υψηλότερα κέρδη των εμπόρων λιανικής.

Έτσι, με εξαίρεση το Carrefour, το οποίο αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ανταγωνιστικότητας στην Ευρώπη, οι υπόλοιπες τρεις εταιρείες συνεχίζουν να ανταποκρίνονται θετικά εν μέσω δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος (Skordili 2013:132). Μάλιστα, σε πρόσφατο άρθρο στην εφημερίδα «Καθημερινή» (Μανιφάβα 2014) αναφέρεται πως ο Σκλαβενίτης επεκτείνει τις δραστηριότητές του και στην επαρχία δημιουργώντας μέσα στο 2015 το πρώτο κατάστημά του στην Κόρινθο, έχοντας υλοποιήσει από το 2006 έως σήμερα επενδύσεις ύψους 180 εκατ. Ευρώ, φτάνοντας συνολικά τα 110 καταστήματα με 8.600 εργαζόμενους.

Όμως οι επικριτές της κυριαρχίας των Σούπερ Μάρκετ εντοπίζουν δύο σημαντικά προβλήματα. Αφενός, την αρνητική επίδραση που έχουν οι μεγάλες αλυσίδες στα μικρά

καταστήματα, και αφετέρου την πίεση που ασκούν οι ίδιες στο εγχώριο αγροτροφικό σύστημα και στους γεωργούς.

Για χρόνια οι γειτονιές στην Ελλάδα είχαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Υπήρχε το παντοπωλείο, το μανάβικο, το κρεοπωλείο, το ψαράδικο και το φούρνο με ελαστικό ωράριο, φρέσκα προϊόντα ακόμη και σε πολύ μικρές ποσότητες.

Εκείνες που έδειξαν ευελιξία και προσαρμοστικότητα στα δεδομένα της κρίσης ήταν οι λαϊκές αγορές και τα μανάβικα. Οι λαϊκές αγορές έχουν θετική ανταπόκριση καθώς δεν είναι τόσο απρόσωπες όσο οι αλυσίδες Σούπερ Μάρκετ, έχουν καλύτερες τιμές και καλύτερη ποιότητα αφού η αμεσότητα με τον παραγωγό δημιουργεί κλίμα εμπιστοσύνης. Όλα τα παραπάνω συνέβαλλαν καθοριστικά στο να μην υπάρχουν διατροφικές έρημοι στις Αθηναϊκές γειτονιές, ακόμη και στις πιο απομονωμένες. Βέβαια, η κρίση απομάκρυνε χιλιάδες μαγαζιά της γειτονιάς από την αγορά κάνοντας το μικρό κόστος κριτήριο για την αγορά προϊόντων, με τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας να κερδίζουν συνεχώς έδαφος. Πλέον, οι καταναλωτές ζητούν φθηνό και άμεσα προσβάσιμο προϊόν με το τρίπτυχο φθηνότερο-λιγότερο-πλησιέστερα. Η συγκεκριμένη καταναλωτική συμπεριφορά δικαιολογείται και από την θεαματική αύξηση των τιμών που έχουν παρουσιάσει τα τρόφιμα στα Σούπερ Μάρκετ της Ελλάδας. Οι αλυσίδες αποδίδουν τις υψηλές τιμές στα υψηλά μεταφορικά κόστη, στο αυξημένο ΦΠΑ, στο μικρό μέγεθος των καταστημάτων και στους περιορισμούς που τίθενται από τις αγροτροφικές μονάδες επεξεργασίας. Όμως, όλα δείχνουν πως το ολιγοπώλιο που επικρατεί στην ελληνική αγορά και η απώλεια ελέγχου από την πλευρά της πολιτείας δίνει το δικαίωμα στις αλυσίδες να λειτουργούν με προσυμφωνημένες τιμές.

Τα μικρά μαγαζιά παρέχουν πρόσβαση σε ντόπια προϊόντα μέσω μικρών παραγωγών αλλά τείνουν να εκλείψουν λόγω της ευρείας διάδοσης τυποποιημένων τροφίμων. Το αποτέλεσμα αυτό γίνεται εμφανές μέσω της σταδιακής υποχώρησης δύο πολύ δημοφιλών τοπικών προϊόντων, του γιαουρτιού και του φυσικού χυμού πορτοκαλιού, τα οποία αντικαταστάθηκαν από «φτωχά» σε θρεπτικά συστατικά προϊόντα όπως τα τυποποιημένα προϊόντα και η Coca-Cola. Κατά συνέπεια, όλα αυτά προκάλεσαν οικονομικές απώλειες στους εκτροφείς ζώων και στους παραγωγούς οι οποίοι για να μην απολέσουν την πρόσβαση στην αγορά, δέχονται πιέσεις από τις αλυσίδες για να πωλούν με το ελάχιστο δυνατό κέρδος.

Σήμερα, η απόλυτη κυριαρχία των αλυσίδων λιανικής πώλησης τροφίμων έχει οδηγήσει σε πανωλεθρία τα μικρά μαγαζιά της γειτονιάς και την εξαθλίωση της αγροτικής παραγωγής την ώρα που πλήθος κόσμου αδυνατεί να αγοράσει ακόμη και τρόφιμα υψηλής διατροφικής αξίας. Για την βοήθεια όσων υποφέρουν τρέχουν εθελοντικά προγράμματα που παρέχουν

στέγαση και σίτιση, κοινωνικά παντοπωλεία, δημοτικοί λαχανόκηποι καθώς και οργάνωση αγορών χωρίς μεσάζοντες, με μεγάλο ενδιαφέρον από το σύνολο του καταναλωτικού κοινού, το οποίο πια δείχνει να επιζητεί και προϊόντα ελληνικής προέλευσης. Όλα τα παραπάνω δείχνουν πως οι πολίτες αλλάζουν και ζητούν πιο δίκαιο και αειφόρο διατροφικό σύστημα. Ζητήματα όπως η διατροφική ασφάλεια και η πρόσβαση σε καλής ποιότητας και ανεκτής τιμής τρόφιμα είναι πολύ σημαντική για να μείνει ανεξέλεγκτη.

Πρέπει να καταρτιστούν αστικά τροφικά προγράμματα με γνώμονα το συμφέρον όλων και με προοπτική για ένα αειφόρο διατροφικό σύστημα. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται σύναψη συμβάσεων, σχεδιασμός καθώς και συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις. Η επανασύνδεση της πόλης με την αγροτική ενδοχώρα και τον αγροτικό τομέα πρέπει να αναγνωριστεί ως πρωταρχικός σκοπός, ώστε να ανακτήσει το τροφικό σύστημα τη τοπικότητά του, τη συνοχή του και την ποικιλομορφία του.

Ο αγροτροφικός τομέας μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο για την ανάκαμψη της χώρας δεδομένου του ήπιου κλίματος που διαθέτει και των γεωμορφολογικών συνθηκών. Η επανοικειοποίηση της υπαίθρου με νέους που διαθέτουν πλήθος γνώσεων μπορεί να αποτελέσει μοχλό επαναφοράς του αγροτροφικού τομέα (Skordili 2013:130-138).

3.3. ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΙ

Η αστική γεωργία, με μακρά ιστορία και γνώριμη δραστηριότητα στον δυτικό κόσμο της «παλιάς εκβιομηχάνισης και αστικοποίησης», ανακαλύπτεται μόλις πρόσφατα στην Ελλάδα υπό τη μορφή κυρίως δημοτικών αστικών λαχανόκηπων. Η πρόσφατη οικονομική κρίση, η εντεινόμενη ύφεση της οικονομίας και οι περικοπές στις κοινωνικές παροχές που δημιουργούν ανησυχητικά φαινόμενα φτωχοποίησης των νοικοκυριών, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, οδήγησαν αρκετούς Δήμους της χώρας στην ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών. Στις πολιτικές τους προβάλλονται η ανακούφιση των δημοτών μέσω της ίδιας παραγωγής τροφίμων και η κοινωνική ένταξη εύάλωτων ομάδων του πληθυσμού (άνεργοι, συνταξιούχοι, μονογονεϊκές οικογένειες, κ.ά.), χωρίς να υποστέλλονται βέβαια οι στόχοι του εξωραϊσμού και της περιβαλλοντικής διαχείρισης (Ανθοπούλου και Νικολαΐδου 2013).

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα αστικής γεωργίας στην Ελλάδα. Στον τομέα αυτό ηγείται η Λάρισα με την λειτουργία ενός δημοτικού λαχανόκηπου που λειτουργεί ως υπόδειγμα για τους καινούριους και ακολουθούν οι Δήμοι Αγίου Δημητρίου, Καρπενησίου και Αλεξανδρούπολης. Ανάμεσα στις δημοτικές προσπάθειες παρουσιάζεται και η δραστηριότητα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών λαχανόκηπων για τους πολίτες.

3.3.1. ΛΑΡΙΣΑ

Ο Δήμος Λαρισαίων επιδεικνύει έντονο ενδιαφέρον, δραστηριότητα και έργα στη διαμόρφωση μιας συνολικής πολιτικής που αναδεικνύει σε κεντρικά της σημεία τα στοιχεία αυτά, αξιοποιώντας εμπειρίες και δυνατότητες σε εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο πολλών επιστημονικών φορέων και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης μέσα από συνεργασίες ερευνητικές αλλά και εφαρμογών. Η προσπάθεια που καταβάλλεται από την Δημοτική Αρχή, γίνεται εμφανής από την συμμετοχή του Δήμου στο νέο πρόγραμμα «Κοινωνικές Δομές» για την καταπολέμηση της φτώχειας.

Με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας, το Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης, συμβάλλει μέσω ενός συνόλου ενεργειών του Δικτύου, ώστε τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή απειλούνται από αυτή να μπορούν υπό τη σωστή καθοδήγηση να υποστηριχθούν και να ενισχυθούν προκειμένου να ικανοποιήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Οι ωφελούμενοι του έργου είναι οι άστεγοι, οι άποροι (ασφαλισμένοι και μη ασφαλισμένοι) και οι άνεργοι (ασφαλισμένοι και μη ασφαλισμένοι) οι οποίοι ανάλογα την κατηγορία που ανήκουν θα εξυπηρετούνται και από τις αντίστοιχες κοινωνικές δομές.

Μεταξύ των παρεχόμενων δομών του δήμου είναι η δομή παροχής συσσιτίων, το κοινωνικό

Τα είδη των Κοινωνικών Δομών που λειτουργούν στο Δήμο Λάρισας είναι:

• Γραφεία Διαμεσολάβησης	• Υπνωτήριο
• Δομή παροχής Συσσιτίων	• Κοινωνικό Παντοπωλείο
• Ανοιχτό κέντρο ημερήσιας υποδοχής αστεγών	• Κοινωνικό φαρμακείο
• Δημοτικός Λαχανόκηπος	• Τράπεζα χρόνου

Το Κοινωνικό Παντοπωλείο, διανέμει, σε τακτική βάση, τρόφιμα, είδη παντοπωλείου, είδη ατομικής υγιεινής, κατεψυγμένα προϊόντα, είδη ένδυσης και υπόδησης, βιβλία, παιχνίδια, cd κλπ προκειμένου να ωφεληθούν οικογένειες οι οποίες δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στις καθημερινές ανάγκες. Συνδέεται με τοπικές επιχειρήσεις, σχολεία και την τοπική κοινωνία για την συλλογή των παραπάνω προϊόντων.

Ο Δημοτικός Λαχανόκηπος αποτελείται από έκταση ενιαίου αρδευόμενου και περιφραγμένου αγροκτήματος, η οποία κατανέμεται ίσα τεμάχια, στους ωφελούμενους προκειμένου να τα καλλιεργήσουν, με αποκλειστικό σκοπό την σίτιση τους. Είκοσι δύο στρέμματα, κατανεμημένα σε 278 αγροτεμάχια. Αρχικοί δικαιούχοι, 156 άνεργοι.

Προστέθηκαν, 60 συνταξιούχοι, ΚΑΠΗ, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (για πειραματικούς σκοπούς), σχολεία (Χρυσοστομίδου 2013).

Στόχος είναι η εκμετάλλευση συγκεκριμένης γεωργικής έκτασης 50 τμ. για την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών από τους ωφελούμενους με αποκλειστικό σκοπό την σίτιση τους για ένα έτος. Το ωράριο του Δημοτικού Λαχανόκηπου ορίζεται ανάλογα με την εποχή. Ο δημοτικός λαχανόκηπος λειτουργεί με βάση τον Κανονισμό Λειτουργίας ο οποίος ορίζει πως «τα τεμάχια προς χρήση λαχανόκηπου, παραχωρούνται από τον Δήμο Λαρισαίων σε νέους ανέργους, αλλά και σε σχολεία και σε ΚΑΠΗ. Πρόθεση του Δήμου είναι η παραχώρηση τεμαχίου στο μέλλον πέραν των προαναφερθέντων και σε αστούς, που επιθυμούν να έχουν τον δικό τους λαχανόκηπο. Σκοπός του εγχειρήματος, πέραν της στήριξης των αδύναμων συμπολιτών στην παρούσα κρίση, είναι το εμψύσημα σε δημιουργικές μορφές απασχόλησης, χωρίς απώτερο στόχο το κέρδος, ευνοώντας παράλληλα την κοινωνικοποίηση του ατόμου. Συμβάλλει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της πόλης, αυξάνοντας το πράσινο στον αστικό ιστό, ομορφαίνοντας τις γειτονιές της. Παράλληλα δημιουργούνται ευκαιρίες για αναψυχή και άσκηση.»

Δικαίωμα υποβολής αίτησης έχουν οι Δημότες του Δήμου Λαρισαίων, άνεργοι έως 35-45 ετών, άνεργοι μεγαλύτερης ηλικίας, χαμηλόμισθοι, χαμηλοσυνταξιούχοι και πολύτεκνοι. Δεν δικαιούνται να υποβάλλουν αίτηση οι κάτοχοι αγροτεμαχίων στα όρια του Δήμου Λαρισαίων ή όμορων Δήμων. Σε περίπτωση εκδήλωσης ενδιαφέροντος από πλευράς των δημοτών μεγαλύτερης της προσφοράς, γίνεται μοριοδότηση η οποία και λαμβάνει υπόψη την διάρκεια ανεργίας, το οικογενειακό εισόδημα και την οικογενειακή κατάσταση.

Η διάρκεια της παραχώρησης ορίζεται για 2 έτη, με δυνατότητα ανανέωσης για άλλα 2 έτη κατόπιν αίτησης ανανέωσης, εφόσον υφίστανται οι λόγοι παραχώρησης. Η έκταση στην οποία έχει δημιουργηθεί είναι μεγέθους 20.000 τ.μ. στη συνοικία της Νέας Πολιτείας. Στόχος είναι να δημιουργηθούν τεμάχια, 50 τ.μ. έκαστο με διαδρόμους προσέγγισης. Στα τεμάχια θα παρέχεται νερό για σύστημα άρδευσης με λάστιχα για κάθε κήπο, καθώς και οριοθέτηση των τεμαχίων σε συνδυασμό με περίφραξη του χώρου. Η Γεωτεχνική Υπηρεσία παρέχει κάθε υποστηρικτική υπηρεσία προς τους ωφελούμενους του προγράμματος και ο στόχος είναι η παραγωγή βιολογικών προϊόντων, γι' αυτό απαγορεύεται αυστηρά η χρήση φαρμάκων και χημικών.

Για την διεκπεραίωση των ζητημάτων που προκύπτουν αρμόδια ορίζεται από την Δημοτική Αρχή μία Επιτροπή Διαχείρισης Λαχανόκηπου. Η καλλιέργεια ασκείται αποκλειστικά από τον αιτούντα με την βοήθεια των οικείων του, αφορά αποκλειστικά και μόνο κηπευτικά

προϊόντα, απαγορεύεται η καλλιέργεια πολυετών φυτών (αμπέλι, δένδρα κάθε είδους), καθώς και φυτών με υψηλό κορμό (π.χ. καλαμπόκι, ηλίανθος) τα οποία θα δημιουργούν προβλήματα στους γείτονες. Επιπλέον, απαγορεύεται η χρήση φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων ή άλλων χημικών, με σκοπό την παραγωγή βιολογικών προϊόντων καθώς και η εγκατάσταση οποιασδήποτε κατασκευής στο χώρο, με εξαίρεση την κατασκευή μικρού θερμοκηπίου ύψους μέχρι 1 μέτρο, καθώς και μικρού ερμαρίου για την φύλαξη κάποιων εργαλείων. Απαγορεύεται η εκτροφή οποιοδήποτε ζώου στον λαχανόκηπο, όπως και η εναπόθεση υλικών τα οποία μολύνουν το χώρο (τελάρα, τζάμια, ντουλάπες, τραπέζια, καρέκλες, καυσόξυλα, υλικά από νάilon, pvc, υλικά οικοδομών) και προϊόντων επικίνδυνων τόσο για τον ίδιο, όσο και τους γείτονες, και γενικά καθετί το οποίο είναι εις βάρος της αισθητικής του χώρου, κάψιμο υλικών κ.λ.π.

Στην περίπτωση της Λάρισας, τίμημα ενοικίου δεν θα υπάρχει. Οι μετέχοντες είναι υποχρεωμένοι να διαθέτουν μέρος της παραγωγής τους (το 10% περίπου) στο Κοινωνικό Παντοπωλείο και στη Δημοτική Κοινωφελή Επιχείρηση Λάρισας, προκειμένου να καλύπτονται οι ανάγκες απόρων οι οποίοι τροφοδοτούνται από εκεί. Εφόσον εκδηλωθεί ενδιαφέρον και προχωρήσει το εγχείρημα, ο Δήμος Λαρισαίων προτίθεται να παραχωρήσει χώρους σε κατοίκους της πόλης οι οποίοι επιθυμούν να καλλιεργήσουν τα λαχανικά τους, έναντι συμβολικού ενοικίου. Λόγοι άρσης της παραχώρησης είναι η εγκατάλειψη της καλλιέργειας του λαχανόκηπου για διάστημα μεγαλύτερο των 3 μηνών χωρίς επίκληση σοβαρού λόγου και η συνεχής παράβαση των όρων καλλιέργειας. Στο τέλος της χρήσης του τεμαχίου, ο δικαιούχος οφείλει να παραδώσει τον χώρο σε άριστη κατάσταση. Στην συνέχεια, παρατίθενται τα λόγια της κας. Χρήστου, η οποία είναι η Υπεύθυνη Γεωπόνος του Δημοτικού Λαχανόκηπου (προσωπική επικοινωνία) :

«Κατ' αρχήν να σας διευκρινίσω πως εγώ ανήκω σε ένα πρόγραμμα στο "Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης" "ΑΝΘΡΩΠΟΜΑΝΙΑ - Κοινωνικές Δομές Αντιμετώπισης της Φτώχειας στο Δήμο Λαρισαίων" το οποίο αποτελείται από 6 Δομές. Μία από τις Δομές είναι και ο Δημοτικός Λαχανόκηπος. Αυτό το πρόγραμμα λειτουργεί σε συνεργασία με τον Δήμο... Την συγκεκριμένη κίνηση ο Δήμος την έκανε για να βοηθήσει πολίτες οι οποίοι έχουν ανάγκη. Ο Λαχανόκηπος πέρα από την σίτιση που προσφέρει στους δικαιούχους, προσφέρει και απίστευτη ψυχοθεραπεία. Όλοι μας λένε πως τους έδωσε ζωή ο Λαχανόκηπος!!! Φυσικά προσφέρει και σωστή διατροφή, γιατί όπως ξέρουμε τα λαχανικά είναι υγεία! Και σημαντικό είναι το ότι απαγορεύεται η λίπανση, οπότε τα προϊόντα που παράγουν είναι βιολογικά. Σαν ιδέα αποδείχθηκε πραγματικά επιτυχής γιατί οι δικαιούχοι έχουν πάρει "ζωή" μέσα από αυτό

το πρόγραμμα και επίσης το ενδιαφέρον είναι μεγάλο και η λίστα αναμονής είναι πολύ μεγάλη και όσο πάει και αυξάνεται.»

3.3.2. ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Σε αντίστοιχο πνεύμα με εκείνο της Λάρισας βρίσκεται και ο Δήμος Αγίου Δημητρίου. Ο γεωπόνος κ. Ανδρέας Μπαρμπούτσης υποστηρίζει πως το κοινωνικό σκέλος φέρνει σε επαφή τους γείτονες σε ένα άλλο περιβάλλον, ενισχύει την κοινωνικοποίηση, ενώ η ενασχόληση με τη γη επιφέρει ηρεμία και χαλάρωση. Η καλλιέργεια θα ακολουθεί τα πρότυπα της βιολογικής και γίνεται χωρίς λιπάσματα (Χρυσοστομίδου 2013) .

Η δημιουργία Δημοτικού Λαχανόκηπου είναι μια δράση που απευθύνεται στην τοπική κοινωνία με καθαρά κοινωνικά και φιλοπεριβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Σε έκταση του Δήμου, διαμορφώνονται κήποι 30τ.μ. - 50τ.μ. περίπου, τους οποίους η αρμόδια Επιτροπή, θα παραχωρεί σε πολίτες που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Κατά προτεραιότητα επιλέγονται για εγκατάσταση στο Λαχανόκηπο , άνεργοι, μονογονεϊκές οικογένειες, πολύτεκνοι, και πολίτες με τα χαμηλότερα εισοδήματα , με βάση το εκκαθαριστικό της Εφορίας, με προτεραιότητα σε αυτούς που είναι δημότες Αγίου Δημητρίου. Η επιλογή των δικαιούχων θα γίνεται από την Επιτροπή Δημοτικού Λαχανόκηπου. Η λειτουργία του Δημοτικού Λαχανόκηπου θα στοχεύει, πέραν του κοινωνικού του χαρακτήρα και σε φιλοπεριβαλλοντικές δράσεις, όπως:

4. Ανάπτυξη Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε συνεργασία με την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.
 5. Δημιουργία χώρου ανάπτυξης ορθών περιβαλλοντικών πρακτικών στη γεωργία σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς (Πανεπιστήμια, Δ/νσεις Αγροτικής Ανάπτυξης κτλ).
 6. Διοργάνωση εκδηλώσεων περιβαλλοντικού αντικειμένου.
- Για τους παραπάνω σκοπούς, προβλέπεται στο χώρο η ανάπτυξη κατασκευών αναψυχής και οργάνωσης υπαίθριων εκδηλώσεων με επίκεντρο περιβαλλοντικά θέματα.

Ο χώρος είναι κοινόχρηστος και επιτρέπεται η πρόσβαση σε όλους τους πολίτες, τις ώρες και τις ημέρες που η κεντρική είσοδος θα είναι ανοικτή από τους καλλιεργητές. Η δράση δεν στοχεύει απλά και μόνο στην ανακούφιση νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα, αλλά πρόκειται για μια δράση που διαμορφώνει νησίδες συλλογικότητας στην τοπική κοινωνία. Μπορεί να φέρει κοντά τους πολίτες που θα ασχοληθούν, ανθρώπους διαφόρων ηλικιών και κουλτούρας, ενώ θα προσφέρει άσκηση, εκτόνωση και δημιουργική απασχόληση σε αυτούς που το έχουν πραγματική ανάγκη.

Οι υποχρεώσεις του δήμου αφορούν στην παροχή νερού για άρδευση, στην παροχή πόσιμου νερού, στην περίφραξη του χώρου, στην παροχή τεχνικών για την φροντίδα του εδάφους πριν την εγκατάσταση δικαιούχων και στην παροχή συμβουλών που αφορούν σε πρακτικές και μεθόδους σε σχέση με τους τρόπους καλλιέργειας από ειδικούς επιστήμονες. Επίσης, ο δήμος βραβεύει ετησίως τους δημότες-καλλιεργητές που παράγουν τα καλύτερα σε ποιότητα και ποσότητα λαχανικά.

Από την άλλη μεριά, στις υποχρεώσεις των δικαιούχων συγκαταλέγονται η φροντίδα και η περιποίηση του χώρου που τους αναλογεί, η πληρωμή ενός αντιτίμου 50 ευρώ ετησίως (το ποσό θα χρησιμοποιείται για την προετοιμασία των λαχανόκηπων) και η απόδοση του 10% της παραγωγής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του δήμου. Οι περιορισμοί που υπάρχουν αφορούν αφενός, στην πώληση των αγαθών που παράγουν στον Λαχανόκηπό τους, αφετέρου στην χρήση χημικών σκευασμάτων για την καταπολέμηση ζιζανίων και εδαφοβελτιωτικών (λιπάσματα) με χημική σύνθεση καθώς επιτρέπεται η χρήση μόνο οργανικών υλικών (κοπριάς ή εγκεκριμένων βιολογικών βελτιωτικών εδάφους).

Οι δικαιούχοι εγκαθίστανται στον χώρο για ένα έτος και η επιλογή τους γίνεται με κοινωνικά κριτήρια και συγκεκριμένα με βάση το οικογενειακό ή ατομικό εισόδημα που εμφανίζεται στο αντίγραφο του εκκαθαριστικού της Εφορίας, την επαγγελματική κατάσταση και οικογενειακή κατάσταση (άνεργοι, πολύτεκνοι κτλ) και το αν είναι δημότες-κάτοικοι Αγίου Δημητρίου (Δήμος Αγίου Δημητρίου 2012).

3.3.3. Δήμος Καρπενησίου

Ο Δήμος Καρπενησίου στο πλαίσιο των κοινωνικών του δομών έχει αναλάβει και εκείνος από το 2013 την δημιουργία δημοτικού λαχανόκηπου για την υποστήριξη όσων βρίσκονται σε ανάγκη εν καιρώ κρίσης. Ο «Δημοτικός λαχανόκηπος» βρίσκεται πλησίον των εγκαταστάσεων του Αθλητικού Κέντρου Καρπενησίου σε κτήμα 10 στρεμμάτων το οποίο και έχει παραχωρηθεί αφίλοκερδώς από τον ιδιοκτήτη του. Διαθέτει προς καλλιέργεια 40 τεμάχια των 70 m², είναι αρδευόμενος, με έτοιμο προετοιμασμένο έδαφος (οργωμένο και φρεζαρισμένο), με χώρο στάθμευσης και διατίθεται σε δημότες της πόλης για το χρονικό διάστημα της φετινής καλλιεργητικής περιόδου. Οι αιτήσεις των δημοτών σε περίπτωση αυξημένου ενδιαφέροντος επανακρίνονται με κοινωνικοοικονομικά κριτήρια που ζητούνται από τους αιτούντες.¹³

¹³ «Συνεχίζει ο Δημοτικός Λαχανόκηπος του δ. Καρπενησίου. Παραχωρήθηκε για τρία (3) ακόμη χρόνια από τον ιδιοκτήτη του» στο http://evrytanika.gr/index.php?option=com_content&id=798393%A-3-&Item

Ο υπεύθυνος της δράσης Δημήτρης Κεφαλάς, Γεωπόνος του Δήμου, δήλωσε τα ακόλουθα: «Με την πρωτοβουλία αυτή της δημιουργίας Δημοτικού κοινωνικού λαχανόκηπου, η οποία στις μέρες μας γίνεται όλο και πιο δημοφιλής, μπορεί να εξοικονομηθεί ένα σημαντικό ποσό από τον οικογενειακό προϋπολογισμό, ιδιαίτερα στις χαμηλά αμειβόμενες τάξεις του πληθυσμού. Επιπλέον πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι τα λαχανικά που παράγονται σε ένα καλά διατηρημένο λαχανόκηπο είναι πάντοτε φρέσκα, έχουν καλύτερη θρεπτική αξία και συνήθως στοιχίζουν λιγότερο από αυτά που αγοράζονται. Μπορούν επίσης να συγκομιστούν στο καλύτερο στάδιο από πλευράς αρώματος, τρυφεράδας κλπ. Πέραν αυτών ένας λαχανόκηπος είναι μια απασχόληση (χόμπυ), όπου όλη η οικογένεια μπορεί να εξασκείται, γιατί η κηπουρική βοηθά στην εξάσκηση του σώματος, την επαφή με την ύπαιθρο και βοηθά στην διατήρηση καλής υγείας»¹⁴

3.3.4. Λαχανόκηποι Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης προσφέρει σημαντικό κοινωνικό έργο, διότι στις εκτάσεις του δημιούργησε το 2012 μεγάλο αριθμό περιαστικών λαχανόκηπων, όπου εκατοντάδες οικογένειες καλλιεργούν και επιμορφώνονται στην βιολογική καλλιέργεια λαχανικών. Οι εκπαιδευτικοί λαχανόκηποι χρησιμοποιούνται για την καλλιέργεια χειμερινών και καλοκαιρινών κηπευτικών και διατίθενται σε πολίτες της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι τους καλλιεργούν με σκοπό την κατάρτιση στην τεχνική της καλλιέργειας κηπευτικών και την παραγωγή αγροτικών προϊόντων για οικογενειακή χρήση.¹⁵

Οι κύριοι στόχοι της δράσης αυτής είναι οι ακόλουθοι:

1. η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών στις μεθόδους της βιολογικής γεωργίας,
2. η παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, που θα καλύπτουν μέρος των διατροφικών αναγκών των καλλιεργητών,
3. η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της πόλης, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να ασχολούνται με τη γη,
4. η εκπαίδευση φοιτητών του Α.Π.Θ. που θα συμμετέχουν στη λειτουργία των κήπων με συμβουλευτικό ρόλο,
5. η ενίσχυση της εξωστρέφειας του πανεπιστημίου.

¹⁴ Karpenissi.gr, (2013). *Δημοτικός λαχανόκηπος απο το Δήμο Καρπενησίου - Δήμος Καρπενησίου*.

<http://www.karpenissi.gr/dimosieyseis/dimotikos-lahanokipos-apo-to-dimo-karpenissiou/>

¹⁵ Eco.auth.gr, (2014). *Καλλιέργειες κηπευτικών για τους πολίτες*

http://eco.auth.gr/wordpress/?page_id=3425

6. Οι δικαιούχοι έχουν δικαίωμα παραμονής ως τρία έτη και το αντίτιμο για 100 τ.μ. κάθε λαχανόκηπου ανέρχεται στα 100 ευρώ ετησίως. Τα έσοδα διατίθενται στο Ταμείο του Αγροκτήματος και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τις λειτουργικές ανάγκες των κήπων, την επέκταση του προγράμματος, τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και την εκπαίδευση των φοιτητών.

Το Αγρόκτημα του Πανεπιστημίου και η Γεωπονική Σχολή παρέχουν στους χρήστες:

- ✓ συμβουλευτική υποστήριξη από φοιτητές της Σχολής και γεωπόνο-βιοκαλλιεργητή,
- ✓ εκπαιδευτικά σεμινάρια,
- ✓ νερό άρδευσης, με ανεξάρτητη παροχή σε κάθε τεμάχιο,
- ✓ κοινόχρηστους χώρους υγιεινής.

Ακόμη, διοργανώνονται εκπαιδευτικά σεμινάρια σχετικά με τις καλλιεργητικές τεχνικές των κηπευτικών και την παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας, σύμφωνα με τις αρχές της βιολογικής γεωργίας. Η παρακολούθηση των σεμιναρίων που αφορούν τις αρχές ειτουργίας των λαχανόκηπων του ΑΠΘ είναι υποχρεωτική. Η συμμετοχή του κοινού ήταν τεράστια με τις αιτήσεις να ξεπερνούν τις 4.768 για 300 θέσεις.

3.3.5. ΔΗΜΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ

Στην περίπτωση του Δήμου Αλεξανδρούπολης, το όλο εγχείρημα του δημοτικού λαχανόκηπου ήταν ιδέα ενός πολίτη. Όπως αναφέρει στην εφημερίδα το Βήμα ο κ. Βαμβακερός, αντιδήμαρχος Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Πολιτικής Προστασίας του Δήμου Αλεξανδρούπολης «Όλα ξεκίνησαν από την ιδέα ενός συμπολίτη μας, ο οποίος ήθελε να δημιουργηθεί ένας λαχανόκηπος προκειμένου να βοηθηθούν οι οικονομικά ασθενέστεροι, αλλά και να απασχολούνται οι συνταξιούχοι του δήμου μας ως ένα είδος ψυχοθεραπείας» (Κούσουλα 2014). Στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής της, η δημοτική αρχή θα διαθέσει δωρεάν λαχανόκηπους 50 έως 70 τ.μ. και άλλους 100 τ.μ σε άπορους, χαμηλοσυνταξιούχους και άτομα χαμηλού εισοδήματος, οι οποίοι θα έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν τα δικά τους λαχανικά και φρούτα, υπό την καθοδήγηση γεωπόνων και την υλικοτεχνική υποστήριξη του Δήμου, δίνοντας τους την ευκαιρία να καλύπτουν τις βιοποριστικές τους ανάγκες εξοικονομώντας χρήματα.

Η λειτουργία της Κοινωνικής Δομής «Δημοτικός Λαχανόκηπος» εντάσσεται στο δίκτυο πρωτοβουλιών και δράσεων του Δήμου Αλεξανδρούπολης στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής. Ο πρωταρχικός σκοπός ίδρυσης του Δημοτικού Λαχανόκηπου είναι η δημιουργία ενός πλέγματος κοινωνικής προστασίας μέσω του οποίου θα καλύπτονται πρωτογενείς ανάγκες διαβίωσης των ευπαθών κατοίκων του δήμου Αλεξανδρούπολης ,

ώστε να καταστεί εφικτή η επανένταξη και επανασύνδεσή τους με τον κοινωνικό ιστό με αξιοπρεπείς όρους.

Η δημιουργία του Δημοτικού Λαχανόκηπου είναι μια δράση που απευθύνεται στην τοπική κοινωνία και φέρει τόσο κοινωνικά, όσο και φίλο-περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Σκοπός δεν είναι απλά η ανακούφιση των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα αλλά η κοινωνική και υλική υποστήριξη, η ανάπτυξη της συλλογικότητας στην τοπική κοινωνία, η εκτόνωση και η δημιουργική απασχόληση των πολιτών. Επιπρόσθετα, επιδιώκει να συμβάλει στη μερική άρση των συνεπειών της φτώχειας, της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης ατόμων και οικογενειών. Προβάλλει, κινητοποιεί και ευαισθητοποιεί με βάση τα παραπάνω αιτήματα τον πληθυσμό της πόλης μας, τους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις για να συνδράμουν στην προσπάθεια στήριξης και αλληλεγγύης προς οικονομικά αδύναμες και ευπαθείς κατηγορίες του κοινωνικού ιστού της πόλης μας. Η ενδυνάμωση και κοινωνική ενσωμάτωση των ευπαθών κοινωνικά ατόμων και ειδικότερα των ατόμων που αδυνατούν οικονομικά να ανταποκριθούν στην κάλυψη πρωτογενών αναγκών και απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Μεταξύ των παρεχόμενων υπηρεσιών συμπεριλαμβάνεται η τεχνική υποστήριξη και συμβουλευτική από εξειδικευμένο προσωπικό (Γεωπόνο, επιστάτη) για την αξιοποίηση των πόρων και την βέλτιστη απόδοση της παραγωγής γεωργικών προϊόντων για τις ανάγκες σίτισης των δικαιούχων, ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση και υποστήριξη των ωφελουμένων από Επιστημονικό προσωπικό(Κοινωνικό Λειτουργό) καθώς και δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινότητας για την προσέλκυση εθελοντών. Επίσης, προωθούνται και από το κανονισμό λειτουργίας του Δημοτικού Λαχανόκηπου Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης στην εφαρμογή ορθών περιβαλλοντικών πρακτικών στη γεωργία σε συνεργασία με τοπικούς φορείς, σχολεία, όπως και εκδηλώσεις περιβαλλοντικού αντικειμένου.

Δικαιούχοι μπορούν να είναι οι κάτοικοι του Δήμου Αλεξανδρούπολης ή αλλοδαποί που κατοικούν στο Δήμο και διαμένουν νόμιμα στη χώρα. Οι δικαιούχοι που επιλέγονται, εγκαθίστανται στο Δημοτικό Λαχανόκηπο για ένα έτος με δικαίωμα εκ μέρους της διοικούσας επιτροπής και της Μη Κερδοσκοπικής Οργάνωσης «Ξένιος Ζευς» της ανανέωσης της παραμονής τους για δεύτερο έτος, εφόσον έχουν υποβάλει σχετικό αίτημα με επικαιροποιημένα δικαιολογητικά. Ωφελούμενοι του προγράμματος ορίζονται οικογένειες ή άτομα δημότες ή κάτοικοι του Δήμου Αλεξανδρούπολης με αποδεδειγμένα χαμηλό εισόδημα, ενώ λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η οικογενειακή κατάσταση, τα κοινωνικά προβλήματα, η ανεργία, τα προβλήματα υγείας και αναπηρίας.

Στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν συμπεριλαμβάνεται η απόδοση του 10% της ετήσιας παραγωγής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου Αλεξανδρούπολης, η φροντίδα του χώρου τους και η χρήση αποκλειστικά και μόνο οργανικών υλικών για την ενίσχυση των φυτών. Οι καλλιεργητές απαγορεύεται να πωλούν τα αγαθά που παράγουν από τον λαχανόκηπο τους αλλά μπορούν να διοργανώνουν εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα για την εξασφάλιση πόρων με αποκλειστικό σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών στους χώρους καλλιέργειας.

3.3.6. Συμπεράσματα λαχανόκηπων

Η ανάπτυξη της αστικής γεωργίας στην Ελλάδα βλέπουμε να συναντά μια πρωτόγνωρη άνθιση με αφορμή την οικονομική κρίση και τα υψηλά ποσοστά φτώχειας που έχουν προκύψει στην Ελληνική κοινωνία. Σε γενικές γραμμές οι Δήμοι χρησιμοποιούν το ίδιο πλαίσιο λειτουργίας των Δημοτικών λαχανόκηπων άλλες φορές με την απόδοση αντιτίμου άλλες χωρίς αυτό. Κατά πόσο όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι θα αποκτήσει χρονική διάρκεια η κίνηση αυτή και ότι δεν είναι κάτι προσωρινό;

Εκείνο που διαφαίνεται προς το παρόν είναι η διάθεση να αναπτυχθεί η αστική γεωργία περισσότερο ως ανακουφιστικό μέτρο από την Τοπική Αυτοδιοίκηση παρά ως σχεδιασμός τροφικού συστήματος. Που θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να συμβάλλει θετικά στη διαμόρφωση βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και την αναβάθμισης της ποιότητας ζωής. Συνεπώς, η κοινωνική όψη των πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας είναι εκείνες που υπογραμμίζονται με σκοπό την κάλυψη βιοποριστικών αναγκών για φρούτα και λαχανικά, δίνοντας προτεραιότητα σε δημότες χαμηλού εισοδήματος και ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού (Ανθοπούλου και Νικολαΐδου 2013).

Προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματική ενσωμάτωση στην ελληνική πραγματικότητα και βιωσιμότητα του τροφικού σχεδιασμού θα πρέπει να υπάρξει αρχικά η ενεργοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινωνίας των Πολιτών. Επίσης, θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί η πολιτική των τροφίμων συμπεριλαμβάνοντας και τον αστικό σχεδιασμό για την καταπολέμηση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης αλλά και του αστικού εξωραϊσμού. Σημαντικά οφέλη μπορούν να προκύψουν και με την καταγραφή των ανεκμετάλλευστων εκτάσεων ώστε να καλλιεργηθούν και να βελτιωθεί η πρόσβαση στη γη για όσους δεν έχουν την δυνατότητα αυτή. Η συμβολή της αστικής γεωργίας στον αστικό ιστό μπορεί να είναι καθοριστική τόσο σε επίπεδο εξωραϊσμού όσο και σε επίπεδο παραγωγής τροφίμων εξομαλύνοντας τις δυσμενείς οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες διαβίωσης (Ανθοπούλου και Νικολαΐδου 2013).

- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αστικοποίηση, η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, η απώλεια αγροτικής γης και η αύξηση τιμών των τροφίμων ασκούν τεράστια πίεση στα αγρο-τροφικά συστήματα. Την λύση στα προβλήματα αυτά καλείται να δώσει ο αστικός τροφικός σχεδιασμός, ο οποίος επιδιώκει να ενώσει τους επιστήμονες(ανθρωπογεωγράφους, χωροτάκτες, πολεοδόμους, περιφερειολόγους) ώστε να ενσωματώσουν την αστική γεωργία σε μια νέα μορφή αστικού σχεδιασμού. Ο αστικός τροφικός σχεδιασμός λανθασμένα θεωρήθηκε ως πρόσφατη επιστήμη ενώ στην πραγματικότητα έχει τις ρίζες του στον 19^ο αιώνα. Πρόκειται για μια δυναμική επιστήμη η οποία αφορά στην αντιμετώπιση χρόνιων προβλημάτων. Το εύρος του εκτείνεται από την παραγωγή τροφίμων μέσω της διανομής και της διαχείρισης των τροφικών αποβλήτων.

Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάστηκαν πόλεις που πρωτοπορούν στον χάραξη αστικού τροφικού σχεδιασμού όπως το Τορόντο, το Σαν Φραντσίσκο, το Λονδίνο, το Κάρντιφ, το Βανκούβερ και η Νέα Υόρκη, οι οποίες διαμορφώνουν τροφικές πολιτικές. Στις περισσότερες από αυτές τις περιοχές, λειτουργούν αρμόδιοι φορείς άσκησης (food councils, food boards). Ο τροφικός σχεδιασμός όλων ξεκινάει από την παραγωγή τροφίμων με την ενίσχυση της αστικής καλλιέργειας και την προτεραιότητα αγοράς τροφίμων από ντόπιους παραγωγούς. Στην συνέχεια, στοχεύουν στην επίτευξη διανομής τροφίμων μέσω ντόπιων προμηθευτών ώστε να ελαχιστοποιούνται οι αποστάσεις μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή. Επίσης, διαμορφώνουν πολιτικές με στόχο την άμεση πρόσβαση όλων των πολιτών σε ασφαλή, θρεπτικά και οικονομικά τρόφιμα. Για να ανταποκριθούν στις ανάγκες του πληθυσμού, οι προαναφερθείσες πόλεις πραγματοποιούν προγράμματα σίτισης (είτε μαγειρεμένο φαγητό είτε πρωινά γεύματα σε σχολεία) και παροχής εκπαιδευτικών κουπονιών. Το τελευταίο μέρος του αστικού διατροφικού σχεδιασμού αφορά στην διαχείριση των αστικών τροφικών αποβλήτων αφενός, με την επιδίωξη όλων να μειωθεί η ποσότητα του χαρτιού συσκευασίας αφετέρου με την σωστή διαχείριση των χρησιμοποιημένων ελαιών των εστιατορίων με στόχο την περιβαλλοντική αειφορία.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, παρουσιάστηκαν τα ελληνικά δεδομένα σχετικά με τον τροφικό σχεδιασμό. Σε μία ιδιόμορφη κατάσταση για την Ελλάδα, παρουσιάστηκαν στοιχεία σχετικά με το πώς η κρίση επηρέασε τα τρόφιμα και τις δαπάνες αυτών. Σημαντικό σημείο αποτελεί η αύξηση των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας γεγονός που αποδεικνύει πως πλέον οι Έλληνες επιδιώκουν να αγοράσουν ένα φθηνό προϊόν και η επιλογή τους αυτή τους ικανοποιεί και ποιοτικά. Ακόμη, αναδείχθηκε η ευκαιρία χάραξης αστικού τροφικού σχεδιασμού στην Ελλάδα με αφορμή την κρίση και επισημάνθηκε το γεγονός ότι ο ελληνικός αγροτροφικός

τομέας μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο για την ανάκαμψη της χώρας. Τα πρώτα δείγματα μπορούν να θεωρηθούν οι δημοτικοί λαχανόκηποι. Το κατά πόσο θα αναδειχθούν σε κάτι διαρκές που θα συμβάλλει στην διαμόρφωση βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και χάραξης διατροφικής πολιτικής, θα φανεί μακροπρόθεσμα, και για να γίνει αυτό θα πρέπει να πραγματοποιηθούν και αλλαγές από μέρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Κοινωνίας των Πολιτών.

Συμπερασματικά, είδαμε πως ο αστικός τροφικός σχεδιασμός είναι ένα πολύ ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο με πολλές προοπτικές και προσεγγίσεις. Το εύρος του όρου μπορεί να συμπεριλάβει πλήθος πολιτικών(κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών) ικανών να δημιουργήσουν μια βιώσιμη πόλη, περιβαλλοντικά αειφόρα, με σεβασμό στο περιβάλλον και στις μελλοντικές γενιές.

- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΓΓΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Nutrition Association, (2014). *USDA Defines Food Deserts* | American Nutrition Association. [online] Available at: <http://americannutritionassociation.org/newsletter/usda-defines-food-deserts> [Accessed 17 Apr. 2014].
- American Planning Association, (2007). *Policy Guide on Community and Regional Food Planning*. [online] American Planning Association. Available at: <https://www.planning.org/policy/guides/pdf/foodplanning.pdf> [Accessed 2 Dec. 2013].
- Benefitsapplication.com, (n.d.). *New York Food Stamps Application*. [online] Available at: http://www.benefitsapplication.com/program_info/NY/Food%20Stamps?gclid=C06Vys6Pq74CFWqWtAodHTQAaA [Accessed 17 May. 2014].
- Cabinet Office- Government UK, (2008). *Food: an analysis of the issues The Strategy Unit*. [online] Available at: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/strategy/assets/food/food_analysis.pdf [Accessed 25 Apr. 2014].
- Cardiffhealthalliance.org, (n.d.). *Cardiff Health Alliance: Cynghrair Iechyd Caerdydd - About Us*. [online] Available at: <http://www.cardiffhealthalliance.org/eng/aboutus.php> [Accessed 17 Apr. 2014].
- Cardiff Health Alliance, (2006). *Cardiff Food and Health Strategy*. [online] Physical activity and nutrition Wales. Available at: <http://www.physicalactivityandnutritionwales.org.uk/Documents/740/Cardiff%20Food%20and%20Health%20Strategy.pdf> [Accessed 7 Dec. 2013].
- Cardiff Health Alliance, (2008). *Cardiff Food and Health Strategy 2008—2011*. [online] Cardiff Health Alliance. Available at: http://www.cardiffhealthalliance.org/attributes/HWB/food/Food+HealthStrategy_08-11.pdf [Accessed 8 Dec. 2013].
- City & County of San Francisco, (2009). *Healthy and Sustainable Food for San Francisco*. [online] City and County of San Francisco. Available at: http://www.sfgov3.org/ftp/uploadedfiles/sffood/policy_reports/MayorNewsomExecutiveDirectiveonHealthySustainableFood.pdf [Accessed 6 Nov. 2013].
- City Limits, (2009). *Food in the Public interest*. [online] Available at: http://www.citylimits.org/images_pdfs/pdfs/StringerFood.pdf [Accessed 7 Dec. 2013].
- City of London, (2014). *Planning a sustainable future for the City of London, waste strategy 2013-2020*. [online] Available at:

<http://www.cityoflondon.gov.uk/services/environment-and-planning/waste-and-recycling/Documents/city-of-london-waste-strategy.pdf> [Accessed 7 Feb. 2014].

- City of Toronto, (2010). *Food Connections: Toward a Healthy and Sustainable Food System for Toronto*. [online] Available at: http://www.toronto.ca/health/food_connections_report.pdf [Accessed 19 Apr. 2014].
- City of Toronto, (2014). *Toronto Public Health-Annual Report 2012*. [online] Available at: http://www.toronto.ca/health/pdf/tph_annual_report_2012.pdf [Accessed 12 Mar. 2014].
- City of Vancouver, (2013). *Vancouver Food Strategy What feeds us: January, 2013*. [online] City of Vancouver. Available at: <http://vancouver.ca/files/cov/vancouver-food-strategy-final.PDF> [Accessed 1 Dec. 2013].
- City of Vancouver, (n.d.). *Greenest City Action Plan 2020*. [online] City of Vancouver. Available at: <http://vancouver.ca/files/cov/Greenest-city-action-plan.pdf> [Accessed 1 Dec. 2013].
- Cohen, N. (2009). *URBAN FOOD POLICY: San Francisco's New Sustainable Food Mandate*. [online] Urbanfoodpolicy.com. Available at: <http://www.urbanfoodpolicy.com/2009/07/san-franciscos-new-sustainable-food.html> [Accessed 17 Apr. 2014].
- Euro.who.int, (2007). *The Second Who European action plan for food and nutrition policy 2007-2012*. [online] Available at: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/57559/action_plan_Leaflet_final_ENG.pdf?ua=1 [Accessed 17 Apr. 2014].
- Finz, S. (2008). *Slow Food Nation comes to San Francisco*. [online] SFGate. Available at: <http://www.sfgate.com/green/article/Slow-Food-Nation-comes-to-San-Francisco-3278724.php> [Accessed 2 Feb. 2014].
- Food and Agriculture Organization, (2011). *Food, Agriculture and Cities*. [online] Available at: http://www.fao.org/fileadmin/templates/FCIT/PDF/FoodAgriCities_Oct2011.pdf [Accessed 17 Apr. 2014].
- Food and Agriculture Organization, (n.d.). *How to Feed the World in 2050*. [online] Available at: http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf [Accessed 18 Apr. 2014].

- Food Secure City. (2000). 1st ed. [ebook] Toronto: Toronto Food Policy Council. Available at: http://www.toronto.ca/health/tfpc_secure.pdf [Accessed 16 Jun. 2014].

- Greater London Authority, (2010). *Cultivating the Capital Food growing and the planning system in London*. [online] Available at: <http://legacy.london.gov.uk/assembly/reports/plansd/growing-food.pdf> [Accessed 12 Apr. 2014].

- Greater London Authority, (2013). *A Zero Hunger City Tackling food poverty in London*. [online] Available at: <http://www.london.gov.uk/sites/default/files/A%20Zero%20Hunger%20City.doc.pdf> [Accessed 10 Jan. 2014].

- Guy, C., Clarke, G. and Eyre, H. (2004). Food retail change and the growth of food deserts: a case study of Cardiff. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 32(2), pp.72--88.

- Howard, E. and Osborn, F. (1965). *Garden cities of to-morrow*. 1st ed. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.

- London Development Agency, (2007). *Healthy and Sustainable Food for London*. [online] Greater London Authority. Available at: <http://www.london.gov.uk/sites/default/files/London%20Food%20Strategy%20Implementation%20Plan%202007.pdf> [Accessed 8 Dec. 2013].

- Mah, C. and Thang, H. (2013). Cultivating food connections: The Toronto Food Strategy and municipal deliberation on food. *International Planning Studies*, 18(1), pp.96--110.

- Martinez, S., Hand, M. and DaPra, M. (2010). *Local Food Systems Concepts, Impacts, and Issues*. [online] United States Department of Agriculture -Economic Research Service. Available at: http://www.ers.usda.gov/media/122868/err97_1.pdf [Accessed 12 Mar. - 2013].

- Morgan, K. (2009). Feeding the city: The challenge of urban food planning. *Taylor & Francis*.

- Morgan, K. (2013). The rise of urban food planning. *International Planning Studies*, 18(1), pp.1--4.

- New York City Council, (2013). *FoodWorks A Vision to Improve NYC's Food System , FALL 2013*. [online] Available at: http://council.nyc.gov/html/action/acpdfs/foodworks_report_update_2013.pdf [Accessed 2 Dec. 2013].

- New York City Government, (2007). *PlaNYC: A Greener, Greater New York*. [online] Available at: http://nytelecom.vo.llnwd.net/o15/agencies/planyc2030/pdf/planyc_2011_food.pdf [Accessed 12 Apr. 2014].
- New York City Government, *HRA/DSS - Our Services - SNAP & Emergency Food Programs*. [online] Available at: <http://www.nyc.gov/html/hra/html/services/snap.shtml> [Accessed 17 May. 2014].
- Pothukuchi, K. and Kaufman, J. (1999). Placing the food system on the urban agenda: The role of municipal institutions in food systems planning. *Agriculture and Human Values*, 16(2), pp.213--224.
- Pothukuchi, K. (2005). Attracting supermarkets to inner-city neighborhoods: economic development outside the box. *Economic Development Quarterly*, 19(3), pp.232--244.
- New York City Council, (2010). *FoodWorks: A Vision to Improve NYC's Food System*. [online] New York City Council. Available at: http://council.nyc.gov/downloads/pdf/foodworks_fullreport_11_22_10.pdf [Accessed 2 Dec. 2013].
- Report to Congress, (2014). *Access to Affordable and Nutritious Food: Measuring and Understanding Food Deserts and Their Consequences*. [online] United States Department of Agriculture - Economic Research Service. Available at: http://www.ers.usda.gov/media/242675/ap036_1_.pdf [Accessed 12 Mar. 2014].
- Reynolds, B. (2009). Feeding a world city: The London food strategy. *International planning studies*, 14(4), pp.417--424.
- San Francisco Government, (2009). *Healthy and Sustainable Food for San Francisco*. [online] Available at: http://sfgov.org/sites/sfgov.org.sffood/files/migrated/ftp/uploadedfiles/sffood/policy_reports/MayorNewsomExecutiveDirectiveonHealthySustainableFood.pdf [Accessed 27 Apr. 2014].
- SF Marin Food Bank, (2011). *SAN FRANCISCO AND MARIN FOOD BANKS: FISCAL YEAR 2011/12 ANNUAL REPORT*. [online] Available at: http://www.sfmfoodbank.org/sites/default/files/documents/annual_report_fy11-12.pdf [Accessed 30 Apr. 2014].
- Skordili, S. (2013). Economic Crisis as a Catalyst for Food Planning in Athens. *International Planning Studies*, 18(1), pp.129--141.

- Slowfood.com, (n.d.). *About us | Slow Food International - Good, Clean and Fair food..* [online] Available at: <http://www.slowfood.com/international/1/about-us> [Accessed 13 Apr. 2014].
- Sonnino, R. (2009). Feeding the city: Towards a new research and planning agenda. *International Planning Studies*, 14(4), pp.425--435.
- Sonino, R. (2009). *Urban Food and Public Spaces: Planning for Security and Sustainability.* [online] International studygroup on multiple use of land. Available at: <http://www.isomul.com/foodplanning/05RobertaSonnino.pdf> [Accessed 8 Apr. 2014].
- Steel, C. (2008). *Hungry city.* 1st ed. London: Chatto & Windus.
- Sustainable-city.org, (1997). *Sustainable San Francisco Quarterly: June 1997.* [online] Available at: <http://www.sustainable-city.org/newslett/Jun97.htm> [Accessed 17 Apr. 2014].
- Toronto (Ont.). Department of Public Health., (2008). *The state of Toronto's food : discussion paper for a Toronto food strategy.* Toronto: Toronto, Ont. : Toronto Public Health, Available at: <http://www.worldcat.org/title/state-of-torontos-food-discussion-paper-for-a-toronto-food-strategy/oclc/632166498>
- Vitiello, D. and Brinkley, C. (2013). The Hidden History of Food System Planning. *Journal of Planning History*, p.1538513213507541.
- Welsh Assembly Government, (2010). *Community Grown Food Action Plan.* [online] Welsh Government. Available at: <http://wales.gov.uk/docs/drah/publications/100715v9communitygrownfoodactionplanen.pdf> [Accessed 8 Jan. 2014].
- Welsh Assembly Government, (2010). *Food for Wales, food from Wales 2010/2020.* [online] Wales Government. Available at: <http://wales.gov.uk/docs/drah/publications/101207foodforwalesfoodfromwalesen.pdf> [Accessed 3 Jan. 2014].
- Who.int, WHO | *Food Security.* [online] Available at: <http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/> [Accessed 17 Apr. 2014].
- World Health Organization, (2001). *Urban and peri-urban food and nutrition action plan.* [online] Available at: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0016/101626/E72949.pdf [Accessed 15 Mar. 2014].
- World Health Organization, (2004). *Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health.* [online] Available at:

http://www.who.int/dietphysicalactivity/strategy/eb11344/strategy_english_web.pdf [Accessed 30 Mar. 2014].

2. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθοπούλου, Θ. και Νικολαΐδου, Σ. (2013). *Δημοτικοί αστικοί λαχανόκηποι και βιώσιμη πόλη: τοποθετώντας το αγρο- διατροφικό σύστημα στην αστική ατζέντα*. [online] European Regional Science Association- Ελληνικό τμήμα. Available at: http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/49_anthopoulou-nikolaidou_ersagr13.pdf [Accessed 10 Feb. 2014].
- ΓΣΕΒΕΕ, (2014). *Έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ - «Εισόδημα – Δαπάνες Νοικοκυριών»*. [online] Available at: <http://www.gsevee.gr/meletes/342-2014-01-23-13-03-18> [Accessed 25 Apr. 2014].
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2012). *ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΕΤΟΥΣ 2012*. [online] Ελληνική Στατιστική Αρχή. Available at: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0802/PressReleases/A0802_SFA10_DT_AN_00_2012_08_F_GR.pdf [Accessed 8 Feb. 2014].
- ICAP Group, (2012). *Γ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ: ΚΛΑΔΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΜΕ, ΕΜΠΟΡΙΟ, ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ, ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑ, Κλαδική Ανάλυση: Προϊόντα Ιδιωτικής Ετικέτας*. [online] Start Up Greece. Available at: <http://tinyurl.com/lpkm57e> [Accessed 9 Mar. 2014]
- Κούσουλα, Π. (2014). Ο δημοτικός λαχανόκηπος Αλεξανδρούπολης έρχεται... *Το Βήμα*. [online] Available at: <http://www.tovima.gr/afieromata/solidarity/article/?aid=475271> [Accessed 17 May. 2014].
- Μανιφάβα, Δ. (2012). Ο Άγιος Δημήτριος απέκτησε λαχανόκηπο. *Καθημερινή*. [online] Available at: <http://www.kathimerini.gr/471757/article/epikairothta/ellada/o-agios-dhnhtrios-apekthse-laxanokhpo> [Accessed 17 May. 2014].
- Μανιφάβα, Δ. (2013). Οι καταναλωτές κάνουν στροφή στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας. *Καθημερινή*. [online] Available at: <http://www.kathimerini.gr/498022/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/oi-katanalwtes-kanoun-strofh-sta-proionta-idiwtikhs-etiketas> [Accessed 10 Apr. 2014].
- Μανιφάβα, Δ. (2014). Νέες αποθήκες και επέκταση στην επαρχία για Σκλαβενίτη. *Καθημερινή*. [online] Available at: <http://www.kathimerini.gr/763193/article/oikonomia/epixeirhseis/nees-apothkes-kai-epektash-sthn-eparxia-gia-sklavenith> [Accessed 17 May. 2014].
- Μπαλτάς, Γ. (2011). *Εδραιώνεται η ιδιωτική ετικέτα - advertising.gr*. [online] Advertising.gr. Available at: <http://www.advertising.gr/Article/2308/Edraionetai-i-idiotiki-etiketa/?ArticlePage=2> [Accessed 13 May. 2014].

- Υπουργείο Υγείας, (2008). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Διατροφή και τις Διατροφικές Διαταραχές 2008 - 2012*. [online] Available at: <http://www.moh.gov.gr/articles/health/domes-kai-drasesis-gia-thn-ygeia/ethnika-sxedia-drashs/95-ethnika-sxedia-drashs?fdl=231> [Accessed 7 Apr. 2014].
- Φωτιάδη, Ι. (2013). Προσιτή τιμή συν ποιότητα έπεισαν και τους Έλληνες. *Καθημερινή*. [online] Available at: <http://www.kathimerini.gr/498020/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/prosith-timh-syn-poiothta-epeisan-kai-toys-ellhnes> [Accessed 4 Apr. 2014].
- Χρυσοστομίδου, Β. (2013). Οι δημοτικοί λαχανόκηποι πάνε καλά και σχεδιάζονται επεκτάσεις. *Καθημερινή*. [online] Available at: <http://www.kathimerini.gr/502616/article/epikairothta/ellada/oi-dhmotikoi-laxanokhpoi-pane-kala-kai-sxediazontai-epektaseis> [Accessed 8 Apr. 2014].

3. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Eco.auth.gr, (2014). *Καλλιέργειες κηπευτικών για τους πολίτες | Οίκο-ΑΠΘ*. [online] Available at: http://eco.auth.gr/wordpress/?page_id=3425 [Accessed 19 May. 2014].
- Evrytanika.gr, (2014). *Συνεχίζει ο Δημοτικός Λαχανόκηπος του δ. Καρπενησίου. Παραχωρήθηκε για τρία (3) ακόμη χρόνια από τον ιδιοκτήτη του*. [online] Available at: http://evrytanika.gr/index.php?option=com_content&id=798393%A-3-&Item [Accessed 14 May. 2014].
- Karpenissi.gr, (2013). *Δημοτικός λαχανόκηπος απο το Δήμο Καρπενησίου - Δήμος Καρπενησίου*. [online] Available at: <http://www.karpenissi.gr/dimosieyseis/dimotikos-lahanokipos-apo-to-dimo-karpenissiou/> [Accessed 1 Jun. 2014].
- Δήμος Αγίου Δημητρίου, (2012). *Λήψη απόφασης για έγκριση Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικού Λαχανόκηπου και Σύστασης Επιτροπής Δημοτικού Λαχανόκηπου..* [online] Available at: <http://tinyurl.com/k3mlacq>